

Nizami Tağısoy

*AMEA Folklor İnstitutu Elmi Şurasının (pr. № 1, 30.01.2009)
və BSU filologiya fakültəsi Elmi Şurasının (pr. № 27, 28.01.2009)
qərarı ilə çapa tövsiyə olunmuşdur.*

Elmi redaktor:

Azad Nəbiyev
AMEA-nın müxbir üzvü, professor

Ön sözün müəllifi və redaktor:

Rüstəm Kamal
filologiya elmləri namizədi, dosent

Rəyçilər:

Nizami Cəfərov
AMEA-nın müxbir üzvü, professor

Ağaverdi Xəlil

filologiya elmləri namizədi

ŞİLYAN:

ÖZÜ, SÖZÜ – ÇEŞMƏNİN GÖZÜ

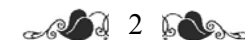
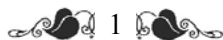
Birinci kitab

Nizami Tağısoy. Şilyan: özü, sözü – çeşmənin gözü. Birinci kitab. Bakı, 2009. – 172 s.

Təqdim olunmuş kitabda Şilyan və şilyanlılar haqqında bəzi tarixi-etnoqrafik məlumatlar, şilyanlıların alqışları və qarğışları, andları, sınımaları və inam yerləri, ayamaları və ləqəbləri, Şilyanda uşaq oyunları, Şilyan bayatıları, Şilyan lətifələri, Şilyan şivəsinin – Azəri türkcəsi yerli dialektə işlənən söz və ifadələrin özəlliyi, Şilyanın təpərli kişilərinin həyatından və Şilyan şairlərinin yaradıcılığından səhifələr ilk dəfə verilmişdir. Müəllif ümid edir ki, kitabda təqdim olunmuş folklor nümunələri, Şilyan şairlərinin yaradıcılığından verilmiş örnəklər oxucuların zövqünü oxşamaqla, onların Şilyanlıların müşahidəliliyinə, müdrikliyinə, baməzəliyinə, hazırcavablığına marağını artıracaqdır. Kitab el-oba sevgisi ilə yaşayan, el sözünü yüksək dəyərləndirən, el deyiminə hörmətlə yanaşan oxucular üçün nəzərdə tutulmuşdur.

T $\frac{4702060000}{026}$ 07 – 09

Bakı – Mütərcim – 2009

El-oba gözündə kişiliyi, mərdliyi,
dəyanəti ilə tanınan, daim düzlüyü ilə
ucalan Şilyanın müdrək ağsaqqalarına,
dilibayatılı, sinəsi nağıllı
ağbirçəklərinə
oğul sevgisi ilə ithaf edirəm

ŞİLYANIN ETNİK-FOLKLOR OBRAZI

Prof. Nizami Tağısoy (Məmmədov) yaradıcılıq diapazonu geniş olan alimlərimizdəndir. Tərcümə nəzəriyyəsi, türk xalqlarının epos yaradıcılığı, yazılı ədəbiyyatı və s. onun məşğul olduğu sahələrdir.

Səmimi şeirlər müəllifi olan Nizami Tağısoyun ədəbi tənqid və bədii tərcümə sahəsində də uğurları danılmazdır. Ədəbi prosesdə maraqlı yazılarla çıxış edən alimin yorulmaz iş enerjisi, millət sevgisi, istedad və səmimiyyəti onun ziyalı portretini tamamlayan cizgilərdir.

Nizami Tağısoyun səbr və sevgi ilə araya-ərsəyə gətirdiyi bu kitabı Şilyan elinin etnik-folklor obrazı adlandırsaq, yəqin ki, yanılmırıq.

Müəllif qədim türk ellərimizdən olan Şilyan (Ucar rayonu) haqqında qısa tarixi-etnoqrafik очерк verdikdən sonra, burada Şilyanın arxaik inanc dünyasını, alqışları və qarğışları, andları və inamları, sınaqları, müqəddəs ocaqlarını və ziyarətgahlarını təqdim edir. Kitabdakı Şilyan hazırcavablarının lətifələri, Şilyanlıların ayamaları və ləqəbləri, Şilyanlı şivəsi - Şilyanlı işvəsi və s. nümunələr maraqla oxunur. Toplayıcının Şilyanın söz landsaftından yazılı və şifahi sözün hədləri və sərhədləri müstəvisində olan el şairlərinin – şair Adıgözəl, Səftər Həsənzadə, Rəhim Rəvan, Nizami Tağısoy, Rəfi Haqşəs Şilyanlı yaradıcılığından nümunələr verməsi həm metodoloji baxımdan, həm də folklor estetikası baxımından təqdirəlayiqdir.

El şairləri etnik-mədəni hadisədir. Yazılı ədəbiyyatla şifahi sözün arasında yerləşən bu şairlərin yaradıcılıq poetikası, təəssüf ki, yetərincə öyrənilməmişdir. Şilyanın el şairləri doğma yurdun gözəlliklərini, insanlarını vəsf etməklə yanaşı, Azərbaycanın sosial problemlərini, Qarabağ ağrısını, torpaqlarımızın itkisini səmimiyyətlə dilə gətirirlər.

El şairlərinin öz auditoriyası, poetik potensialı vardır. El şairlərinin sözü tarixi-mədəni perspektivdə anonimləşə də, mədəni ənənəyə qoşulub (daxil edilib) «mətn» statusu da qazana bilər. Nizami Tağısoy Şilyan şairlərinin yaradıcılığını yazıya alıb kitaba daxil etməklə, onlara mətn statusu verə bilmişdir.

Nizami Tağısoy uşaqlıqdan Şilyan aşıqlarını eşitmiş, el şairlərini dinləmiş, yaddaşa-yazıya köçürmüşdür. Onların ömür və söz yaradıcılığını qələmə almaq üçün gərək el sözünün urvatını, ətrini və qədrini biləsən.

Nizami Tağısoy türk xalq təhkiyəsinin, söyləmə ənənəsinin daşıyıcısıdır. Şəhər mədəniyyəti, kitab yazı ənənəsi, iki dil (rus-Azərbaycan) kon-

teksti onun genetik təhkiyə yaddaşını qətiyyəən zədələyə bilməmişdir. Onun müəllif - toplayıcı - tədqiqatçı kimi üstünlüyü ondadır ki, eşitdiyi, özünün söylədiyi əhvalatları olduğu kimi (az itkilərlə) yazıya gətirə bilər, hətta mən deyərdim ki, söyləmə intonasiyası, jesti-mimikası da bu mətnlərdə görünür və eşidilir.

Nizami müəllim dolamaları, lətifələri adi gündəlik nitq axarından seçilən bədii sistem kimi təqdim edir, bu mətnlərin başqa keyfiyyətlərini – kompozisiyasının, süjetin nisbi sabitliyini, üslub vasitələrini qoruyub saxlaya bilər.

Sakral, yaxud ritual xarakterli mətnlər Şilyanın mərasim situasiyalarını, «ritual fonunu» (Y.Lotman) bərpa etməyə imkan verir. Alqış və qarğışlar, andlar və inamlar Şilyan insanının mifoloji düşüncəsinin sınaqma və inanc dünyasını göstərir. Bu sıraya pirlər və ocaqlar haqqında məlumatların daxil edilməsi də özünü doğruldur. Minimal folklor mətnləri: atalar sözləri, məsəllər, sabit frazeoloji vahidlər kitabda geniş yer alır. Nitq janrları adlandırılan bu minimal mətnlər nitq davranışının stereotipləridir.

Azərbaycanın hər mahalının, elinin, kəndinin, obasının söz sərvətinin öyrənilməsi folklor elminin qarşısında duran vacib məsələlərindəndir. Millətin folklor bütövlüyü, etnoqrafik «sifəti» məhz bu yolla bərpa oluna bilər.

Bu kitab dəyərli bir alimin, ləyaqətli bir oğulun və vətəndaşın öz Ata Yurduna sevgi töhvəsi və etirafıdır.

Rüstəm Kamal

Bakı Slavyan Universiteti
«Folklor araşdırmaları» elmi-tədqiqat laboratoriyasının müdiri

ŞİLYAN VƏ ŞİLYANLILAR HAQQINDA TARİXİ – ETNOQRAFİK QEYDLƏR

Qədim Şirvan torpağının aran zonası Ucarda bağ-bağatlı, toy-büsatlı bir el var – Yuxarı Şilyan kəndi. Bu kəndin tarixi keçmişi ilə bağlı ağsaqqal və ağbirçəklərin xatirələrində çoxlu söz-söhbətlər yaşamaqda, alim-tədqiqatçıların əsərlərində özünə yer tutmaqdadır. Məsələn, «Azərbaycan toponimləri» kitabında Şilyanla bağlı biz aşağıdakı məlumatla tanış oluruq: «Şilyan – türkdilli şiryan (şilyan) tayfasının adı ilə bağlıdır. Keçmişdə mövcud olan və toponimik cərgə əmələ gətirən Şilyan kəndlərini bir-birindən fərqləndirmək üçün Yuxarı Şilyan, Göyərçin Şilyan və Müsüslü Şilyan adlandırmışlar»¹. Başqa bir yerdə isə oxuyuruq: «Yuxarı Şilyan kəndi Ucar rayonunda, rayon mərkəzindən 35 km. cənub-şərqdə Yuxarı Şilyan İnzibati Ərazi Vahidində, Baş Şirvan kollektoru kənarında, Şirvan düzündədir. Ərazisi 39 kv/km, əhalisinin sayı 4386 (01.01.2005-ci ilə olan statistik məlumat) nəfərdir. Əhali əsasən heyvandarlıq, taxılçılıq, pambıqçılıq və bostançılıqla məşğul olur. Kənddə iki məktəb, iki kitabxana, klub, uşaq bağçası, kənd sahə xəstəxanası, poçt-rabitə şöbəsi, müxtəlif çeşidli ticarət və iaşə obyektləri, stadion və s. var. Bu yaşayış məskəni qədim tarixi keçmişə malikdir.

Yuxarı Şilyan yaşayış məskəni türkdilli şiryan (şilyan) tayfasının indiki ərazidə məskunlaşması nəticəsində yaranmışdır. Bir məlumata görə, bu tayfa XI əsrdə Zaqafqaziyyəyə gəlmiş Səlcuq oğuzlarına mənsubdurlar. Şiryan adının tərkibindəki r hərfi zaman keçdikcə yerli tələffüzdə l hərfinə çevrilmişdir. Toponimin tərkibindəki yuxarı sözü kəndi digər yaşayış məntəqəsindən ayırmaq üçün artırılmışdır.

Hazırda Azərbaycanda Ucarla bərabər, Yevlax, Kürdəmir rayonlarında da türkdilli şiryan tayfasının adı ilə bağlı Şilyan kəndi

¹ Азярбайъан топонимляри. Энциклопедик лъцъят. – Бакы, «Азярбайъан энциклопедиясы» Няшрийят Полиграфийа Бирлийи, 2000, с.574.

vardır»¹. Sitat gətirdiyimiz kitabın bu səhifələrindən əvvəldə isə yenə də Şilyanla bağlı digər məlumatlarla rastlaşırıq: «Şilyanlılar bəzi mənbələrə görə isə şiryan (şilyan) türk tayfaları lək, ossalu, armalu, zəngənə və s. ilə birlikdə ağ hunların kai (qayı) qəbiləsinə mənsubdurlar»². Bununla belə qətiyyətlə demək olar ki, «Şilyan» toponimi hələ də nə dil, nə coğrafi, nə folklor, nə etnoqrafik-tarixi yönəldən öyrənilib tədqiq olunmamışdır.

Dediyimiz kimi, «Şilyan» toponiminə yalnız Azərbaycanda Ucarda «Yuxarı Şilyan», «Təzə Şilyan», Kürdəmirə «Şilyan», Yevlaxda «Şilyan» və s. yerlərdə təsadüf edilmir. Həm də Türkiyənin ən səfəli, yaşıllıqlarla əhatələnmiş, dağlar ətəyində yerləşən Kalkandərə nahiyəsində (bölgesində) yerləşən kəndlərin adında – «Şilyan Ehya», «Yuxarı Şilyan»³ «Yoxuşlu Şilyan Ayanoz», «Aşağı Şilyan»⁴ və Kars-Çoruh yolunda yerləşən Şilyan⁵ dağları adında rast gəlinir. Qeyd edək ki, 2 aprel 1916-cı ildə «Şilyan» dağları qanlı döyüşlərdə rusların əlinə keçir. Ərzincan görüşündən sonra ruslar Doğu cəbhəsinə çəkilməyə məcbur olurlar. Bu dövrdə hərəkətə gələn II Türk-Qafqaz Kolordusu bölgəyə hakimliyi Yaqub Paşa Rızanın komandanlığı altında ələ keçirir və 2 mart 1918-ci ildən ərazi xilas edilir. «Şilyan» toponiminin və Şilyanların nə üçün belə geniş ərazilərdə yayılmasının tarixi-etnoqrafik, sosial-iqtisadi, mədəni-mənəvi səbəblərini də öyrənməyə, heç şübhəsiz ki, böyük ehtiyac vardır.

Ağsaqqal və ağbirçəklərin dediklərinə görə, keçmişdə bu kəndlər hamısı bir yerdə olmuş, lakin zaman keçdikcə Şilyanda yaşayanlar müxtəlif rayonların ərazilərinə səpələnmiş, öz «Şilyan»larını formalaşdırıb inkişaf etdirmişlər. Bax elə buna görə də

¹ Тапдыгоьлу Н. Уъар району вя онун топонимийасы (Гыса Энциклопедик дярэи). – Бакы, «Тяцсил» НГМ, 2005, с.92-93.

² Иеня орада, с.83.

³ Калкандере.ъом

⁴ www.Калкандере вакфы.орэ.

⁵ www.Kalkandereliyiz.biz

Şilyanlardan hər birinin müxtəlif prizmalardan öyrənilməsi əhəmiyyətlidir.

Azərbaycan ərazisində olan Şilyanların bir-birindən ayrılması, ağsaqqal və ağbirçəklərin söylədiklərinə görə, təxminən 110 ildən yuxarıdır. «Şilyan» adı ilə bağlı olan versiyalardan biri, fikrimizcə, maraqlıdır. Bu, Şilyanların tarixini yazmaq istəyənlər, digərləri üçün türklüyü nümunə ola biləcək, dünyasını vaxtsız dəyişmiş istedadlı şair-publisist Rəhim Rəvanın özünün eşitdikləri üzərində qurduğu versiyadır.

Deyirlər «Şilyan»a vaxtı ilə «Altıöylər» də demişlər. Belə nəgillər ki, bir gün Şamaxıdan altı atlı Kür üstədən keçib Qarabağa getməliymiş. Toran vurduğunu görüb, qaranlıqda mənzil başına yetişə bilməyəcəklərini yəqin edib, atlıların ağsaqqalı bu yerin ağsaqqalı Soltan kişiye onların evində gecələmələri ilə bağlı müraciət edir. Soltan kişi də atlıları yüksək səviyyədə qəbul etməklə, bildirir ki, onlardan hər biri bir evdə gecələməli olacaqdır. Həm də eyni zamanda Soltan kişi hər bir evin kişisinə tapşırır ki, bu axşam onlardan hər birinin evində mütləq aş qazanı qoyulmalı və atlıların hamısı ləzzətli aşı qonaq edilməlidir. Belə də edirlər. Qonaqlar yeyib-içib rahatlanırlar, gecəni dincəlib, səhər qalxırlar, səhər yeməyini isə ağsaqqalın tapşırığına görə qonaqlara hər bir evdə camış nehrəsi yağı ilə bal yedizdirirlər. Yeyib-içdikdən sonra atlılar mənzil başına yola düşürlər. Təzə yola düşüblərmiş ki, atlıların ağsaqqalı yoldaşlarından onları bu obada necə qəbul etdiklərini, axşam nə, səhər nə yediklərini soruşur. Atlıların hamısı bir ağızdan «Axşam aş, səhər nehrə yağı ilə bal» yediklərini deyirlər. Yeməklərin hər bir evdə eyni olduğu onları təəcübləndirir. Sonrada atlıların hər biri deyir ki, kişi, mən gördüm ki, burada var-dövlət «şilan»dır, «şülən»dir, yəni həddən artıq çoxdur. Beləliklə də buradan «Şilyan» adı, toponimi formalaşmağa başlamışdır.

Şilyanla, bu kənddəki var-dövlətlə bağlı hətta el arasında məsəl də yaranıb yaddaşlarda daşlaşmışdır: «Şilyana getdin ayaq götür, ləkə, Bərşada,.. (Ucarın kəndləri – N.T.) getdin çörək».

Keçmiş zamanlarda olduğu kimi bu gün də Şilyanda maraqlı folklor-etnoqrafik sənət nümunələri, abidələr, deyimli-duyumlu sözlər, düzgülər, söyləmələr və s. vardır və yaranır. Yuxarı Şilyanlıların toyunun elə səciyyəvi cəhətləri vardır ki, digər bölgələrimizin toylarında, həm də başqa Şilyan ellərində görə bilmirik. Yəni Yuxarı Şilyan elə bu cəhəti etibarı ilə də diqqət mərkəzində durmağa layiqdir.

Yuxarı Şilyanlıları digər ellərimizdən, obalarımızdan köklü şəkildə fərqləndirən cəhət onların hədsiz qonaqpərvərliyi, mehmansevərliyidir. Düzdür, qonaqpərvərlik bütün türk uluslarının səciyyəvi xüsusiyyəti, danılmaz tərəfidir. Lakin qonaqpərvərlik bir etik dəyər kimi Yuxarı Şilyanlılarda özünü daha parlaq şəkildə göstərir. Hətta Şilyanlığının evində bir loxma çörəyi olmasa belə, o, qonağı elə böyük təmtəraq, elə böyük sevinclə qarşılayıb yola salar ki, qonaq belə yüksək münasibətdən öz elinə, obasına sevinc payı aparar. Çünki Şilyanlılar sanki özlərinə daha çox dost tutmaqla, onunla ülfət bağlamaq, onun qulluğunda durmaq və yola salmaqla öyünər, yarışa girirlər. Maddi imkanlarının indi bir qədər zəif vəziyyətdə olmasına baxmayaraq, şilyanlılar bu xüsusiyyəti ağsaqqallarından, ağbirçəklərindən əxz edə-edə, onu rəngarəngləşdirər-rəngarəngləşdirər, ona naxış vura-vura inkişaf etdirməkdə, formalaşdırmaqda davam etməkdədirlər.

Lakin bununla belə, Şilyanlıların yaşam pasportu, onların əsas nitq davranışı bədahətən, yerində deyilmiş sözlər, deyimlər, zərafətlər, ülgülü ifadələrdir. Bu isə şilyanlıların sözü, el deyimini, danışiq leksikasını yaşatmalarından, onlara dəyər verməsindən irəli gəlir. Bu kənddə lap əvvəllərdən əvəzsiz söz ustaları, söz sərrafları, söz xiridarları çox olub, şükür, bu gün də var. Əhmədali oğlu Məhəmmədi, Şofer Tağını, Paray Mikayılovu, Ata Abdurəhmanovu, Zal oğlu Rüstəmi, Loğman Əhmədi, Abuş oğlu Bəşiri, Böyükişi və Abduləli qardaşlarını, Qədir oğlu Şirini, Nağdalı oğlu Əsgəri, Cəmaləddin oğlu Ramizi, Qorxmaz müəllimi, Yahuzər müəllimi, Namizəd müəllimi, Seyid oğlu Süleymanı, Dəllək

İmaməddini, Bəşir oğlu Abuşu, Abdulla oğlu Həsəni və digərlərini buna misal göstərmək olar.

Şilyanda qüvvələrini bədii yaradıcılıqda, söz və saz sənətində sınıamış xeyli el sənətkarları olmuşdur. XVIII-XX əsrlərdə şair-aşıq Adıgözəl, aşiq Soltan, aşiq Fərhad (aşiq Soltanın oğlu), aşiq Nətiq (aşiq Fərhadın oğlu), aşiq Paşa, aşiq Muxtar (aşiq Paşanın oğlu), aşiq Əsəd, el şairləri Səftər Həsənzadə, şair Şəmil, şair Rəhim Rəvan, şair Nizami Tağısoy, şair Rəfi Haqsəs Şilyanlı və digərlərinin sözləri yaddaşlarda yaşayır, bəstəkarlar onlara mahnılar bəstələyir, ifaçılar məclislərdə «naxış» toxuyurlar.

Adlarını çəkdiyimiz el şairlərinin və aşıqlarının yaradıcılığı haqqında cild-cild kitab yazmaq olar. Təəssüf ki, bu haqda indiyə qədər düşünülmüş olsa da, ortaya əməli heç nə qoyulmamışdır.

İndi iyirmi ildən artıqdır ki, biz Şilyanlıların deyimlərini-duyumlarını, ülgülü ifadələrini, zərb məsəllərini, hazırcavablıqlarını sübut edən nümunələrini, lətifələrini toplayırıq. Şilyanın adət-ənənələrini, folklorunu, etnoqrafiyasını, ilmə-tikməsinə, xalçalarının naxışlarını, toy mərasimlərinin fərqli cəhətlərini, xalq oyunlarını (məsələn, «zopu»nu), uşaq oyunlarını («Turna vurdu», «Eşşəyim qalx», «Ənzəli», «Mıxca-mıxca», «Aşıq-aşıq» və s.) yığır, onların üzərində işləyir, ipə-sapa düzür, sistemləşdiririk. Əlbəttə, öncə bizi özünə yenə də şilyanlıların duzlu-məzəli lətifələri cəlb edir.

Lətifələr, xalq hikmətinin ən parlaq nümunələridir. Onların toplanıb nəşr edilməsi bir vətəndaşlıq borcu, elə-obaya məhəbbətin ifadəsidir. Qeyd edək ki, bu istiqamətdə müxtəlif xalqların nümayəndələri tərəfindən xeyli işlər həyata keçirilmişdir. Məsələn, ruslar İvanuşkanı, ukraynalılar Katiqoroşeki, beloruslar Nesterkanı, buryatlar Budamşunu, karellər Kumoxanı, moldovlar Tendale və Pekaleni, taciklər Müşfiqini, ərəblər və türklər Bəhlul Danəndəni, türklər, azərbaycanlılar, özbəklər, türkmənlər, qaquzlar Molla Nəsrəddini, qaxaxlar Aldar Kosanı, qaraqalpaqlar Aldar Kosa və Ömirbəyi bax beləcə xalqın birdəfəlik olaraq etnik yaddaşına «yazmışlar». Bununla belə xalq içində elələri vardır ki, onlar hələ də təbliğ olunmur, yaradıcılıq və bacarığı oxuculara lazımınca

çatdırılmır. Nəzərə çatdıraq ki, şəkilə Hacı dayı, Ağdamın Abdal Gülablısından Abdal Qasımla bağlı lətifələr yalnız yazıya alındıqdan sonra oxucular onları daha yaxşı tanımağa başladılar. Deməli, bu tipli hazırcavabların yaradıcılığı məhz yazıya alınma vasitəsi ilə geniş oxucu auditoriyasına çatdırıldıqdan sonra onlar populyarlaşa bilirlər.

Bir şeyi də qeyd edək ki, hazırcavab, məzəli adamlar dünyada bir qayda olaraq Bolqarıstanda Qabrovodan, Türkiyədə Əskişəhrdən, Özbəkistanda Kokandan, Qaraqalpaqstanda Çimbaydan çıxıbsa, Azərbaycanda belələri Şəkidən, Ağdamdan, yaxud da Ucarın Yuxarı Şilyanından çıxır. Təəssüf ki, Yuxarı Şilyan hazırcavablarının və məzəlilərinin deyim-duyum, ifadə tərzinə indiyə qədər etinasız yanaşılmış, onların yaradıcılığı geniş çevrədə tanıtılmamışdır.

Lətifələr ilk növbədə tərbiyəedici funksiyası ilə seçilir. Prof.A.Nəbiyev haqlı olaraq göstərir ki, «lətifə bədii təfəkkürdə daim dinamikada olan janrlardandır» (A.Nəbiyev. Azərbaycan xalq ədəbiyyatı. II hissə-Bakı, Elm, 2006, s.301). O daim cilalanır, formalaşır, inkişaf edir. Prof.A.Nəbiyev lətifələri təsnif etdikdə onları «Bəhlul Danəndə», «Molla Nəsrəddin» və regional lətifələrə bölür. Sonra regional lətifələrin özünü qruplaşdırdıqda, o, Şəki lətifələri, Qarabağ və Abdal Qasım lətifələri, ayırım lətifələri, ləzgi lətifələri və müxtəlif məzmunlu lətifələrdən danışsa da, onların sırasında Şilyan lətifələrinin adını çəkmir. Bu epik xalq yaradıcılığı növünün Yuxarı Şilyanda inkişafı isə onu, heç şübhəsiz ki, konkret ərazidə formalaşmış lətifələr sırasında əks etdirməyi gündəmə gətirir.

Şilyan lətifələri burada yaşamış ayrı-ayrı insanların uzaqgörənliyi, bədahətənliyi ilə bağlı olmuşdur. Bəməzə və hazırcavablar həm də ölkəmizin müxtəlif regionlarında daim olmuş, onların «fondunda» olan bu ehtiyatlardan isə xalq heç də daha geniş çevrədə yararlı bilməmişdir. Düzdür, XX əsrin ortalarından üzü bəri lətifələrin toplanmasına və nəşrinə münasibət güclənmişdir. Lakin sistemli şəkildə bu iş gündəlikdə hələ də lazımınca

durmamışdır. Nəzərdən qaçırmayaq ki, xalqımız daim ibarəli, düşündürücü, güldürücü sözə hörmətlə yanaşdığından və fikrin arifanə deyiminə daha çox diqqət yetirdiyindən lətifəçilik ənənələri nəinki yaşamalılı, həm də genişlənməli, bu ənənə dərinədən öyrənilməli və təbliğ olunmalıdır.

Şilyan hazırcavablarının, məzəlilərinin deyimlərini qələmə alıb qədirbilən, sözə böyük dəyər verən xalqımıza çatdırmağı üstün tuturuq. Şübhə etmirik ki, təqdim olunmuş nümunələr oxucuların ürəyinə yol tapacaq, onları düşünüb fikirləşməyə, fikirləşib düşünməyə sövq edəcək. Yerində, məqamında deyilmiş sözün gücündən zövq alacaq, ona heyran olacaq, xalq fəlsəfəsi və müdrikliyi haqqında dərinədən düşünəcəklər.

ALQIŞLAR VƏ QARĞIŞLAR

Məlum olduğu kimi, alqışlar və qarğışlar insan həyatının lap əski dövrü ilə bağlı olan nümunələrindəndir. Bu nümunələr digər xalqlarda olduğu kimi Azərbaycan folklorşünaslığında da kifayət qədər öyrənilmişdir. Əgər alqışlarda insanın bütün müsbət keyfiyyətlərinə diqqət yetirilir və bu cəhətlər təqdir olunursa, əksinə, qarğışlarda insanın mənfi keyfiyyətlərinə, pisliklərinə, bədliklərinə, naqisliklərinə görə nifrət ifadə olunur. Xalq həyatında heç bir lüzumsuz, lazımsız şey yoxdur, o cümlədən, alqışlar və qarğışlar da bu qəbildəndir.

Alqışlar və qarğışlar şifahi xalq ədəbiyyatının digər nümunələri kimi toplanıb, öyrənilib, nəşr edilmişdir. Bununla belə elə regional alqışlar və qarğışlar vardır ki, onların geniş oxucu kütləsinə çatdırılmasına böyük ehtiyac duyulmaqdadır. Biz də elə məhz bu baxımdan Şilyan alqışlarını və qarğışlarını toplamağı mühüm hesab edərək, onları yazıya almağı qərara aldığımız. Alqışlar və qarğışlar xeyrlə şərin, rəğbətlə nifrətin, yaxşıqla pisliliyin, rəhmədilliklə əzazilliyin ifadəçisi kimi çıxış edir. Alqışlarla qarğışlar şifahi yaradıcılıqda istifadə edildiyi kimi, klassik ədəbiyyatımızda da özünə yer tutmuşdur. Epik abidələrimiz, dastanlarımız, nağıllarımız, əfsanələrimiz, rəvayətlərimiz, lətifələrimiz, aşiq poeziyamız və meyxanalarımız bu nümunələrlə zəngindir. Alqışlar və qarğışları işlənmə yerinə, məqamına görə qruplaşdırmaq olar. Alqışlar və qarğışlar öz ibrətəməzliyi, xalqın arzu-istəyi, ailə-məişət həyatı, mərasim və adətləri və s. ilə bağlı olmuş və olmaqdadır. Şilyanda elə adamlar vardır ki, onların alqışları da, qarğışları da yerinə düşəndir. Əgər birincilərin şilyanlılar qarşısına çıxmasını səbrsizliklə gözləyirlərsə, ikincilərdən daim kənar olmaq, gözlərinə görünmək istəmirlər.

Şilyan alqışları

Ağ günlərə çıxasan;

Axşamın xeyir olsun;

Allah köməyin olsun;
Allah səni pənahında saxlasın;
Allah razı olsun;
Allah amanında;
Allah gözüne işıq versin;
Allah verən əlindən kəsməsin;
Allah bədnəzərdən uzaq eləsin;
Allah başından töksün;
Allah səni başqasına möhtac eləməsin;
Allah başını uca eləsin;
Allah ürəyinə görə versin;
Allah səsinə qüvvət versin;
Allah səbəb salsın;
Allah səni dardan qurtarsın;
Anan toyunda oynasın;
Ayağın ruzulu olsun;
Bağın bar gətirsin;
Balalarına toy qismət olsun;
Balaların gözüne çıraq olsun;
Balalarının toyun görəsən;
Balannan xeyir görəsən;
Balaların xoşbəxt olsun;
Baxtın üzünə gülsün;
Baxtın iti olsun;
Başın qoltuq görməsin;
Bərəkətin tükənməsin;
Bir qoyub min götürəsən;
Boya-başa çıxan olasan;
Canın salamat olsun;
Cibin dolu olsun;
Çırağın gur yansın;
Çöhrənnən gülüş əysiy olmasın;
Dirəyin qızıldan olsun;
Dost-düşmən yanında üzün yerə düşməsin;

Evli-eşikli olasan;
Əlin-qolun var olsun;
Əppəkli-köynəkli olasan;
Əlində-ovcunda qalsın;
Əllərin dam odu görməsin;
Əkdiklərin dür bitsin;
Günün ağ olsun;
Gözü dolusu görəsən;
Gözün aydın olsun;
Günün aydın olsun;
Hafizən dərin olsun;
Halalın olsun;
Həmişə xeyir işdə;
Heç vaxt ümidin üzülməsin;
Xeyirə qarşı gedəsən;
İşin avand olsun;
İşıqlığa çıxasan;
İstədiklərinə toy qismət olsun;
İstəyinə çatasan;
Qazanın qaynasın;
Qəbrin nurla dolsun;
Qızın gəlin köçsün;
Qələmin iti olsun;
Mən yedim doydum, balalarım doysun;
Mən yedim doydum, Allah acların da qarnını doydursun;
Mərdimazardan uzaq olasan;
Mərdimazara rast gəlməyəsən;
Nəvə-nəticə yiyəsi olasan;
Nəvənin toyun görəsən;
Nəvənin toyunda oynayasan;
Ovun qanı olsun;
Oxun daşa dəyməsin;
Oğlun bəy otursun;
Ömrün su kimi uzun və axarlı olsun;

Ömründə xoş günün sayı az olmasın;
Sabahın xeyir olsun;
Sevgin daşa dəyməsin;
Səfərin uğurlu olsun;
Səni ağsaqqallıqdan əysiy olmayasan;
Səni bir qoyub, min götürəsən;
Səni cənnətdik olasan;
Səni xata-bələdan uzax olasan;
Səni xoşbəxt olasan;
Səni qada-baladan uzax olasan;
Səni min budaq olasan;
Səni min yaşayasan;
Səni namərdə möhcat olmayasan;
Səni xəstələnməyəsən;
Səni işığa möhtac olmayasan;
Səni neyniyim, nejdə eləyim demiyəsən;
Səni yüz yaşayasan;
Səsin yuxarılardan gəlsin;
Səsin yüksəklərdən gəlsin;
Sənəndə ağ tüklər bitsin;
Su kimi ömrün olsun;
Suyun axarlı olsun;
Süfrəniz şad olsun;
Süfrəndən bərəkət əysiy olmasın;
Təknən dolu olsun;
Uğuruna xeyir çıxsın;
Uğuruna dəvə çıxsın;
Üzündən sevinc əysiy olmasın;
Üzünə xeyir gəlsin;
Üzünə xeyir gülsün;
Üzündən gülüş əysiy olmasın;
Ürəyin dərd görməsin;
Vaxtın xeyir olsun;
Var-dövlət yiyəsi olasan;

Yaman yeyənin olsun, yaman deyənin olmasın;
Yarayannardan olasan;
Yolun açıq olsun;
Yolun uğurlu olsun;
Yerin behiştlik olsun;
Yaxşı işlərdə Allahın yadından çıxmayasan;
Yuxun şirin olsun və s. və i. a.

Şilyan qarğışları

Adın adlara qoyulsun;
Axırını gedişin olsun;
Allah gözündən töksün;
Allah gününü qara eləsin;
Allah işini avand eləməsin;
Allah qazancına bərəkət verməsin;
Allah sənə lənət eləsin;
Allah səndən narazı olsun;
Allah səndən razı olmasın;
Allahdan ümidin kəsilsin;
Aşına zəhər qatılsın;
Atan itlə yatsın;
Bağın bar gətirməsin;
Balaların ölsün;
Balalarının xeyir görməyəsən;
Balana baxıb şahvallaşmayasan;
Başına daş düşsün;
Başına ildırım düşsün;
Başın qalda olsun;
Beynin qana dönsün;
Bədəninə qurd düşsün;
Bərəkətin çəkilsin;
Bərəkətin kəsilsin;
Birin min olmasın;
Burnunnan lülə-lülə gəlsin;

Canın xəstə olsun;
Cəhənnəm odunda yanasan;
Çox qazanasan, az yeyəsən;
Dağda qarın, bağda barın olmasın;
Dədən gorbəgor olsun;
Dilin ağzında yansın;
Dilin lal olsun;
Doğub yalamayasan;
Əkdiyın bitməsin;
Əlin heç yana çatmasın;
Əndamına piltələr işləsin;
Əzrayıl sinənə çöksün;
Gedər-gəlməzə gedəsən;
Gedəsən, gəlməyəsən;
Gözündən gəlsin;
Gözündən lülə-lülə gəlsin;
Gözün başqalarında olsun;
Gözün doymasın;
Gözün həmişə məndə olsun;
Gözün kor olsun;
Gözün məndə olsun, arxan quyuda;
Günün göy əysiyə bürünsün;
Xata-bəladan uzax olmayasan;
İçinə od düşsün;
İçin pətə-pətə olsun;
İçin puç olsun;
İstəyinə yetişməyəsən;
İşiq üzünə həsrət qalasan;
Kökün kəsilsin;
Qarnın ac olsun;
Qarnın doymasın;
Qazancın bol olsun, qoyduğun səbət;
Qazancın heç olsun;
Qırx arşın quyuya düşəsən;

Qolun qüvvədən düşsün;
Qulağın kar olsun;
Minin heç olsun;
Min qoyub, bir götürəsən;
Nəfəsin getsin gəlməsin;
Nitqin tutulsun;
Ölülərin gorbəgor olsun;
Ömrün gödək olsun;
Ömrün kəsilsin;
Öyünə od düşsün;
Sevgin daşa dəysin;
Səni bəy durmayasan;
Səni bildiyin qədər çəkəsən;
Səni didik-didik olasan;
Səni fərəzən günə çıxmayasan;
Səni gəlin getməyəsən;
Səni gürzə çalsın;
Səni həsrə düşəsən;
Səni kor ilan vursun;
Səni kor olasan;
Səni küllüküf olasan;
Səni loya düşəsən;
Səni oda düşəsən;
Səni «oxay» deməyəsən;
Səni öd yiyəsən;
Səni parça-parça olasan;
Səni şahmar ilan çalsın;
Səni şaqqar-şaqqar yanasan;
Səni təndirə düşəsən;
Səni təpənnən atılasan;
Səni tünbətün olasan;
Səni zəlil olasan;
Sənnən ümidim üzülsün;
Səsin batsın;

Uğuruna xeyir çıxmasın;
Ürəyinə beşatılan dəysin;
Ürəyinə güllə dəysin;
Üstünə su tapılmasın;
Üstündə toqqa açılmasın;
Üzünü mürdəşir yusun;
Yaman deyənin olsun;
Yatasan durmayasan;
Yediyin gözündən gəlsin;
Yeyib sıyırmayasan;
Yığdığın saman kimi sovrulsun;
Yığdığına yiyələnməyəsən;
Yolun uğurlu olmasın;
Yurdun yulğunluq olsun;
Zəmin biçilməsin;
Zəminə od düşsün və s. və i.a.

ANDLAR, SINAMALAR

Digər bölgələrimizdə olduğu kimi Şilyanlıların da dilində el nəğmələri, sayacı nəğmələri, qoyunçuluqla, maldarlıqla, əkin-çiliklə, biçinçiliklə bağlı nəğmələr, andlar, sınaqlar, inamlar və s. vardır. Heç şübhəsiz ki, onların da zərrə-zərrə yığılıb xalqımıza qaytarılmasının qeydinə qalmalıyıq.

Adlarını çəkdiyimiz nümunələrin nə zaman və nə üçün yaranmasını araşdırmağı qarşımıza məqsəd qoymadığımızdan, Şilyanlıların dilinin-ağzının əzbəri olan müxtəlif şərait, vəziyyət və münasibətlərlə bağlı onların işlətdikləri andlar, sınaqlar, inamlar, heç şübhəsiz ki, orada yaşayan insanların həyat şəraiti, dünyaya baxışı, mifoloji və dini düşüncə tərzini və s. ilə bağlıdır. Digərləri kimi Şilyanlılar da oda, ocağa, Aya, Günəşə, ulduza, suya, torpağa, çörəyə, Qurana, kitaba and içmiş, inam bağlamış, onları müqəddəs hesab etmişlər. Folklorşünaslarımız bu nümunələri (A.Nəbiyev,

M.Həkimov, P.Əfəndiyev və b.) təsnif etmiş, qruplaşdırmışlar. Biz də Şilyan andlarını, inamlarını təsnif edə bilərik. Bununla belə burada biz belə təfərrüata varmağa üstünlük vermirik. Sadəcə olaraq, onları ümumi şəkildə oxuculara çatdırmağı daha üstün tuturuq.

Şilyanlıların andları

Ağlar baba haqqı;
Allah haqqı;
And olsun Allahın birdi birliyinə;
And olsun bu əziz günə;
And olsun bu ramazanlığa;
And olsun bu məhərrəmliyə;
And olsun əzizlərimin qəbrinə;
And olsun Haqverdi babaya;
And olsun qarda yatan qarlı Həzrət babaya;
And olsun matəmə;
And olsun o gözəgörünməzə;
And olsun Soltan babaya;
And olsun Veysəlqara babaya;
And olsun yeri-göyü xəlq eləyəne;
Anamın canı haqqı;
Anamın qəbri haqqı;
Atamın canı haqqı;
Atamın qəbrinə and olsun;
Ay haqqı;
Bacımın canı haqqı;
Başın haqqı;
Bərəkət haqqı;
Bu Əli yolu haqqı;
Bu isti zindan haqqı;

Bu ocaq haqqı;
Bu Ramazanlıq haqqı;
Bu vaxt haqqı;
Bu yol haqqı;
Getdiyim baba haqqı;
Gün haqqı;
İmam haqqı;
İmamların goru haqqı;
İşiq haqqı;
Kəllən haqqı;
Kitab haqqı;
Qardaşımın canı haqqı;
Qardaşımın canı haqqı;
Qıldığım namaz haqqı;
Qıldığın namaz haqqı;
Quran haqqı;
Nar piri haqqı;
Oxuduğum «Yasin» haqqı;
Oxuduğun «Yasin» haqqı;
Ölənlərimin goru haqqı;
Ölənlərinin goru haqqı;
Peyğəmbər haqqı;
Sabah haqqı;
Su haqqı;
Süfrə haqqı;
Təam haqqı;
Tutduğum oruc haqqı;
Tutduğun oruc haqqı;
Yer haqqı və i. a. və s.

Şiyanlıların sınaqları

Axşam ev süpürməzlər;
Axşam evdən duz, pul, yumurta verməzlər;
Axşamın xeyirindən sabahın şəri yaxşıdır;

Axşam tərəfi iş başlamaq olmaz;
At kişinin qeyrətidir;
At murada çatmaq deməkdir;
Bağda bayquş ulayanda ona yağəppək qoyarlar;
Bəy qayınata evinə gedəndə duzayağı verərlər;
Bəy toyunda oynasa, ucuzluq, bolluq olar;
Çörək qırıntısı yerə düşdükdə, onu öpüb gözü üstə qoyarlar;
Çörək Qurandan irəlidir;
Çörək müqəddəsdir;
Çörəyə-duza and içərlər;
Çörəyə, düyüyə pis deməzlər;
Çörəyi yerə atmaq olmaz;
Dost evində dırnaq tutmazlar;
Duzu ələ verməzlər;
Düyü bərəkətdir;
Evdə sınıq güzgü saxlamaq olmaz;
Evdə sınıq qab saxlamazlar;
Ev tikən zaman qohum-əqraba, yaxın adamlar ustalara xələt verərlər;
Əncir ağacının altında dayanmazlar;
Əziz xələfinin uzaq səfərdən gəlməsi yuxuda ilan gördükdə çin olar;
Gəlin köçəndə başına noğul tökərlər;
Gəlin köçərkən onun ayağının altında boşqabın sınımması pis əlamətdir;
Gəlinə duzayağı verərlər (qoyun, camış, inək);
Gəlinin başına fırladılan lampanın altına tiyan, onun da altına duz-çörək qoyarlar ki, qız evdən köçən günü onu aparıb oğlan evinə verərlər;
Gəlinin başında çörək kəsərlər;
Gəlinin əlinə xına yaxıb pul da üstünə qoyub bağlayarlar ki, köçdüyü evə ruzi-bərəkət aparsın;
Güzgünün sınıması pis əlamətdir;
Həmzadlı adam körpənin üstünə gəlməməlidir;

Hər hansı bir iş üstə gələndə «Xeyirli olsun», «Əkdiklərin dür bitsin», «İşiniz irəli», «İşiniz avand olsun», «Yorulmayasınız», «Allah mübarək eləsin» deyərlər;

Hörümçək şad xəbər verər;

Xoruzun ev üstünə banlaması pis əlamətdir;

İki gəlinin üz-üzə gəlməsi yaxşı əlamət deyil;

İtin ulaması pis əlamətdir;

Kişi itini tox saxlamalıdır;

Kişinin atının yalının, ya quyruğunun qırılması yaxşı əlamət deyil;

Kişinin heyvanları gümrah olmalıdır;

Kişinin iti bəd olmalıdır;

Körpə doğulmuş uşağın qırxın qıfıllayıb başının altına qoyarlar;

Körpə qırxlı uşağın çimdiyi suyu çirkli yerə tökməzlər;

Körpə uşaq ananın üstünə gətirilməlidir;

Körpəni gecə çimzirdməzlər;

Körpəni qaranlıqda saxlamazlar;

Körpənin anası evdən çıxıb onun üstünə gələ bilməz;

Körpənin başının altına çörək, bıçaq qoyarlar;

Körpənin ilk dəfə qırılmış saçını çölə atmazlar;

Körpənin qırxını tökəndə suya qırx dənə çöp atar, körpənin hər çiyindən və başından su tökərlər;

Körpənin üstünə ət gətirmək olmaz;

Qapı kandarında görüşməzlər;

Qazan qaynayan zaman ona duz atanda «ölülərin gözünü yığırım» deyərlər;

Qız gəlin köçəndə atası xeyir-dua verə-verə onu lampa başına dolandırar;

Qız gəlin köçəndə atası onu Quran altından keçirər;

Qız gəlin köçəndə ata-anası xeyir-dua verər;

Qız gəlin köçəndə ayaqqabısının altına bir neçə qız adı yazarlar, hansının adı tez pozulsa, o, tez nişanlanır;

Qız gəlin köçəndə başına başbəzəyi qoyarlar, bəy də çıxarıb xələt verər;

Qız gəlin köçəndə dalınca daş atarlar;

Qız gəlin köçəndə dalınca su atmazlar;

Qız gəlin köçəndə evin kandarına mismar vururlar;

Qız gəlin köçəndə oğlan evi qız evindən nəsə oğurlayıb aparar;

Qız oğlan evinə gələndə ayağının altında qurban kəsərlər;

Qarşına qara pişik çıxsa, işin düz gətirməz;

Mağar tikənlərə xələt verərlər;

Narın giləsin yerə salmayıb yeyən cənnətə gedər;

Sarımsağı ələ verməzlər;

Su murdar götürməz;

Suya tüpürməzlər;

Süfrə arxasında söhbət etməzlər;

Süfrəyə əl uzadanda «Bismillah» deyərlər;

Soğanı ələ verməzlər;

Şər qarışan vaxt ağılamaq olmaz;

Şər qarışan vaxt dırnaq tutmazlar;

Şər qarışan vaxt qapı kandarında oturmazlar;

Şər qarışan vaxt yatmazlar;

Təzə düşülmüş həyətdə düyü, buğda səpərlər;

Toy mağarı tikilərkən toy olan evin həyətinin darvazasının ağzından hündür dirəkdən qırmızı bayraq, şilə asarlar;

Toyu təzə olmuş iki gəlinin üz-üzə gəlməsi pis əlamətdir;

Ulayan iti həyətdə saxlamazlar;

Uşağa göz dəyməsin deyə üzərrik yandırırılar;

Uşağa göz dəyməsin deyə üstündən dəvə tükü, qara çürüyotu asarlar;

Yaxın adama dəsmal verməzlər;

Yeyib qurtaranda «Əlhəmdülillah» deyərlər;

Yuxuda ilan görmək istəyin çin olmasdır;

Yuxunu axar suya danışarlar;

Yuxuda fil, camış, toy, balıq görmək bədbəxtlik gətirər;

Yuxuda su, ilan görsən aydınlıq olar və i. a. və s.

AND, İNAM YERLƏRİ:

Haqverdi baba ocağı

Yuxarı Şilyan kəndi Şirvanın qədim yaşayış məskənlərindəndir. Deyirlər ki, hələ vaxtı ilə Makedoniyalı İsgəndər bu əraziləri fəth edərkən burada çoxlu var-dövlətlə rastlaşmış, ona görə də buranı «Şilyan», yəni var-dövlət olan yer adlandırmışdır. Kəndin etimologiyası ilə bağlı başqa bir nəzər-nöqtəsində isə deyilir ki, «Şilyan» iki - «Şil» sözü və «yan» hissəciyindən götürülüb. Şilyan kəndi yerləşdiyi ərazilər əsasən çalalarla, göllərlə, sularla zəngin olmuşdur. Bu çalalardan, göllərdən, sulardan çoxlu balıq tutmaq üçün insanlar suyun qabağını şil ilə (çırçırpı ilə) kəsərmişlər. Soruşanda «Hara gedirsən?» - cavab verərlərmiş: «Balıqların qabağı kəsilən yerə, Şil yanına» və beləliklə də «Şilyan» toponimi yaranıb yaddaşlarda daşlaşmışdır. Bu sətirlərin müəllifi özü Şilyanın yaxın ərazilərində yerləşən «Mirzalı», «Tehmir», «Balıqlı», «Mağribi» çalalarında çoxlu balıq olduğunun şahidi olmuşdur və bu günün özündə «Balıqlı» çalısından Şilyanlılarla bərabər Bağmanlılar, Bağman Bərgüşadlılar, Qarabucaqlılar və b. balıq tutmağa gedirlər.

Yuxarı Şilyan kəndi, təxminən, Şirvanın cənub-qərbində yerləşir və bu adda olan kəndlərlə biz Ucarda - Təzə Şilyan, Kürdəmirdə - Şilyan (ona «Düyülü», yaxud «Göyərçin» Şilyanı da deyirlər), Yevlaxda Şilyan və digər bölgələrimizdə rastlaşırıq.

Ermənistan-Azərbaycan, Qarabağ müharibəsi başlayandan sonra Azərbaycanda «yan»la qutaran kənd adlarının dəyişdirilməsi istiqamətində xeyli əsassız işlər aparıldı və hətta Yevlax rayonundakı – «Şilyan» «Ərəş» adı ilə əvəzləndi də. Lakin bir daha qeyd edək ki, bu kəndlərin adındakı «yan» hissəciyinin ermənilərlə heç bir - nə etnik, nə genetik, nə tarixi, nə mədəni, nə mənəvi, nə coğrafi, nə də hər hansı digər bir əlaqəsi yoxdur. Yaxşı yadıımızdadır ki, hələ orta məktəbdə oxuyan vaxtlarda kəndimizə erməni millətindən olan mişarçılar gələndə, bizlər kəndə «erməni gəlib», «ermənilər necə olur?»- deyə, onlara baxmağa gedərdik.

Bunu ona görə deyirik ki, kənd ermənilərdən o qədər kənar olmuşdur ki, onların burada görünməsi belə bu kənddə yaşayanlar üçün böyük maraq doğururdu. Nə isə... Burada biz heç də Şilyanın ermənilərlə hər hansı əlaqəsi olub-olmaması haqqında danışmaq istəmirik. Çünki bu məsələ ilə bağlı hər hansı mülahizə yürütməyin özü elmlikdən və obyektivlikdən son dərəcə kənar görünür.

Yuxarı Şilyanın digər cəhətləri ilə yanaşı and-inam yerləri, pirləri, ocaqları öyrənilib geniş oxucu kütləsinə çatdırılmamışdır. Bu baxımdan qarşıda xeyli görüləsi işlər vardır. Şilyan arxeoloqlar, tarixçilər, etnoqraflar, folklorçular üçün mühüm özəl, orijinal material verə biləcəyi nöqtəyi-nəzərdən diqqət mərkəzinə çəkilməyə layiqdir. Çünki hələ kəndin «İtqıran», «Mirzalı», «Balıqlı», «Tehmir» çalaları və sair yerlərində erkən orta əsrlərə və sonrakı dövrlərə aid küpələr, səndüqələr, gümüş, qızıl sikkələr tapılsa da, onlarla bağlı bu günə qədər hər hansı araşdırmalar aparılmamışdır.

Bax beləcə əski tariximizi, adət-ənənələrimizi, etnoqrafik yaddaşımızı, etnik məxsusluğumuzu itirə-itirə dumanlı sabaha «gedirik» və bu «gedişlə» hara gedəcəyimizi də o qədər yaxşı bilmirik. Buna görə də bu sətirlərin müəllifi Şilyanı bir az özümüzə «qaytarmaq» üçün bəzi işlər həyata keçirmək fikirindədir.

Yuxarı Şilyanda müdriklər, nürani-piranilər, el ağsaqqalları, and-inam yerləri, pirlər, ibadətgahlar, səcdə qılınan ocaqlar az olmamışdır. «Ağlar baba», «Qaraağac piri», «Nar piri», «Haqverdi baba ocağı» və b. Onların hər birinin öz tarixi, öz xüsusiyyəti, öz təsir aurası, öz paklışıdırıcı gücü vardır.

Hələlik biz «Haqverdi baba ocağı» haqqında danışmaq istəyirik.

Haqverdi baba, onun hal-hazırda Yuxarı Şilyan kəndində yaşayan oğlunun kürəkəni 84 yaşlı Məhərrəm babanın dediyinə görə, bizim kəndə Şamaxıdakı Nərimankənddən gəlmişdir. Türk ellərinin əksəriyyəti, o cümlədən Nərimankəndlilərdə xalqımızın qədim maddi-mədəni ənənəsindən hesab edilən oturaq həyat təzi ilə yanaşı, həm də köçəri - yaylaq, qışlaq, tərəkəmə həyatı yaşayırlarmış və elə Haqverdi baba da Yuxarı Şilyana qışlaqlara mal-

qara gətiriləndə gəlibmiş. Buralar onun xoşuna gəldiyindən o, sonra da bütün həyatını bu kəndlə, bu el-oba ilə bağlayıb, onlarla qaynayıb-qarışıb, hamı ilə can bir qəlbə olub və beləcə ömür sürüb, onu ləyaqətlə başa vurub, özünə camaat arasında böyük hörmət qazanıb. Haqverdi babada olan müsbət aura, pis, xeyirsiz, uğursuz işlərdən qorunma enerjisi tezliklə onu nəinki Yuxarı Şilyan kəndinin adamları, həm də ətraf kənd və ərazilərdə məşhur edib, tanıtmışdır. Onun aurasına düşənlər şəfa tapıb, işləri avand, başları salamat, həyatı xoşbəxt olubdur. Haqverdi babanın adını çəkən hər bir kəs uğur qazanıb, həyatda ayağı bürüməyibdir. Bu günün özündə də Haqverdi babanın məzarının üstü daim onu ziyarət edənlərlə doludur. O da ruhundan gələn səslə insanlara dayaq durur, onların köməyinə gəlir.

Haqverdi baba ötən əsrin əvvəllərində 1910-cu ildə haqq dünyasına köç edib, oğlu İbrahim baba isə 1925-ci ildə əbədiyyətə qovuşub.

1925-ci ildə yuxarıda adını çəkdiyimiz Məhərrəm baba dünyaya göz açıb. Hal-hazırda Məhərrəm babagilin evlərinin yanında yerləşən məktəbin direktoru, el şairi Rəfi Haqsəs Şilyanlının yazdığına və Məhərrəm babanın söylədiyinə görə kəndimizin ən qocaman sakinlərindən olmuş Kərim oğlu Həmid (1840-1960-cı illərdə yaşamış, o, 120 ildən çox ömür sürmüşdür - N.T) və onun arvadı Sona Haqverdi babanı görüb, onunla həmsöhbət də olubmuşlar.

Nağil edirlər ki, Haqverdi baba dünyasını dəyişəndə Şamaxılılar onu Nərimankəndə dəfn etməyə aparmaq istəyiblər, lakin Şilyanlıların Haqverdi babaya sevgiləri böyük olduğundan bu mümkün olmayıb, onu elə Yuxarı Şilyanda da dəfn ediblər. Elə o zamandan, yəni 1910-cu ildən bəri Haqverdi babanın qəbri Şilyanlılar, digər kəndlər və bölgələrdən olanların and-inam yerinə, müqəddəs ocağına, ziyarətgahına, səcdəgahına çevrilmişdir. Haqverdi babanın məzarının üstünə üz tutanlar bu gün də heç vaxt naümid geri qayıtmırlar. Düyünə düşmüş işlərin hamısına babanın ruhu kömək olmaqla, insanların yolunu açıq, işini avand edir.

Çar Rusiyası, Qırmızı İmperiya dövründə nə qədər müqəddəs ocaqlarımız, nurlu ağsaqqalarımız, insanlar yolunda özlərini fəda etmişlərimiz imperya təəssübkeşlərimiz tərəfindən təqiblərə məruz qalıb. And, inam yerlərimiz, ocaqlarımız, məzaristanlıqlarımız küllüküf edilib, dağılıbdır. Qırğız yazaçısı Çingiz Aytımatovun «Əsrə bərabər gün» romanındakı Anabeyit qəbristanlığının aqibətini yaşayıbdır. Sovetlər Birliyi dövründə Bağman Bərgüşad kəndinin (Bağman Bərgüşad Şirvanın qədim yaşayış məskənlərindən və Azərbaycanın ən böyük kəndlərindən biri ünlü şair Həbibinin vətənidir - N.T) ortasından keçən arxın üstündə uzaq keçmişə aid olan nə qədər məzarlar, şənduqələr, daş kitabələr məhv edildi. Yuxarı Şilyan kəndində isə and-inam yerləri, məzaristanlıqlar, pirlər, ocaqlar pambıq sahələri altına verildi. O cümlədən Haqverdi babanın ruhu uyuyan məzaristanlığı da XX əsrin 50-ci illərində şumlayıb pambıq əkini üçün məsləhət biliblər. Vandallar, türkün keçmişinə düşmən kəsilənlər burada azəri türklərinin müqəddəs məzarını güllələdilər. Heç kəs də cıncırını belə çıxarmadı. Hətta belə həyasızlığa «başbilmələrimizin» bəziləri çəpik də çaldılar, bunu alqışladılar. Lakin dışımızdan və içimizdən olanlar nə qədər çalışıb canfəşanlıq etsələr də, öz mənfur antimilli, antibəşəri niyyətlərini axıra qədər həyata keçirməyə müvəffəq olmadılar. Yuxarı Şilyanda Haqverdi babanın rahatlıq tapdığı məzaristanlıq məhv edilsə də, babanın öz məzarı toxunulmaz qaldı. Onun ruhu məzarının dağılmasına imkan vermədi. Biz bununla bağlı Şilyanlıların gözü qarşısında baş vermiş hadisələri sizə catdıracağıq, onda görəcəksiniz ki, həqiqətən də Haqverdi babanın ruhu çox şeyləri yerbəyer edib. Şilyan ağsaqqaları və ağbirçəkləri ilə söhbətlərdən biz Haqverdi babanın ruhunun gücünün şahidi olmuşuq.

Haqverdi babanın təkrarolunmaz aurası ilə bağlı bir neçə məqam:

Şilyanlılar deyirlər ki, Sovetin kəşakəs vaxtında Ucar rayon partiya komitəsinin birinci katibi (Cəfərov) Haqverdi babanın məzarının ətrafına yaxın olan pambıq sahələrini gəzərkən qadınlara

ziyarətgahın lap yaxınlığında olan bir yulgun ağacını kəsməyi məcbur edir. Qadınlar ona: «Nə danışırsız, bura ziyarətgah ərazisidir, onu kəsmək olmaz» deyirlər. O isə, «Sizə deyirəm kəsin, vəssalam». Qadınlar əlacsız qalıb, yulğunu kəsməyə başlayanda onun dibindən müxtəlif ilanlar çıxıb onların üstünə qaçışirlar. Katib əlacsız qalıb «Qazdığınız torpağı qaytarıb yerinə tökün» deyir. Beləliklə, onun məzarına aid yer toxunulmaz qalır və katib Haqverdi babanın ruhunun incidilməsinə sona qədər «müvəffəq» ola bilmir.

Günlərin bir günü Ucarın Ciyni kəndindən bir nəfər Haqverdi babanın danasını oğurlayır, aparıb öz evində kəsin yerbəyer edir. Bundan xəbər tutan baba gəlib Ciynidə ev yiyəsini çağırır deyir: «Mənim danam sizdədir, qarını aç, dananı burax». Ev yiyəsi and-aman edir ki, bizdə dana yoxdur. Baba isə: «Nə borcunuza qalıb, siz qarını açın, o özü çıxıb gələcək» deyir. Nağıl edirlər ki, qarı açılan kimi dananın başı mələyə-mələyə gəlir düz Haqverdi babanın yanına.

Haqverdi babanın oğlu İbrahim baba Nərimankənddə dəfn olunub. Bildiyimiz kimi, Şamaxının bu kəndi daim susuzluqdan yanır. Lakin İbrahim babanın məzarı üstündə o, dəfn olunandan bu yana əkilmiş ağac suvarılmadan, su verilmədən daim yaşıl olmaqla, böyüyüb qol-budaq atmaqda, inkişaf etməkdədir.

Bütün bunlar göstərir ki, doğurdan da Haqverdi baba müqəddəs olduğundan onu və nəslini gözəgörməz Xaliq və özünün cəddi daim hifz edir.

«Haqverdi baba ocağı» ayın, ilin bütün vaxtlarında onun üstünə pənah gətirənlərlə, ondan imdad, kömək diləyənlərlə doludur. O da öz enerjisindən daim üstünə gələnlərə pay verib, onları nəgüman buraxmır. «Allah sənə rəhmət eləsin, Haqverdi baba! Qəbrin nurla dolsun. Hüzuruna gələnlərin ümidləri qoy heç zaman səndən üzülməsin».

Haqverdi babanın bu gün Yuxarı Şilyanda xeyli sayda nəticələri, kötükcələri, çırpıcaları, nəbibələri, yadicaları vardır. Yuxarıda adını çəkdiyimiz Məhərrəm baba Haqverdi babanın qız nə-

ticəsidir. Onun oğul nəticəsi Xavər isə hazırda Kürdəmir şəhərində yaşayır.

AYAMALAR, LƏQƏBLƏR

Yuxarı Şiylanda ayamasız, ləqəbsiz adam tapmaq çətindir. Vaxtı ilə bu ləqəbləri Ağarəhim oğlu Nurəddin ipə-sapa düzüb camaata çatdırıb. Bu ləqəblərin bu gün oxucularımıza çatdırılmasında bizə yardımçı Şilyanlı aşiq Soltan oğlu aşiq Faxrət olmuşdu.

Nurulu məhləsi

Astar Əhəd;
Bəli Bəşir;
Bıǵbıǵ Ağəli;
Culan Əhməd;
Çaqqal Alı;
Çən Əhməd;
Çoban Məcid;
Dılıdıy Soltan;
Diş İslam;
Gürcü Səmid;
Hambal Həmid;
Hörhör Abdulla;
Hörhör Sədi;
İyqılça Aslan;
Keçəl Mikayıl;
Midri Mehdi;
Pilə Məhərrəm;
Tavar Məcid;
Toǵlu Səlim;
Tomu Cəbrayıl;
Topal Seyid;
Tülkü Qulu;

Tümik İsmayıl;
Uzun Hacıbala;
Uzun Məhəmmədhüseyn;

Abuşdu məhləsi

Ariq Cavay;
Aşiq Soltan;
Cin Cəbrayıl;
Culan Kamal;
Çarıq Əhməd;
Dərzi Nağdalı;
Əyri Qubad;
Göygöz Şirali;
Hambal Azay;
Kar Həsən;
Kar Hökmalı;
Qara Məhəddin;
Lav Abdulla;
Lotu Bəkir;
Mıymıy Qasımalı;
Molla Abuş;
Mosu Bayram;
Pəhlivan Muradalı;
Sarı Savalan;
Şələ Fərzalı;
Uzun Hüseyinalı;
Zor Əhmədalı;

Əhməddi məhləsi

Babalı Kərim;
Bit Şahvələd;
Çavuş Sabıd;
Çilçil Bəkir;

Dağan Tapdıq;
Dəli Həmid;
Dəllək Həbullah;
Dəllək Vəlyəddin;
Diş Ağası;
Düni Hidayət;
Əyri Behbud;
Kar Hüseyn;
Lıpnıdidi Abdilməcid;
Mırtız Alı;
Molla Məhəmməd;
Molla Zal;
Molla Nəsrəddin;
Oğru Mustafa;
Tını Həmid;
Tınığ Abdulla;
Topabıg Kərim;
Tülü Abubəkir;
Tütünbıg Məhəmməd;
Ufan Mahmud;
Zili Zilfaar;

Cındarri məhləsi

Ağ Eyyib;
Ağ kırık Kamal;
Bıg Mirzə;
Cin Fərman;
Cuhud Qulu;
Cıycıy Səfər;
Donuz Hətəm;
Əməl Abbas;
Göygöz Qara;
Gözəmə Səddədin;
Keşiş İrzaxan;

Kor Əli;
Lovğa Teyyib;
Mat Məmməd;
Nağara Qasım;
Oçu Şamil;
Pilə Gülalı;
Süddənyanıq Cəbrayıl;
Şahmar Abbas;
Şəddi Əzizalı;
Şulu İbrahimxəlil;
Tərs Saday;
Topal Sayad;
Tütünbıg Camaləddin;
Usta Baba;
Yaylıq Məhəddin;
Yun Çoban;
Zır Yolçu;

... və başqa məhlələr

At Əşrəf;
Belarus Arif;
Bıg Sədiyar;
Bıg Sabir;
Bıg Cəfər;
Briqədir Səftər;
Cin Həmid;
Cıdıl Məhəmməd;
Cücə Soltan;
Dakka Nuğay;
Daləyri Sədiyar;
Dəli Məhəmməd;
Dəllək Əvəz;
Diş Cəfər;
Dıgran Əkbər;

Düz Maarif;
Əyriboyun Fikrət;
Hörhör Məhi;
Hört Qərib;
Hünquş Hüseyn;
Xoçar Əhməd;
Xotək Məhəmməd;
Kosa Murad;
Kor İbrahimxəlil;
Krest Muxtər;
Kommunist Məhəmməd;
Kukla Kamal;
Keçəl Abduləli;
Qaqqa Bilal;
Qaqqa Qədir;
Qara Qaçay;
Qaydaş Hacı;
Qıllı İbrahim;
Qulağıcıriq Səftər;
Qurd Məhəmməd;
Loğman Əhməd;
Maşadı Mikayıl;
Mələk oğlu Məhəmməd;
Maz Məhəmməd;
Nər Mustafa;
Pıllı Namət;
Seti Kərim;
Rus Tağı;
Şor Səlim;
Topal Seyid;
Tıntın Şamil;
Talaşa Məmməd;
Tülkü İbrahim;
Tormuz Hüseyn;

Topal Topuş;
Təpəl Arif;
Taytax Bəkir;
Təpəl Əmrah;
Topal Avdıl;
Uzun Yasin;
Uzun Şəmi;
Uzun Baba;
Valasnoy Hümmət;
Yem Çoban;

ŞİLYAN, SƏNDƏ KİMLƏR VARDI...

Hacı Abdurəhman kişi olduğu kimi

Yuxarı Şilyanı ətraf rayon və kəndlərdə həm də Hacı Abdurəhman Şilyanı kimi də tanıyır, adlandırırlar. Çünki Yuxarı Şilyanın özünəməxsus ad-san qazanmasında və formalaşmasında bu kişinin son dərəcə böyük rolu olmuşdur. Ağsaqqal və ağbirçəklərdən eşitdiklərimizə görə ədalətli, mərhəmətli kişi imiş. Deyirlər haqqı nahaqqa, düzü əyriyə, ədaləti ədalətsizliyə dəyişən, qurban verən deyilmiş. Bildiyindən, bacardığından hamıya kömək əli uzadan imiş...

XIX əsrdə Yuxarı Şilyan Göyçay qəzasının kənd ərazi bölgüsünə daxil imiş. Şilyanın ağsaqqal-ağbirçəkləri və el aşığı Fərhad Soltanov bu sətirlərin müəllifinə söyləmişdilər ki, Hacı Abdurəhman nəinki Şilyan, həm də ətraf ərazilərdə haqq, ədalət, qoçaqlıq, və zahiri görkəm mücəssəməsi kimi dəyərləndirilmiş.

Hacı Abdurəhman öz biliyinin, bacarığının və zəhmətinin hesabına varlı adam olubmuş. Uzun müddət Yuxarı Şilyanın yüzbaşısı imiş. Təbii ki, yüzbaşıya hamının münasibəti birmənalı ola bilməzdi. Elə Hacı Abdurəhmana da münasibət beləymiş. Kənddə ondan həddən artıq razı olanlar olduğu kimi, bəzən narazılar da tapılırmış. Bir gün narazı olanlardan bir neçəsi başda Qafur oğlu Məmmədlə Ağarəhim kişi olmaqla Göyçaya-qəza mərkəzinə Hacı Abdurəhmandan şikayətə gedirlər. Onlar bir gün irəlindən atlarını minib Göyçaya gəlir və karvansarada gecələyirlər.

Şikayətçilər Hacı Abdurəhmanın da nə üçünsə qəza mərkəzinə gələcəyini bilmişlər, lakin bu kişinin Göyçayda son dərəcə böyük nüfuzə malik olduğundan xəbərsiz imişlər. Nə isə...

Səhər açılır. Şikayətə gələn yerindən qalxıb qəza rəisinin yanına gedəndə Göyçayın baş küçəsinin izdihamla dolu olduğunu

gördükdə, nə olub, nə baş verdiyinin səbəbini küçədəkilərdən soruşurlar. Hamı da bir ağızdan: «Bilmirsiniz? Bu gün Göyçaya Hacı Abdurəhman gələcək, özü də bu küçədən keçəcək», - deyirlər. Şikayətçilər, bir tərəfdən, bütün Göyçayın Hacı Abdurəhmanın pişvazına çıxdığını, digər tərəfdən, ona son dərəcə böyük hörmət və ehtiramın şahidi olurlar. Söyləyirlər ki, Hacı Abdurəhman zahirən görkəmli, qamətli, şux, səliqəli geyimli, daxilən isə təmiz, saf qəlbli bir adam imiş. Hacı Abdurəhmanın zahiri görkəmi, mənəvi aləmi hamını çox özünə cəlb edirmiş.

Hacı Abdurəhmana Göyçayda olduqca yüksək münasibət olduğunu hiss edən şikayətçilər elə oradanca geri qayıdır və bundan sonra onunla münasibətlərini «bərpa etməyə», düzəltməyə çalışırlar.

Qafur oğlu Məmmədlə Ağarəhim kişi kənddən qəzaya «alapot» (yəni raport) aparıbmişlər. Fikirləşib götür-qoy edirlər, «alapotu» cırıb Arğan dərəsinə tullamağı qətiləşdirirlər. Deyirlər, nə olar, olar. Beləcə də edib kəndə qayıdırlar. Kəndə qayıdandan sonra şilyanlılar soruşurlar:

- Hə, nə oldu, şikayət etdiz, alapotu qəza rəhbərliyinə verdiz?

Onlar cavab verirlər:

- Verdik, amma alapota nə vaxt cavab verəcəklərini demədiklər.

Hacı Abdurəhman qəlbən ruhani, dindar insan olub. Daim əl açıb Allahın ona həcc ziyarəti qismət eləməsini dua edib, arzulayıbdır. Deyib ki, ya Rəbbim, nə olar, mənə qismət elə, mən də gedim Kəbənin qulpundan yapışım. Hacı Abdurəhmana elə gəlirmiş ki, Kəbənin qulpu yerdə yox, göydədir. Həqiqətən isə Kəbənin qulpu onun metr yarımılığındadır. Onun qulpundan yapışmaq isə heç də hamıya nəsib olmur. Çünki Kəbənin qulpundan yapışmağa yetişmək üçün neçə zənci «təpiyi yeməlisən». Yalnız bu təpiklərə dözə bilsən, Kəbənin qulpundan yapışmaq sənə nəsib ola bilər. Nəhayət, Kəbənin qulpundan yapışmaq çətin də olsa, Hacı Abdurəhmana da qismət olub. Allah onun səsini eşidib, dualarını

çın edib. Məkkə ziyarətində, Hacı elə oradaca üzünü Allaha çevirərək deyib:

- Xudavəndi-aləm, mən uzun müddətdir ki, Şilyanda yüzbaşıyam. Bəlkə kimisə incitmişəm, bəlkə kimisə özümdən narazı salmışam, bəlkə haradasa səhvə yol vermişəm. Sən ki buranı mənə ziyarət eləməyi qismət elədin, indi də yolumu aç, gedib elimə-abama yetişim. Orada məsləhət özünündür...

Beləliklə, Pərvərdigarə ona yol verir, gəlir vətənə yetişir. Vətənə yetişdiyindən az keçmir ki, doğma kənddəcə dünyasını dəyişir.

Hacı Abdurəhmanın iki zövcəsi olub. Onlardan biri doğma Şilyanlı qızı olub. Bu qadıncıdan Hacı'nın iki oğlu, bir qızı dünyaya gəlib. Oğullarının adı Xəlid, Şixməmməd, qızının adı Marya olub. Şixməmmədin nəslə olmayıb. Xəliddən isə Cəlal, Hacı və Misir olublar. Hacı və Misir neçə illərdir dünyasını dəyişiblər. Cəlal isə hazırda Yuxarı Şilyanda yaşayır. Yaşı səksənə çoxdan adlayıb. Hacı Abdurəhmanın bu gün Yuxarı Şilyanda nəticə, kötükçə, çırpıca, nəbibə və yadıcıları yaşamaqdadırlar və onlar haqqında, demək olar ki, hər şey məlumdur. Şilyan haqqında hazırlayacağımız növbəti kitabda, inşallah, biz onlar barədə daha əsaslı və ətraflı məlumat verməyə çalışacağıq.

Hacı Abdurəhmanın ikinci arvadı isə Hacıabdukərimli qızı olub. Adı da Səltənət. Səltənətdən Hacı'nın Füzuzə və Firəngiz adında iki qızı doğulub. Firəngizdən Tərən və Əkbər adında oğullar dünyaya göz açıblar.

Hacı Abdurəhman dünyasını dəyişəndə onu Şilyan obalarının, Şilyan ellərinin ziyarətgahı, səcdəgahı sayılan «Soltan baba» məzaristanlığında dəfn ediblər.

XX əsrin 40-50-ci illərində Şirvandakı «Küdrü düzü»ndə Düyülü Şilyanın (Kürdəmir ərazisi) yaxınlığında yerləşən «Soltan baba» ziyarətgahındakı əraziləri hündür qanqallıq bürüyübmiş. Yay quraqlıq keçdiyindən qanqallığa od düşüb. Ziyarətgah ərazisi, o cümlədən Hacı Abdurəhmanın da qəbri yanıb, külə dönübdür.

Şilyanlı aşiq Fərhad bizə söyləmişdi ki, o, özü Firəngizin oğlu Tərən və Əkbərdən babaları Hacı Abdurəhmanın qəbrinin yerini soruşduqda, onlar bu qəbrin yerini aşiq Fərhadə göstərmişlər də.

Şilyanda XIX əsrdə Cabbar kişi yaşamışdı. Onun oğlu Hümmət kişi aşiq Fərhadə Hacı Abdurəhmanla bağlı çox şeylər danışmışdı. Cabbar oğlu Hümmətin söylədiyinə görə Hacı Abdurəhman boyca hündür olmasa da, orta, bəstəboy adam imiş, yekə bıqları, enli kürəyi varmış. Əldən, hərəkətdən çox cəld adam imiş.

Cabbar oğlu Hümmət söyləmişdi ki, XIX əsrin sonu XX əsrin əvvəli Şilyanla Məlikumudlu kəndinin (Zərdab rayon ərazi vahidinə daxildir) adamları arasında torpaq üstə qanlı dava düşübmiş. Bu davada Hacı Abdurəhman da iştirak edibmiş. Deyirlər Hacı o davada bir yumruğa on nəfəri birdən yerə sərirmiş. Hacı Abdurəhmanın döyüşdə pələng, işdə prinsipial, münasibətdə həlim və yollu adam olduğu bizə bir neçə müxtəlif mənbələrdən çatdırıldığına görə, onun haqqında ağızdolusu danışmağa üstünlük veririk. Hesab edirik ki, şilyanlı Hacı Abdurəhman kimi kişiler neçə-neçə bədii əsərlərin qəhrəmanı edilə bilərlər. Onun əksər keyfiyyətləri bu kişini müsbət, həm də el-oba üçün layiqli və gərəkli şəxsiyyət kimi nəzərdən keçirməyə imkan verir.

**NATIQLƏ QARA ZURNANIN NAĞILI
VƏ YA HƏR İKİSİNƏ ELEGİYA**

(povest)

Neçə vaxtdır dər-dəkərd içimi yeyir, vücudum, görkəməm qara geyir, qəlbim-ürəyim Natiqə ağı deyir, damarlarım – hisslərim göynəyir, dilim-ağzım topuq vura-vura, «Natiq» deyə-deyə, onun səsinə dəhətləyirəm. Səsi qeybdən gəlir, sanki dağa-daşa, ağacların gövdəsinə, binaların divarlarına dəyə-dəyə, ilişə-ilişə, çırıla-çırıla əks-səda verərək: «Daha məni gözləməyin, qayıtmağıma ümid etməyin, mən sizlərdən, eldən-obadan qopub gedər-gəlməzə getmədim ki, bir də qayıdım?! Aramayın məni, axtarmayın məni, gözləməyin məni. Görkəməmi, şəklimi, portretimi yadınızdan çıxarın, qayıtmayacağam. Sözüüm qətidir. Bilirəm, bütün görkəməm yadınızdan itsə də, xatırlayıb yadınıza sala bilməsəniz də, o evdəki, uşaqlarımın yanında çəkirdiyim şəkli ata bilməyəcəksiniz, daim içinizdə gəzdirəcəksiniz. Məni çox xatırlayacaqsınız... Amma yenə deyirəm «qayıtmayacam». Söz verdim, qurtardı... Ömrünüz uzun olsun.»

Bir az Natiqin səsinə ara verilir. O, yenidən: «Fələk məndən kəsdiyi ömrü sizlərə versin» deyir... Eheeyyy..., ay gidi dünya, bunlar elə bilir mən ölmüşəm, mən yox olmuşam. Yox, mən əbədi mənzilimə köçmüşəm. Və orada öz birdəfəlik mənzilimdə rahatlıq tapmışam. Bircə bir narahatçılığım var. Bir az Gülnabat xanımın, həyat yoldaşımın, yanında şərbəndəliyimi özümə bağışlamıram. Onun xoşbəxtliyini yarımçıq etmişəm, bir az qızlarıma deyəsi sözlərim qaldı, bir də... hə... bir də balaca Fərhadımdan ni-garançılığım. Onu da tapşırıdım Ulu Tanrıya, o Gözəgörünməzə, o yeri-göyü xəlv edənə, kainatı qurub-yaradana, onun mizanını qoruyan, səliqə-sahmanını verən Allaha». Bunun ardınca bir sədada gəldi qulağıma. Onun musiqisi içimi yaman göynətdi.

Həzin, adamı özündən alan zümzümə idi bu səs:

Bu nə idi ax, fələk?
Sinəmdə var ox, fələk,
Başqasıyla işin yox –
Mənə çəkdi dağ fələk!

Qəlbim dərddən sızlayır,
Oğlum, qızım ağlayır,
Kənar düşdüm onlardan –
Bax bu, sinəm dağlayır, –

dərd, qəm, ələm pıçıldayırdı bu səs.
Bütün bunları sanki Natiq mən yuxuda ikən zümzümə edərək, pıçıldadı mənə. Ah, fəğan, dünyanın ən ağır daşı boyda yük vardı bu səsdə...

Ayıldım. O tərəf, bu tərəfə çevrildim. Heç nə anlamadım. Sə-hərə qədər yata bilmədim. Yuxum ərsə çəkildi. Fələyin ətəyindən yapışmaq istədim. Dedim «Bu nədir? Anlaya bilmirəm, mənə kömək et». Çox çalışdım, vuruşdum, heç nə hasil olmadı, huşum dolana-dolana, başım fırlana-fırlana gözümlü necə yumdum, bilmədim. Yuxu məni apardı. Yenə də sirli bir ələmə düşdüm. Yenə də Natiqin zurnasının səsi gəlirdi uzaqdan qulağıma. Elə bil deyirdi ki, Natiqi birdəfəlik itirmisiz, üstəlik zurnasını da. Onun zurnasının naləsindəki xallar, naxışlar, gəzişmələr qulağımda səslənir, məni kədərin, qəmin ağuşuna atırdı. Bundan damarlarımda qanım donurdu, hisslərim tarıma çəkilirdi, vücudum çarmıxa. Zurnanın səsi gah artaraq, gah da öləziyərək deyirdi: «Natiqin yoxluğu sizi çox kövrəldəcək. Yetimləşməyin, onu axtarmayın, yalnız mənim səsimdə onu arayın».

Bu səs sizlərə radio-televiziya, kasetlərdə saxlanılanların vasitəsi ilə çatacaqdı.

Şirvan elində bir virtuoz sənətkar da - Natiq Fərhad oğlu Soltanov elin-obanın kisəsindən beləcə getdi. Bu ad çoxlarına tanış idi. Onun nəfəsi, zurnasının səsi daim el şənliklərindən, radio dalgalarından, televiziya ekranlarından seyr edilir, eşidilirdi. Özü-nəməxsus çaları, əfsunu vardı bu nəfəsin, bu səsin. Üzünü görmədən zurnasının iniltisindən, bəzən də hayqırtısından tanımaq olurdu bu nəfəsi, bu səsi. Natiqin zurnasının səsi hər bir insanın iç dünyasına oğrun-oğrun daxil olur, özünə orada ömürlük yurd-yuva qurur, məskən salırdı. Heyif Natiqdən. «Adam var evdən gedir, adam da var eldən». Natiq eldən getdi, azəri türklərinin musiqi dünyasından getdi...

Bu istedadlı sənətkar heç kimin ağına belə gəlmədiyi şəraitdə dünyaya vida dedi. Həm özü yandı, həm də bizləri yandırdı. Yandırdı nə tüstüsü çıxdı, nə odu qalandı, heç biri olmadı, dedik, yəqin, bu, yalandı. Günlər, həftələr bir-birini üstələdi, aylar ötdü... Boranlı, çovğunlu qış öz yerini ətirli, güllü yazıya, onunla qarpişa-qarpişa, savaşa-savaşa, döyüşə-döyüşə verməyə axır ki, razı oldu. Eldə, obada toy şənlikləri başladı, tarın, kamanın səsi gəldi... Natiqin zurnası susdu. Məclislərə təşrif gətirənlər oğrun-oğrun Natiqi axtarmağa başladılar. Nə özü göründü, nə də zurnasının səsi çıxdı. Məclislərin ab-havası sustaldı, yekrəngləşdi. Hamı bir-birinin üzünə baxdı, utandı. Hər kəs həm özünü, həm də başlarını qınamaya, suçlamaya rəvac verdi. Bir şey çıxmadı. Natiqin nə özü, nə də zurnası dindi. Natiqin Əzrayılının atı bütün dünyanı bu başdan o başa, o başdan bu başa dördnala çapdı. Əzrayıl hamını muştuluqladı. Şeytana dedi «Gözün aydın, Natiqin nə özünün, nə də zurnasının səsi bir daha gəlməyəcək.» Şeytan da, Əzrayıl da sevindilər, əllərinə xına qoydular, dəbdəbəli bəzəndilər. Amma insanlar yas içində qaldılar. Görəsən, Şeytanla Əzrayıl Natiqin

ölümü üçün niyə belə bir fərmana vaxtından əvvəl imza atdılar. Kimdən soruşdum, dedi: «Bilmirəm. Bu, bir sirr-xudadır». Axırda ələcsiz qalıb bu «sirri-xuda» ilə də barışmaq zorunda qaldım. Qaldım. Dolaşdım. Yaxıldım. Yandım. Heç nə anlamadım.

2006-cı ilin sentyabrının lap əvvəli idi. Bibioğlum Səftərağa infarktdan qəflətən dünyasını dəyişmişdi. «Ölümün atı yüyrək olar» deyiblər. Bəd xəbəri eşidən kimi kəndə dəfnə yollandım. Yay olduğundan cənazəni vaxtından daha tez torpaga tapşırmağa aparmışdılar. Qəbristandan qayıdıldı. Hamı həyətdə magarın yanında dövrə vurub yığıldı. Molla irəli çıxdı. Dua verildi. Hamı keçib magarda oturdu. Kəndimizdə belə məclisləri Natiqin atası molla Faxrət aparırdı (yeri gəlmişkən deyim ki, Faxrət (adı Fərhad olsa da, hamı ona «Faxrət» deyir) dayı hələ sovetin kəshakəs vaxtında Səmərqənddə ali dini təhsil almışdı, «Qurani-Kəpimi», şəriəti yaxşı bilirdi). Ehsan verildi, dini söhbətlər edildi. Səftəragadan danışıldı. Məclis dolub - boşalırdı. Faxrət dayı məclisdəkiləri öz dini söhbətləri ilə daha tez ələ alırdı. Hamı onun dediyinə qulaq kəsilirdi. Necə oldusa Faxrət dayı mənə: «Nə olar bizim, ata-bala (Faxrət dayı ilə Natiq nəzərdə tutulur-N.T.) ikimizin padio dalgalarında, televiziya ekranlarında çıxışımızı təşkil etsəniz ? Mən öz telli sazımla, Natiq də qara zurnası ilə xalqın görüşünə gedib, onların musiqi dünyalarını feyziyab edək (Natiqin atası Faxrət dayı Şirvanın ünlü aşıqlarından dərs almışdı. Onun və atası aşıq Soltanın yaradıcılığı haqqında geniş məlumatları Şirvan aşıq məktəbinin yorulmaz tədqiqatçısı professor Seyfəddin Qəniyevin «Şirvanlı aşıq Soltan ocağı» kitabında tapa bilərik. Bununla belə aşıq Faxrət sənətinin elə tərəfləri vardır ki, onlar haqqında hələ də çox şeylər xalqa çatdırılmayıb. Ulu Tanrım imkan verərsə, biz bunları nə vaxtsa etmək fikrində bulunuruq). Söhbət mənimçün gözlənilməz olsa da, bir az fikirləşdim. Dedim: «Faxrət dayı, mən lap yaxın günlərdə sizi Bakıya dəvət edərəm.»

Səftəraganın hüzüüründən çıxıb Bakıya gəldim. Azərbaycan

radiosunun istedadlı aparıcılarından biri Günel Natiqqızına telefon açdım (Günel xanım xalq yaradıcılığı proqramlarının mahir təqdimatçısı və aparıcısıdır). Fəxrət dayı və oğlu Natiqin sənətindən danışdım, onların radio dalğalarında çıxışını təşkil etməyi ondan xahiş etdim. Günel xanım onları tanıdığını və belə sənətkarların radioda çıxışının təşkil olunmasını öz vətəndaşlıq borcu hesab etdiyindən, məmnunluq ifadə etdi. Şərtləşdik vaxt, vədə müəyyənləşdirdik. Bu barədə Fəxrət dayıya bildirdim. O, düz bir həftə bir üzünün üstə xəstə olduğundan verilişin bu həftə ərzində baş tutmayacağını bildirdi. Vaxtı dəyişdik. Natiqə telefon açdım. O, İsmayılıda toyda idi. Dedi «Gələrəm, atamla birlikdə». Gözlədim Natiq yenə radioya gələ bilmədi, amma həmin gün, ya sabah görüşəcəyimizə söz verdi. Günel xanım Teleradio şirkətinin giriş qapısında onlar üçün buraxılış vərəqəsi də qoymuşdu. Yenə ona zəng etdim. Natiq dedi «Əmüglü (biz bir-birimizə belə müraciət edirdik) səhər mütləq görüşəcəyik». Yenə səhəri günü də Aşıq Fəxrətlə aşıq Natiqin radioda çıxışı baş tutmadı. Şər qarışan vaxt Günel xanım mənə yenidən zəng çaldı. Dedi: «Natiqgili bu gün də gözlədim, gəlmədilər». Mən də dedim ki, bütün gün ərzində onun mobil telefonuna nə qədər zəng etmişəmsə, daim telefonda qızın «Bu nömrəyə zəng çatmır, xahiş edirik, bir az sonra zəng edəsiniz» - təklifini eşitmişəm. Axşama qədər bax beləcə davam etdi.

Natiqilin radioda çıxışı barədə evimizdə də xəbərdar idilər. Bir də uşaqlar televiziyanın kanalını dəyişdikdə, dedilər: «Bax, Natiq İctimai kanalda canlı yayımda çalışır». Mən Günel xanıma yenidən zəng edib dedim: «Natiq İctimai Televiziyada canlı yayımdadır. Sonra Natiqlə mütləq əlaqə saxlayacağam».

İctimai Televiziyada musiqi proqramı başa çatdı. Bir az ara verib, Natiqə zəng etdim: «Əmüglü hardasan?» Cavab verdi: «Mən rayona dönəsi oldum. Artıq Qaradağdayam. Sonra əlaqə saxlayıb görüşərik».

Bu təxminən axşam 22.30 radələrində idi. Beləcə bir müddət biz bir-birimizdən xəbərsiz qaldıq. Düzü, Günel xanımın yanında özümü şərbəndə sayırdım. Amma bir az haqq qazanmağım üçün

əsas vardı. Çünki Günel xanıma bu baş tutmamış çıxış haqqında bildirdikdə özüm üçün əl yeri qoymuşdum: «Natiq gözəl sənətkardır. Lakin verdiyi sözə bəzən əməl etmir. Bir az səhlənkarlığı var». Elə bax bu mənim əlimdən tutdu, karıma gəldi. Çünki Cünel xanım mənim dəqiqliyimdən xəbərdar idi və dəfələrlə qeyd etmişdi ki, mən sizin dəmir dəqiqliyinizə heyranam. Nə isə... Elə bil çox... uzatdım. Bax beləcə Natiqlə aşıq Fəxrətin Azərbaycan radiosunda biz təşkil etmək istədiyimiz çıxışı baş tutmadı...

Ramazanlığın sona çatacağı günü gözləyirdim. Kəndimizin ən dəmir-dəyişməz adətlərindən biri bu bayramda camaat il boyu (yəni keçən orucluqdan bu orucluğa qədər) kim dünyasını dəyişibse, o evlərə gedər, hüzürü düşmüşlərə baş sağlığı verər, qohum-əqraba, dost-tanış, yaxın-uzaq hamı bayramlaşar, bir-birinə şadlıq, firavanlıq arzulayırlar. Bir-birinin şəninə xoş sözlər söyləyərlər.

Orucluq bayramında mən yenə də dirilərimizi, ölürlərimizi yad etmək, onların ruhuna yasin oxutdurmaq üçün rayona getdim. Kənddə yenə də molla Fəxrətlə görüşdük (indi görüşməyə). O, mənimlə görüşüb, hal-əhval tutdu və dedi: «Əmüglü, Natiqin boynu qırılmasın. Görüşün baş tutmamasına o, səbəb oldu». Belə deyib, onu xeyli məzəmmətlədi də. Amma bu sözləri dedikdə nə isə aşıq Fəxrətin üzündə bir pəjmürdəlik, bir nigarançılıq, sanki uzaq, istəmədiyi səfərə çıxma ərafəsində insanı bürüyən hisslər vardı. Mən bunu onun alınının qırışlarında, üzünün ifadəsində lap apaydın hiss etdim, gördüm. Lakin üzə vurmadım. Amma bununla belə Fəxrət dayının sifətində nagüman çıxışa hələ də ümid itmirdi. O, özü şəkər xəstəliyindən əziyyət çəksə də, həyata nikbinliklə baxan adam idi. Özünü sındırmazdı. Daim özünə nəzarət edərdi. Geyimini, keçimini, gigiyenasını qoruyar, şuxluğunu itirməzdi. Məhz həyata nikbinlik, gələcəyə ümid Fəxrət dayını 75 ildən artıq yaşatmışdı. Amma sonra bu ümid Natiqlə birlikdə qırıldı... qəbrə qoyuldu.

Natiq 1958-ci il yanvarın 3-də dünyaya göz açmışdı. Özünə inam onu məktəbə, sənətə tez alışdırmışdı. Natiq daim öz həmyaşıdlarından fərqlənmişdi. Müəllimlərinin, şagirdlərin, sinif yoldaşlarının hörmətini erkən qazanmışdı. Babası aşiq Soltandan, atası aşiq Fərhadan sənətdə çox şey öyrənmişdi. Öyrənmişdi, amma onları təkrar etməmişdi, sənətə öz xalları, öz ilmələri, öz barmaqları ilə gəlmişdi. Natiq müxtəlif musiqi alətlərində elə ustalıqla ifa edirdi ki, onun bu alətlərin mahir ifaçısı kimi doğulduğunu düşünməyə vadar olurdun. Xüsusən qara zurnasının iniltisi insanın ürəyinə köz qoyurdu, dinləyicini özündən alırdı. İçini içim-içim oyurdu. Əsgər komandirindən, oğul atasından irəli getməlidir. Natiq sanki bu sözləri qulağında sırğa etmişdi. Bəlkə də bunu daha yaxşı dərk etdiyindən sənət müvəfəqiyyətləri onu o qədər də çox gözlətmədi. Tezliklə Natiqin virtuozluğu haqqında insanlar daha çox danışdılar. Onu el şənliklərinin ortasına, mətəsinə daha tez-tez çəkдилər. Hamı Natiqin sənətinə baş əydi. «Əhsən», «Allah pis gözdən qorusun» dedilər.

Natiq olduqca həyatsevər, baməzə, insanlarla sıx ünsiyyət qurmağı bacaran adam idi. O, ürəklərə daha tez-tez yol tapır, özünü hamıya sevdirdi, hamı ilə daha tez qaynayıb-qarışırdı. Hamı onunla söhbətdən feyziyab olurdu, onun orbitində olmağı sevir, ona meyllənirdi. İnsansevərlik sanki Natiqlə qoşa doğulmuşdu. Onlardan birini digərisiz təsəvvür etmək mümkün deyildi. Bəlkə Natiqi elə insansevərliyi əbədiyyətə erkən qovuşdurdu. Bilmirəm, lakin hər neçə olmuş olsa da, Natiqin yoxluğunu «həzm» etmək olmur. Sən də bu yoxluğun ağır-yüngüllüyünü uda bilmirsən. Bu hisslər içini yedikcə özün-özünə deməli olursan:

Bu dünyanı belə quran kim olub?!
Görən, ona nə söyləyim, nə deyim?!
Özü boyda yüküm ağır dərd olub,
Bilməm, ona nə söyləyim, nə deyim?!

Sonra da fikirləşirsən. Bəyəm dünya indiyə qədər kiməsə vəfa edib ki, Natiqə də naxələf çıxmayaydı, Natiqi əlimizdən alıb nə özünü, nə də bizi yetim qoymayaydı?!

2006-cı ilin yanvarın 27-də qarlı-covğunlu bir qış günü ailəvi Bakıdan böyük qardaşımın avtomobil qəzasına düşdüyünü eşidib, Ucara gedirdik. Yollar buz bağlamışdı, quşbaşı qardan göz-gözü görmürdü. Maşını bir ayaq - bir ayaq sürürdüm. «Allah-Allah» deyə-deyə rayona çatırdıq. Yolun ortası ilan belinə dönmüşdü. Sükanı güclə saxlayırdım. Maşın sözə baxmırdı. Gah o tərəf, gah da bu tərəfə yuvarlanırdı. Yol xidmətçiləri nə Bakının özündə, nə də bütün yol boyu görünməmişdilər. Yola nə qum, nə də duz səpilmişdi. Taleyimiz və əlimiz tək Gözəgörməzin ətəyindən asılı qalmışdı. Hamımız mənzil başına sağ-salamat çatmağımız üçün nəzir-niyaz deyirdik. Hər an təhlükə altında idik. Birdən maşın sanki əlimdən alındı, gah sağa, gah ga sola səndələdi. Maşındakılar qışqırırdı. Ölümlə üz-üzə durduğumuzu hiss edib, gözlərimizi yumduq. Maşın bir neçə dəfə fırlandı, birdən çevrilib əks istiqamətdə hərəkət etdi, sonra isə sürüşüb dərin bir kanalın içinə yanpörtü düşdü. Gözümü açdım, maşının bir tərəfinin kanalın içində, o bir tərəfinin yamacdan asılı durduğunu gördüm. Allaha şükür edib, «maşından tökülün» dedim. Quşbaşı qarın hüquqlarına xitam verilmirdi. Heç nə görünmürdü. Arabir ötən maşınlara əl etsək də, heç biri saxlamır, köməyə gəlmirdi. Nəhayət, bir qoşqulu «Kamaz» saxladı. Bizim maşını ona qoşub, çəkib çıxarmaq istədik. Maşın kanalın dərinliyinə düşdüyündən, kanalın yanı sərt olduğundan, «Kamaz» güc edə bilmədiyindən (çünki maşın azmaz güc vuran kimi, onun özü aşmaq təhlükəsi altında qalırdı) biz maşının orada qalmasına və onun yalnız ekskavator vasitəsilə çıxarmaq mümkün olacağını yəqinləşdirdik. Bacanağım Namiq, baldızım Rəvanə xanım, həyat yoldaşım İradə xanım və qızım Şəbnəm Ucara qardaşimgilə yollandılar. Qardaşım oğulları Firqətlə Azər traktor gətirdilər. Yenə də heç bir şey alınmadı. Gecə zülmət

kimi qarqara idi. Onun vahiməsi getdikcə artırdı. Bu heynidə yoldan keçən maşınlardan biri saxladı. Olmuş qəza onlara da maraqlı gəlirdi ki, bu hündürlükdə yoldan dərin kanala düşən maşındakılar, görəsən, necə olub ki, sağ-salamat qalıblar, burunları da qanamayıb? Birdən «Bu Nizami müəllim deyil ki»? - Natiqin səsi gəldi. Dedim: «Mənəm». Dedi: «Siz bura necə düşübsüz». Dedim: «Bilmirəm». Natiq də bir az vaıysındı. Məni də maşına qoyub Ucara apardı. Natiqgil gecənin bu vaxtı məşəqqətli havada yenə də toydan gəlirdilər. Biz Ucara çatanacan o, yenə də güldü, danışdı, məzəli zarafatlar elədi. Mənim də ovqatımı bir az yaxşı yönə dəyişmək istədi...

Kəndçimiz Abbasəlinin oğlu Amilin 2006-cı il noyabrın 21-də möhtəşəm bir toyu olmuşdu. Toyu aşıq Natiqlə aşıq Yanvar çalmışdı. Həmin toyun kasetinə baxanda Natiqin məlahətli ifasının bütün mağardakıları əfsunladığının şahidi olursan. Hamı Natiqi alqışlayır, onu öyürdü. «Allah saxlasın», «Barmaqların var olsun» deyirdi. Məclisin xoş ahəngi sanki Natiqin barmaqlarının ucundan asılmışdı. Natiq yanırdı çalır, çalır yanırdı. Onun ifasına qulaq kəsilənlərin musiqinin çalarlarından, xalından, ahəngindən asılı olaraq, gah sifətlərinə xəfiflik, xoşhallıq, gah da kədərli-qəmli hallar gəlirdi. Natiq sevindirir, dərdləndirirdi, Natiq nəşələndirir, düşündürürdü. Natiqin bu «ilmələr»ini digər ifaçılar öz zurnalarında «hörə» bilmirdilər. Bax, bu cəhət onu digərlərindən fərqləndirirdi. Natiq hələ cavanlığından özünə azman sənətkar adı qazanmış, bu adı daim təsdiqləmiş, üstün tuta bilmişdi. Natiqin zurnasının səsi daim mötəbər, möhtəşəm məclislərdən, şadlıq saraylarından, xarici ölkələrdəki festivallardan gəlmişdi. Natiq müxtəlif Respublika, keçmiş Sovetlər İttifaqı və Beynəlxalq səviyyəli xalq yaradıcılığına həsr olunmuş festivalların, tədbirlərin iştirakçısı və diplomantı olmuş, fəxri fərmanlara layiq görülmüşdü. 1987-ci ildə Ümumittifaq xalq yaradıcılığının medalını, 1989-cu ildə Respublika

baxış müsabiqəsində «Şoppur» folklor kollektivinin tərkibindəki çıxışına, 1989-cu ildə III Ümumittifaq xalq yaradıcılığı festivalında mahir ifasına görə, yenə də həmin ildə Ümumittifaq baxış müsabiqəsində təbliğat bədii briqadası tərkibində, təbliğ teatrı, dərnək və bədii söz studiyasında fəal iştirakına və virtuoz ifasına görə diplom və qiymətli hədiyyələrlə mükafatlandırılmışdı.

2002-ci ildə tanınmış el sənətkarı aşıq Şakir Hacıyevin 80-illik, aşıq-şair Əlinin 2003-cü ildə Sumqayıtda keçirilən 70 illik yubiley gecələrindəki iştirakı və zurnası ilə orada olanları əfsunlamışdı. Neçə-neçə ordenlər, medallar qazanmışdı. Şilyana, Ucara, Şirvana, Azərbaycana, ifası ilə bütün türk dünyasına başucalıq gətirmişdi Natiq. Fələk bəlkə də onu başucalığına görə gözü götürmədi. İfa etdiklərində türk ellərinin tarixini, dərdini, qəmini, sevincini, həyat və musiqi fəlsəfəsini, etnik-milli baxışlarını çalır, türklərin əski baxışlarındakı ecazkar aləmi vəsv edirdi Natiq. Natiqin ifası elə yanıqlı idi ki, ona laqeyd qulaq asmaq, dinləmək mümkün deyildi:

2005-ci ilin noyabrın 6-da «İmperator» şadlıq sarayının dəbdəbəli salonunda qızım Şəbnəmin toy şənliyində Bakının və ölkəmizin müxtəlif guşələrindən çoxsaylı müsafirlər - dövlətli Natiqin ifasını acgözlüklə dinləyə-dinləyə, ona «Aferin», «Əhsən» söyləmişdilər, minnətdarlıq bildirmişdilər. Nə edəsən, indi isə belə...

Natiq incə yumorlu bir insan idi... Hamını duzlu-məzəli söhbətləri ilə özünə cəlb etməyi, güldürməyi bacarırdı. Abbasəlinin oğlu Amilin toyunun açılışında da camaata müraciət edib demişdi: «Qoy sizlərin işi həmişə mənə düşsün, dədəmə düşməsin» (çünki uzun illər Şirvanda, Azərbaycanda toyda, mağarda şənliklər aparən aşıq Faxrət qocalıqdan sonra kəndimizin axundu təyin edilmişdi və

o, bu missiyanı yüksək səviyyədə yerinə yetirməklə, yas yerlərində şəriət adətlərinə yetərincə əməl edilməsini öz üzərinə götürmüşdü).

Natiqilin hələ 60-cı illərin əvvəllərindən QAZ-21 - «Volqa» maşını vardı. O, uşaqlıqdan maşını sürətlə idarə edən idi. Hamı onun avtomobil qəzasında həlak ola biləcəyindən ehtiyatlanırdı. Amma Natiqin fərzi başqa yerdə, başqa məqamda tamamlandı.

Bir dəfə Natiq telestudiyada çıxış etdikdən sonra rayona yola düşür, maşını yenə də sürətlə idarə edir. Yol polisi onu saxlayıb deyir: «Qaydanı pozmuşsan. Cərimə ödəməlisən». Bizim polislərin puldan xoşu gəldiyini Natiq yaxşı bilsə də, pul vermək istəmir. Çox çək - çevir edir, görür mümkün deyil. Polisə deyir: «Naçannik, bu işin axırı yaxşı olmayacaq ha». Polis qəzəblənərək Natiqə: «Necə yəni bunun axırı yaxşı olmayacaq? Mənə pul-zad vermişən bəyəm»? Natiqsə cavabında: «Naçannik bunun axırı səninçün yox, mənimçün yaxşı olmayacaq» deyir.

Natiq öz ölümü ilə elimizin-obamızın xoş ovqatını, təmtəraqlı gün-güzaranını, əhval-ruhiyyəsini, gənclərimizin sevgili musiqi dolu dünyasını, şuxluğunu, qocalarımızın, müdriklərimizin ləngərli düşüncələrini, nənələrimizin dünya boyda çeşidli fikir və duyğularını özü ilə o dünyaya aparıb getdi. Şilyanlıların, Şirvanlıların, türk qövmünün musiqi dünyasını, zurna səsinə sönükləşdirdi, yetimləşdirdi. Atası Faxrət kişinin, anası Muaviyə xalanın, qardaşları Nüsrətin, Ətrafın, Soltanın, Sübhanın, bacıları Dilbazının, Sənubərin, Nənəqızın, Zülfüyyənin, həyat yoldaşı Gülnabat xanımın, qızları Səbanın, Röyanın, Qızqayıtın, oğlu-sonbeşiyi Fərhadın gününü göy əskiyə bürüdü, təkcə yaxınlarını yox, eli-obanı gözüyaşlı qoydu. Şilyanlılar, aranlılar, dağlılar, onu bütün tanıyanlar hələ də özlərinə gəlməyiblər. Deyirlər Natiqin ölümündən xəbər tutan göydə uçan durnalar, qu quşları, qazlar qaqqıldaşa-qaqqıldaşa, göz yaşı tökür, ona ağı deyirmişlər. Hava elə qarışmış, elə qəmgin bir görkəm alıbmiş ki, camaat indi də onu göz yaşsız xatırlaya bilmir.

Görəsən, Natiqə qarşı fələk niyə belə amansız oldu. Şilyanın, Şirvanın musiqi ocağının gözünün sönməsinə o necə qıydı. Ümid varmı ki, bu ocağı nə vaxtsa balaca Fərhad közərdə. Natiq tək bir kəndin, bir bölgənin, bir azəri türklərinin yox, bütün türk dünyasının sənətkar oğlu idi...

Natiq haqqında, gördüyümüz kimi, keçmiş zamanda danışmalı olduq. Onun yoxluğunu Fələk, Əzrayıl, Şeytan bayram etdi. Hələ bir öyündülər, qürrələndilər də. Fələyin, Əzrayılın Şeytanın öyünməsi Faxrət kişiyyə baha başa gəldi. O, Natiq dünyasını dəyişdiyi andan yatağa düşdü. Tezliklə Natiqin, oğlunun yanına yollandı. Getdi ki, onu görsün, hal-əhval tutsun. Oradakı vəziyyətdən xəbərdar olsun. Getdi, amma Natiqdən xəbər gətirə bilmədi, hamı yenə də ondan xəbərsiz qaldı. Elə indi də hamı Natiqə görə səksəkədədir. Natiqdən xəbər gözləyir. Natiqin qayıdışına ümidi itirməsələr də, onun heç vaxt qayıtmayacağını bilirlər. Həyat yoldaşı Gülnabat xanım isə göz yaşlarını özünə Natiqin yerinə həmdəm seçib, hər gün, hər gecə vaxt-bivaxt Nizami Tağısoyun şeirlərindən qəmli zümzümələr edib, balaca Fərhadı da kövrəldir.

Dünya məndən aldığı bilirəm,
Amma mənə verdiyini bilmirəm.
Çalın-çarpaz dağlar çəkib sinəmə,
Dünya məndən aldığı bilirəm,
Amma mənə verdiyini bilmirəm –

oxuya-oxuya Natiqsevərlərin qəlbinə dağlar çəkə-çəkə, qəm şələsini ömürlük kürəyinə bağlayıb, günlərini, aylarını girdin-girdin doğraya-doğraya özünü lənətləyir, fani dünyaya nifrət oxumaqda davam edir. Nədən bütün bunların baş verdiyinə cavab axtarır. Əvvəllər Natiqlə olduğu günlərini bu gün Natiqsiz qalmış həm özünü, həm də eli-obanı hər gün xəyalında gəzir, öz yetimliyinə-yyətsizliyinə ağı deyir.

Natiq getdi. ... Arxasınca atası Faxrət kişini o dünyaya apardı, elin-obanın şadyanalığını da birdəfəlik özü ilə qeyb etdi.

Günel xanıma zəng çaldım, Natiqdən danışdım... Vaysındı. O vaxtkı radio verilişinin alınmadığına çox heyfsiləndi. Dedim Natiqlə, onun sənəti ilə bağlı veriliş hazırlayaq. Razi oldu. Dayımoğlu Abuşa, Natiqin sinif yoldaşına, dostuna zəng etdim. Ondan Natiqlə bağlı materallar, kasetlər istədim. O, istəyimi məmnuniyyətlə yerinə yetirməyə razı oldu: mən də onları Azərbaycan radiosuna, Günel xanıma təqdim etdim. Şirvanın tanınmış sənətkarı aşiq Əhlimana zəng çalıb (xatırladım ki, aşiq Əhliman Natiqlə uzun illər bir yerdə çalışmışdı) Natiq haqqında veriliş hazırlamaq istəyimi bildirdim... Veriliş efirə getdi. Musiqisevərlər bir daha Natiq sənətinin sirləri ilə sehləndi, əfsunlandı.....

Natiqdən bizə televiziyalarda, radio dalğalarında müxtəlif illərdə səslənmiş lent yazıları qaldı. Natiq isə getdi, getdi ki, bizi daha çox göynətsin, daha çox yandırsın. ... İndi hamı Natiqi axtarır. Gülnabat xanımın isə qışı, baharı, yayı, payızı Natiqsiz vərəqlənir, tarixə çevrilir. Arada da Natiqin əmoğlusunun «Axtaracaqsan məni» kitabından yadında saxladığı sətirlərdən qulaqlarına səsi gəlir...

Məni çox anacaqsan,
Həsərdən donacaqsan,
Ürəkdə yanacaqsan -
Axtaracaqsan məni.

Çəkərcən həsrətimi,
İtirdin qismətini,
Boynu bükük yetimi-
Axtaracaqsan məni.

Natiqin bu söylədiklərinin cingiltisini qulaqlarında hiss edən Gülnabat xanım isə göz yaşlarından boğula-boğula, udquna-udquna yenə də Nizami Tağısoydan kədər rəngli bir yarpağı yaşlarına bulaşdırdı, göz yaşları kirpiklərindən süzülə-süzülə qəmli-qəmli səsinə səs verməyə başladı:

Keçəcəк aradan neçə payız, yaz,
O sənli günlərim heç unudulmaz...
Heyf keçən dəmlər geri qayıtmaz,
Bu da taleyimin bir qismətiymiş,
Vüsala yetməyəн həsrətim imiş. ...

Bu gün Gülnabat xanım bu sözləri gözü yaşlı oxuya-oxuya Natiqi axtarmaqda yenə də davam edir. Elə bizlərin də göz yaşları qurumur. Gözləyirik... Görəsən Natiq qayıdacaqmı?!... Natiqin qara zurnasının səsi qulaqlarımızda bir daha canlı səslənəcəkmimi?!...

Bu təkcə Natiqin ölümünə yox, həm də qara zurnanın Natiq tərəfindən ifasına elegiya idi. Bu elegiyada ən məşhur ağıcılarımızın iniltisi, ah-vayı, həyata, taleyə, fələyə etirazları eşidilirdi.

Natiq susdu, qara zurna qan qusdu... Dünya Natiqsevərlərin, qara zurna sevənlərin başına uçdu... Eh, gör bu dünya necə də puçdu... Natiq dolu sevgisi, kədəriylə dəfn olundu, elə dünyanın özü də Natiqin qara zurnası ilə...

UŞAQ OYUNLARI

Digər bölgələrimizdə olduğu kimi Şilyanda da çoxsaylı uşaq oyunları mövcuddur. Uşaqların bu oyunlara bu gün marağı bir qədər sönükləşsə də, onları toplayıb, nəşr etdirib xalqın malına çevirmək folklor toplayıcılarımız və folklorşünaslığımız qarşısında duran mühüm vəzifələrdəndir. Çünki «Beş daş», «Çırtma-çırtma», «Tək-cüt», «Mıxca-mıxca», «Turna vurdu», «Ənzəli», «Eşşəyim qalx», «Çiling-ağac», «Bayraq aldı, qaç», «Top aldı, qaç» «İp-ip», «Aşıq-aşıq», «Çilədi», «Xan topu», «Dızzz», «Gizlənpaç» və s. kimi uşaq oyunlarından hər biri öz qaydalarına və xüsusiyyətlərinə görə maraqlı və orijinaldır. Biz Şilyanlılarla söhbətdə bu oyunların necə oynanılması, onların şərtləri haqqında məlumatlar almışıq. Eyni zamanda siz oxuduğunuz bu sətirlərin müəllifi özü vaxtı ilə kənddə bu oyunlardan bir neçəçini oynamışdır. İndi də bu oyunlardan bir neçəsi haqqında dəyərli oxuculara məlumat verək.

«Turna vurdu» oyunu

Burada uşaqlar 4, 6, 8 nəfərlə oynayırlar. Oyun «Halay bəylər, halay» gəlməklə başlayır. «Halay» duranların yanına qol-boyun olaraq iki nəfər özlərinə gizli ad, parol qoymaqla gəlib, bu adları deyir və hər dəfə «halay» duranlardan biri onlardan hər hansı birini istəyir. Beləcə komanda formalaşdıqdan sonra oyun başlayır.

Oyunçular dairəvi, yaxud kvadrat cız (xətt) çəkirlər. Cızın qıraqlarında oynayan oyunçuların sayından asılı olaraq oymaq (ona «mətə» də deyirlər) düzəldilir. Turnanı (yəni toqqanı) büküb onun içinə qoyurlar. Cızdan (xəttədən) içəridə neçə uşaq olursa, o qədər də uşaq dairənin çölündə olur. Cızdan (xəttədən) çöldəkilər çalışırlar ki, cızdan içəridə olanların diqqətini yayındırıb, gözünü oğurlayıb turnanı (toqqanı) oymaqdan (mətədən) götürsünlər. Cızdan içəridəkilər isə öz növbəsində onlara turnanı (toqqanı) oymaqdan (mətədən) götürməyə imkan verməməyə çalışırlar. Əgər cızdan çöldə duranlardan hər hansı biri turnanı götürməyə çalışarsa,

içəridəki onu (turnanı götürəni) şığıyıb ayaqla vurmalıdır. Deyək ki, bir oyunçu çalışıb turnanı (toqqanı) oymaqdan (mətədən) çıxardı, sonra o, onunla o biri oymaqda (mətədə) olan bükülü turnanı (toqqanı) vurub (döyüb) oymaqdan (mətədən) çıxarmalıdır. Turnalar çıxarıldıqdan sonra oyunçular bu turnalarla bir-birlərini döyməyə başlayırlar. Turna kənara çıxarılan vaxt digər oyunçunun başının qarışıqlığından istifadə edən oyunçu, baş vurub şığımaqla, yumalanaraq oymaqdakı (mətədəki) o biri turnanı (toqqanı) götürür və, beləliklə, oyun sona qədər davam edir.

«Tək-cüt» oyunu

Bu oyunu 2, 3, 4, 5 nəfər arasında oynayırlar. Oyunçulardan biri əlinə kibrit çöplərini alır. Bu çöpləri əllərindən birinin içində gizlədərək, yoldaşlarına «Tək-cüt», yaxuddakı «Tək gələ-cüt», - deyər sual verir. O biri oyunçu oyunu başlayana ya «tək», ya da «cüt» cavabı verir. Bundan sonra suala cavab verən ovucunu açıb əlinin içindəki çöpləri sayır, çöplər oyundaşın dediyi kimi tək, ya cüt çıxarsa, qarşı tərəf həmin çöpləri özünə götürür, yox, əgər deyilənlərlə uyğun gəlmirsə, onda o, çöplərin sayı qədər oyundaşa kibrit çöpü verməlidir. Bu oyunda elə oyunçu olur ki, bir qutu kibritlə oyuna başlayıb, bir neçə qutu kibrit əldə edir, elə oyunçu da olur ki, o, bütün gətirdiklərini udurur. Bax beləcə oyun axıra qədər davam edir.

«Çiling-ağac» oyunu

Bu oyunu 2, 3, 4,5 nəfərlə oynayırlar. İki yerə ayrılaraq uşaqların bir dəstəsi yuxarıda, o biri dəstəsi aşağıda dayanır. Oyunçulardan kimin hansı dəstəyə düşməsi iki nəfərin qol-qola «Halay» durması ilə başlayır. Qalanlar da iki-iki qol-qola halay dayananların yanına özlərinə müxtəlif ad qoyaraq, gəlib həmin adları səsləndirirlər. Halay dayananlar növbə ilə onların birini istəyir. Əgər istədiyi ad uyğun gəlirsə, o, adam istəyənin dəstəsinə, o biri isə başqa dəstəyə düşür. Beləliklə, dəstə formalaşır. Oyuna kimin birinci başlanması da

maraqlıdır. «Çiling-ağac» oynanılan ağacın lap aşağısından tutmuş yuxarısınacan oyunçular bir əli ilə ağacdən tuturlar. Kimin əli ağacın lap yuxarsına düşsə, oyunu onun dəstəsi başlamalıdır.

Məhz bundan sonra oyunun əsas hissəsi başlayır. Bu zaman oyun gedəsi yerdə bir yer dairəvi oyulur (ona həm də «mətə» deyilir). Çilingi bu mətənin ortasına düz şəkildə basdırırlar. Sonra onu ağacla vururlar. Çiling uzağa gedirsə, deməli, oyuna uğurlu başlamaq mümkündür. Başlayan dəstə (tərəf) çilingi ağacı tutduğu əlinin baş barmağının üstünə qoyur, sonra onu göyə atıb, ağacın aşağısı ilə vurur. Bu oyunun «toxmaq» adlanan hissəsidir. Aşağıda dayanan oyunçu (lar) əllərində ya dəyənək, ya da nar çır-çırpsı ilə (ona Şirvan da həm də «çalğı» deyirlər. Bəzən çalğı ilə həyə-t-bacanı, mal-qoyun ağılını da süpürürlər.) çilingi saxlamaq istəyir(lər). Əgər oyunçu çilingi saxlaya bilirsə (ona «yanmaq» deyirlər), oyuna başlayan oyunu uduzur. Yox, əgər aşağıdakı oyunçu çilingi saxlaya bilmirsə, oyunu başlayan «toxmaq»ı üç dəfə təkrar edir.

Bundan sonra oyunun «fillayı» hissəsi başlayır. Çiling artıq sol əldə, ağac sağ əldə olur. Çiling burada dörd barmaqların arasında qoyulub vurulur. Yenə də aşağı da qarşı dəstənin (tərəfin) uşaqları əldə ağac, ya çalğı ilə dayanırlar. Burada da qayda elə toxmaqda kimi üç dəfə təkrarlanmaqla davam edir. «Fillayı» hissəsindən sonra oyunun daha qızğın yeri başlayır. Buna «yanı», ya da «qara yanı» deyirlər. Burada əvvəlki mərhələlərdən fərqli olaraq, oyun daha intensiv gedir. Oyunu başlayan dəstə çilingi sol əlinin üstünə qoyur, onu sağ əlindəki zoğal, vələs, heyva, yaxud nardan düzəlmiş ağacla vurur. Aşağıda dayanan oyunçu isə yenə onu «söndürmək» istəyir. «Söndür» bilmirsə, deməli, oyunu başlayan tərəf qarşı tərəf çilingi saxlayana qədər davam etdirir.

«Ənzəli» oyunu

Bu oyun da «Halay bəylər, halay»la başlayır. Burada da əksər uşaq oyunlarının başlanğıcında olduğu kimi iki nəfər qol-qola tutub «Halay» dayanırlar, qalan oyunçular da qol-boyun olub özlərinə yalançı, gizli ad, parol qoyub «Halay» dayananların yanına gəlib

özlərini yalançı adla təqdim edirlər. «Halay»lardan hərəsinin növbə ilə oyunçu seçmək hüququ var. Bu minvalla oyunçular seçilib qurtarır. Bəzən dəstəni təşkil edən «Halay»dan hər birinin komandasında istəmədiyi uşaqlar da olur. Çünki «Halay» duranlar heç də qol-boyun olub gələn oyunçuların gizli adlarını, parollarını müəyyən edə bilmirlər. Seçim qurtardıqdan sonra dəstə formalaşır, çöp tutulur. Uduzan aşağı əyilir, qalanlar onun belinə papaq qoyaraq üstündən atlanaraq, oyunçular dayanan tərəfdən əks tərəfdə keçib dururlar. Oyunçuların hamısı aşağı əyilmişin belinə papaqlarını qoyduqda digər papaqları da yerə salmamalıdırlar. Əgər oyunçu atlanarkən papağı yerə salarsa, bu zaman o, aşağı əyilmiş əvəz etməli, qalanlar da onun üstündən papağını əyilmişin belinə qoyaraq atlanmalıdırlar. Oyunçular «Ənzəli»nin sözlərini təkrarlamaqla, oyunu axıra qədər beləcə davam etdirirlər:

Ənzəli, ay Ənzəli,
İkiləri xan Əkbəri,
Üçdə bir yan vururlar,
Dördədə yammız əzərlər,
Beşdə əl dəysin, ətək dəyməsin...və s. və i.a.

«Aşiq-aşiq» oyunu

Uşaqlar bu oyunu qoyunun arxa ayaqlarından düzəlmiş sümüklə (o bərkiyib, quruyub aşiq olur) oynayırlar. Burada oyunçuların sayı ikidən az olmamalıdır. Hər bir uşaq oyuna özü gətirdiyi aşıqlarla qoşulmalıdır. Uşaqlar arasındakı razılaşmaya görə onlardan hər biri oyuna 1, 2, 3, 5, 20-yə qədər aşiq qoya bilər. Bununla belə aşıqlar oyuna cüt-cüt qoyulmalıdır. Sonra qoyulmuş aşıqlara oyunçular kənardan - təxminən beş addımlıqdan aşiq atırlar. Kimin aşığı üzü yuxarı düşürsə, o, aşıqları özünə götürür. Beləliklə, oyun digər oyunçular tərəfindən davam etdirilir.

ƏZİZİYƏM ŞİLYANA...*

(Müəllifli bayatılar)

Əziziyəm Şilyana,
Bənd kənara, şil yana,
Vətəndə hər yan gözəl -
Mənim məftunam Şilyana.

Əziziyəm, Qarabağ,
Dağlarında qara bax,
Şuşamdan səmum əsdi -
Vətən oldu qarabaxt.

Əziziyəm, mərd kişi,
Bütöv kişi, sərt kişi,
Hamıya bel bağlama -
Elinkidir mərd kişi.

Əziziyəm, bu ellər,
Bu obalar, bu ellər,
Oğullar kişi olsa -
Əldən getməz bu ellər.

Əziziyəm, toy olsun,
Ulusumda qoy olsun,
Yer üzünün yiyəsi -
Təki Azərsoy olsun!

Əzizim, gözlərində,
Gözlərim gözlərində,
Bütün cahan yerləşib -
Sənin o gözlərində.

Əzizim, gözəlimsən,
Sən mənim gözəlimsən,
Həyatım sənə fəda -
Özümsən, əzəlimsən.

Əzizim, ulu Vətən,
Çeşməli, sulu Vətən,
Hər yerin bərəkətli -
Sünbülün dolu Vətən.

Əzizim, kəsək torpaq,
Daş torpaq, kəsək torpaq,
Heç zaman «uf» demərik -
Uğurunda ölsək, torpaq!

Əzizim, Vətən olsun,
Geyimim kətan olsun,
Biz olmasaq da olar -
Təki qoy Vətən olsun.

Əzizim, yara baxdım,
Yar baxdı, yara baxdım,
Düşmən eldən qovulsun -
Oyansın qara baxtım.

* «Язизийям Шилъана...» байатылары Низами Табысойундур.

ŞİLYAN BAYATILARI

Əzizim, suda yansın,
Od tutsun o da yansın,
Gedin düşmənə deyın –
Mən yandım, o da yansın.

Əzizim, Vətən sarı,
Geyərəm Vətən sarı,
Bəxtəvər başın məktub –
Gedirsən Vətən sarı.

Dağlarda xəzəl ağlar,
Dibində gözəl ağlar,
Vətənin itirənlər –
Sərgərdan gəzər ağlar.

Dağları gəzdim gəldim,
Bir gülü üzdüm gəldim,
Tapmadım Vətənim –
Ümidimi üzdüm gəldim.

Dağlar dağımdı mənim,
Qəm oylağımı mənim,
Əziz balam, durma gəl –
Yaman günümdü mənim.

Gedirdim qırağınan,
Bir dəstə yarağınan,
İtirmişəm Vətəni –
Axtarram sorağınan.

Şirvanın yastı yolu,
Su gəldi, basdı yolu,
İstədim elə gedim –

Düşmənlər kəsdi yolu.

Şirvana, Milə gəlləm,
Gedərəm yenə gəlləm,
Vətənim qaytarsan –
İmana, dinə gəlləm.

LAYLALAR

Layla dedim, can dedim,
Yuxudan oyan dedim,
Sən yuxudan duranda –
Canımı qurban dedim.

Layla dedim yatınca,
Gözlərəm ay batınca,
Canım cəzaya gələr –
Sən hasilə çatınca.

Laylası dərin balam,
Yuxusu şirin balam,
Allahdan əhdim budur –
Toyunu görüm, balam.

Layla çağlam ucadan.
Ünüm gələr bacadan,
Allah səni saxlasın –
Çiçəkdən, qızılcadan.

Layla çağlam yatasan,
Qızılgülə batasan,
Qızılgül bağın olsun –
Kölgəsində yatasan.

Layla dedim gündə mən,
Kölgədə sən, gündə mən,
İldə qurban bir gəlsə –
Qurban ollam gündə mən.

Balama can demişəm,
Ağlama, can demişəm,
Balam dil açan günə –
Quzu qurban demişəm.

Balamın əl yaylığı,
Ortası zər yaylığı,
Hərə bir kəlmə dedi.
Balama can sağlığı.

Başına mən dolanım,
Mən dönüm, mən dolanım,
Allah səni saxlasın –
Kölgəndə mən dolanım.

Qurban aran, dağ sənə,
Güllü bağça-bağ sənə,
Böyü, boy at, başa çat –
Tutaram qaymaq sənə.

Yuxusu güldən gəlib,
Güldən, bülbüldən gəlib.
Balamın gül beşikdə –
Yuxusu birdən gəlib.

Şilyan bayatıları və laylaları Yuxarı Şilyan kənd sakini 1927-ci ildə anadan olmuş Məmmədova Umhanı Məhəmməd qızının dilindən qələmə alınmışdır.

ŞİLYAN LƏTİFƏLƏRİ

Şifahi xalq yaradıcılığının digər nümunələri – atalar sözləri, zərb məsəllər, tapmacalar, ibarəli ifadələr, nağıllar və əfsanələr kimi lətifələr də elin-obanın həyatı və məişəti ilə yaxından bağlı olan formaca yığcam, məzmun və ideya baxımından daha tutarlı janrlardandır. Lətifələrdə xalq hikməti, ayrı-ayrı şəxsiyyətlərin zəkası, hazırcavablığı, bədahətənliyi, baməzəliyi özünü xüsusi şəkildə əks etdirir.

Azərbaycanda lətifələrin toplanması, öyrənilməsi və nəşri ilə bağlı xeyli işlər görülsə də, ayrı-ayrı bölgələrimizdə, ellərimizdə, obalarımızda insanların yaddaşlarında daşlaşan deyimlər, tutumlu ifadələr, əfsanələr, lətifələr hələ də sona qədər toplanmamış, yığılıb çap etdirilib geniş oxucu auditoriyasına çatdırılmamışdır.

Şilyan lətifələrinin başlıca cəhəti onların hikmətliliyi, hədəfə dəyənliyi ilə seçilməsiylə bərabər, həm də lakonikliyi, sadəliliyi ilə dinləyicini və oxucunu özünə cəlb etməsindədir.

Məlumdur ki, lətifələr digər cəhətləri ilə yanaşı, həm də yumoristikliyi ilə seçilir. Burada seçilmiş, işlənmiş hər bir sözün öz çəkisi, öz ləngəri, insanı öz cəzb və cəlb etmə qüvvəsi var.

Şilyan lətifələri hər bir konkret şəraitin, dövrün hadisələri ilə bağlı yaranmış və yaddaşlara həkk olunmuşdur. İbrətəməz və hikmətli olmaqla bərabər, həm də mənəvi-mədəni, sosial-ictimai dəyər daşıyan lətifələr məhz bu cəhətinə görə də yadda qalan olur.

Bütün türk dünyasının mifikləşmiş şəxsiyyətləri Molla Nəsrəddin, Bəhlul Danəndə məhz hikmətlərinə, hazırcavablılıqlarına, bədahətən-liklərinə, baməzəliklərinə, dərin müşahidə qabiliyyəti olduqlarına görə el arasında populyardırlar. Lakin bu heç də o demək deyil ki, onlardan başqa xalqımızın yaddaşına yazıla biləsi müdriklər, hazırcavablar, baməzələr yoxdur.

Xalq ədəbiyyatının mühüm janrlarından olan lətifələr Yuxarı Şilyan kəndində də geniş yayılmışdır. Oxucuların ixtiyarına verilmiş bu kitabda toplanılmış lətifələr əsasən Paray kişinin, Şofer

Тағının, Зал оғлу Рүстəмин, Бөүкүши və Абдулели Мəммəдалы ушақларının, лоғман Əһмəдин, Қорхмаз мүəллимин, Намизəd мүəллимин, Сейид оғлу Сүлейманн аdlары ilə бағлы оlса да, бурада һəм дə диғер Шилъанлыларн һазыrcаваблығына, бəдахəтəнлиyinə, һамəзəлиyinə мүрациəт оlунур. Белə мүдрик, һамəзə, һазыrcаваблары халқымыза даһа yaxından таңыtdырмақ мəqsəди ilə биз Шилъан лətifələринин мүxtəсəр вариантны тоplayыб нəшрə һазыrladıқ. Лətifələрин тоplanmasында бизə yaxындан yardымчы оlmuş, Бəшйр оғлу Абуша, Намизəd мүəллимə, Қорхмаз мүəллимə və баşқаларына миннətdарлығымызы bildiririk. Və, иншаллаһ, Шилъан лətifələринин буңдан да мүкəммəl вариантны тоplayыб гəлəцəкдə дəyərли оxучуларымыза тəқdim еtmək fikrinдəyик.

PARAY KİŞİNİN LƏTİFƏLƏRİ

Qarpız Allahındırsa, qoy arxın o biri tayında da bitsin

Paray bütün ömrünü-gününü zəhmətə həsr etmiş adam idi. Daim təsərrüfat işləri, əkin-biçinlə, bağ-bostanla, ot-ələflə, mal-qarayla məşğul olardı. Zəhmətkeşliyi ilə o, insanların gözündə halallıq nümunəsi kimi tanınırdı.

Şilyan kəndinin cənub hissəsini ucsuz-bucaqsız «Küdrü düzü» bürüyür. Paray kişi də erkən yazdan «Kürdü»yə üz tutar, yeri şumlayıb, malalayıb, bostan, qarpız, soğan və digər tərəvəz məhsulları yetişdirərdi. «Küdrü»də hamıdan birinci Paray kişinin yemişi, qarpızı çıxarmış.

İsti yay günlərindən birində bir neçə şilyanlı qarpız üçün Paray kişinin yanına gəlir. Əlüstü hal-əhvaldan sonra Paray onlar üçün qarpız gətirib kəsir. Hamı yeyib doyduqdan sonra qarpız aparmaq istədiklərini bildirirlər.

Paray kişi bura gələn şilyanlıların əllərinin ciblərinə uzaq olduğunu bildiyindən onlara: «Qarpız yoxdur», - deyir.

Şilyanlılar yağlı dillərini işə salırlar və deyirlər ki, qarpız nə böyük şeydir ki, Paray kişi onlara vermir.

Paray kişi bir də, iki də and içir ki, qarpız yoxdur. Şilyanlılar isə çardaxda oturub arxın döşündə görünən iri-iri qarpızlara işarə edib deyirlər:

- Paray kişi, Allahın qarpızıdır da, nə böyük şeydir, bu nə xəsislikdir?

Paray kişi isə cavabında: «Bajolğu, qarpız Allahındırsa, qoy arxın o biri tayında da bitsin», - deyir.

Mən danaynan tarelkada dossam

Paray kişi yaşadığı yer - Yuxarı Şilyan böyük kənddir. Burada hazırda iki mindən yuxarı təsərrüfat var. Kənddə toy məclisləri çox təmtəraqlı keçərdi. Camaat toya bir neçə gün qalmış toy evinə

yığışar, deyər, gülər, şənlənər. Bu əlamətdar günə hamılıqla birgə hazırlaşardı. Paray kişi üçüncü oğluna toy məclisi qurmaq fikrinə düşür. Qohum-qonşu, dost-tanış onlara yığışır. Bir gün toydan əvvəl məclis üçün saxlanılmış cöngəni tövlədən kəsməyə çıxararkən, cöngə ipini qırıb qaçır. Cöngə böyürə-böyürə, fınxıra-fınxıra, həyətdə gördüklərini buynuzlaya-buynuzlaya o yan, bu yana qaçır. Heç kimə əl vermir. Hamı da ona yaxınlaşmağa qorxur. Hərə bir yerdə qaçıb gizlənir. Qaçıb həyətdə müxtəlif tərəflərə pələsəng olmuş adamlar Paraya yerbəyerdən:

- Dananı sən yemləyib saxlamısan. Səni tanıyır. Bəlkə sənə əl verə, yaxınlaşsan bəlkə dayanar, - deyirlər.

Paray kişi isə cavabında:

- Bajoğlu, mən danaynan tarelkada dossam, - deyib, heç üzünü dana olan səmtə belə çevirmək istəmir.

Ac olum, quruda olum

«Küdrü»nün Bəyimli qəsəbəsinin yaxınlığında bir göl vardı. İsti yay günlərində əkin-biçinlə, bostan-tərəvəzlə məşğul olanlar bu göldə çimər, sərinləşərdilər.

Bir gün Paray kişi də başqaları ilə birlikdə gölə çimməyə gedir. Paray kişi iri bədənli, kök adam olduğundan suda cəld tərəpənə, hərəkət edə, üzə bilmirmiş. Yoldaşları onu gölün dərinliyinə çəkib aparmaq istəyirlər. Su sinəsinə çatanda Paray qışqırmağa başlayır. Geriyə dönərək:

- Bajoğlu, ac olum, quruda olum, - deyib, sudan çıxır və bir daha heç vaxt gölə çimməyə getmir.

Gorun çatdasın, mənə ad qoyan

Mingəçevir şəhəri təzə salınan zamanlarda Paray da yaşamaq və işləmək üçün buraya gəlir. Çox gəzib dolaşır, nəhayət ona bir iş yeri göstərilir ki, orada onun işə düzəlməsi mümkün olar. Paray

buraya gəlib kadrlar şöbəsinə müraciət edir. Şöbə rəisi ondan adını, soyadını soruşur:

- Paray Mikayılov, - deyir.

Şöbə rəisi:

- Nə, Para? – deyərək təsdiqləmək istəyir.

Paray yenə də:

- Xeyir, adım Paraydır.

Şöbə rəisi:

- Necə, Parax?

Paray deyir, kadrlar şöbəsinin rəisi deyir. Axır ki, Paray şöbə rəisinin onun adını düzgün tələffüz edə bilmədiyini gördükdə:

- Gorun çatdasın, mənə ad qoyan, - deyərək, əsəbləşib oradan çıxır və bir daha geri qayıtmır.

Cini diri tutmalıydım

XX əsrin 40-cı illərinin sonu 50-ci illərin əvvəlləri kolxozun kəshakəs dövründə Paray Şilyanda traktorçu işləyirmiş. O dövrlərdə traktor nüvbə ilə işlədirlərmiş. Parayın nüvbə yoldaşı öz kəndçisi Nizaməddin imiş. Onların hər biri gündüz dincəlir, gecələr nüvbə ilə yer şumlayırlarmış. Bir gün Nizaməddin Parayı gecə qorxutmaq fikrinə düşür. Parayı buna hazırlamaq üçün Nizaməddin bir neçə gün dalbadal gecə yer şumlayarkən cəmlə rastlaşdığı barədə ona danışır. Paraysa Nizaməddinə heç bir cavab vermir.

Kolxozun şumlanan sahəsi «Küdrü düzü»ndə imiş. 40-50-ci, hətta 60-illərin əvvəllərində də orada hündür qanqallıq vardı. Parayla Nizaməddin nüvbə ilə işlərini davam etdirirlər. Bir gün həmişəki kimi Paray nüvbəni Nizaməddindən qəbul edib işinə davam edir. Nizaməddinsə guya evlərinə dincəlməyə yollanır. Paraydan ayrıldıqdan sonra Nizaməddin traktorun işığında kənardə lüt soyunub əl-ayaqları üstündə meymun kimi atıla-atıla traktorun işığı istiqamətində qaçmağa başlayır. Nizaməddinin bədəni qapqara tüklə örtüldüyündən Paray əvvəl onu doğrudan da əcaib heyvana oxşadır, hətta bir az üşənir də. Nizaməddin traktorun işığında şumlanmış

istiqamətdə elə bir distansiyada qaçır ki, Paray onun hansı «heyvanlığını», kimliyini bir müddət müəyyənləşdirə bilməsin.

Maraqlı, həm də bir az qorxduğundan Paray traktorun qapılarını möhkəm bağlayıb «bu əcaib canlının» Nizaməddin olduğunu başa düşür və onu traktorla qovmağa başlayır. Nizaməddin gördükdəki Paray onu traktorun tırtılları altında xışdayacaq, qalxıb özünü göstərmək istəyir ki, onu tanıyıb dayansın. Paraysa heç nəyə məhəl qoymadan traktoru düz Nizaməddinin üstünə istiqamətləndirir. Nizaməddin vəziyyətin çıxılmaz olduğunu görüb, özünü lüt-üryan «ana bülbülü» kimi qanqal meşəliyinin içinə atır. Paray yenə də traktoru saxlamır. Nizaməddin qalxıb traktorun işığında yalvarmağa başlayır. Nəhayət, qanqal tikanlarından alqana boyanmış Nizaməddinin yalvarışları Parayı saxlayır.

O, traktordan düşüb Nizaməddinə:

- Bəjoğlu, mən cini diri tutmalıydım, - deyir.

Gətirdiklərinizə görə lap müvəqqəti ölərəm də

Yuxarı Şilyanlıların zarafatçılığından, məsxərəbazlığından çox deyilib, çox danışılıbdır.

Paray kişinin oğlu Əzizalı rayon üzrə Təbiəti Mühafizə Cəmiyyətində müfəttiş işləyirmiş. O, qış günlərindən birində «Küdrü»yə təbiəti nəzarətə çıxır. Burada qış aylarında Qəbələdən gələn ləzgilər mal-heyvan saxlamaqla məşğul olurlar.

Əzizalının üzünü tüklü, qırılmamış görmüş ləzgilər ondan soruşurlar:

- Nə olub, aradan nə keçib, üzünü qırxmamısan?

Əzizalı cavab verir:

- Xəbəriniz yoxdur? Kişi rəhmətə gedib.

Ləzgilər bu «lo» xəbəri eşitmədiklərindən təəssüflənərək Əzizalından üzrxahlıq edirlər. Və mərhumun «cümə axşamı»sının nə vaxt olacağını soruşurlar.

Əzizalı növbəti cümə günü camaatın yığışacağını bildirir.

Növbəti cümə günü bir maşın ləzgi, bir erkək qoyun, bir kisə qənd, bir kq çayla Paray kişinin darvazasında hazır olurlar. Paray

kişinin oğlu Əzizalının qurduğu «oyundan» xəbəri olmadığından, təsadüfən darvazanı özü açır. Ləzgilər Paray kişini görcək təəccüblənirlər.

- Siz ölməmişiniz? - deyər soruşurlar.

Paray kişi məsələnin nə yerdə olduğunu anlayıb deyir:

- Hələ bir deyir, hüzürə nə gətirmisiniz?

Onlar cavab verirlər:

- Bir erkək qoyun, bir kisə qənd, bir kq çay.

- Gətirdiklərinizə görə, bajoğlu, mən lap müvəqqəti ölərəm də, - deyib, ləzgiləri evə dəvət edir.

Oradakı Allah da buradakı Allahdandı

Paray kişi uşaqlarını kiçik yaşlarından özü kimi əməyə, zəhmətə öyrətmək üçün çox çalışdı. Bütün uşaqlar kimi Paray kişinin də uşaqları şıltaqlıq edər, atanın sözünə bəzən qulaq asmazdılar.

Bir gün Paray kişinin ikinci oğlu Vaqif Rusiyətə gedib pul qazanmaq fikrinə düşür. Kişi oğlunu bu fikrindən nə qədər daşındırmaq istəsə də, heç nə hasil olmur. Vaqifin artıq yol üstə olduğunu görən Paray kişi üzünü ona tutaraq deyir:

- Özün bil, oradakı Allah da buradakı Allahdandı. Pul qazanmaq istəyən oğul elə burada da qazana bilər. Bala, onun üçün zəhmətə qatlaşmaq lazımdır.

Qəbristanlığa istidən gedən tapmazsınız

Paray kişi nəinki balalarına, həm də başqalarına daim öyüd, nəsihət verər, onları ağıllı, mərifətli, mədəni olmağa, böyük sözünə qulaq asmağa çağırırdı. Uşaqları çox olduğundan (onun yeddi oğlu, dörd qızı vardı) onlara heç də həmişə göz ola bilməmiş, xəstələnəndə isə tez-tez xərcə düşərmiş. Həkimə gedəndə, həkim uşaqlara baxmağa gələndə dava-dərman almaq Paray kişini özündən çıxarırmış. Dediklərinə uşaqları baxmadığını görəndə o, onlara: «Sizə deməmişəm əyin-başınızı yaxşı geyinin, özünüzü qoruyun,

xəstələnməyin. Gedin qəbristanlıqda yatanlardan soruşun, görün, heç ora istidən gedən taparsınız mı?»

Məndən çox bilən adamnan xoşum gəlmir

Paray kişi düzlüyü sevən adam idi. Yalan danışmağı da xoşlamazdı. Kimsə də onunla söhbətdə yalan danışmaq istəsə, onu hiss edərdi. Bəziləri onunla söhbət etdikdə özünü həddən artıq ağıllı qələmə verməyə səy göstərdikdə, Paray kişi əsəbləşib deyərdi:

- Bajoğlu, mənim məndən çox bilən adamnan xoşum gəlmir.

Təzə diş doxtoru çıxıb

Bir gün Paray kişinin sözü qohumu və qonşusu Arif ilə çəpləşir. Onlar çox deyişirlər. Arif Paray kişinin təhqirlərinə dözmür, onun sifətinə bir-birinin ardınca bir neçə sillə ilişdirir. Parayın ağız-burnu alqan olur. O, dinməz-söyləməz küçələri ilə öz evinə qayıdır. Yolda onu görənlər nə olub, nə baş verdiyini, onun haradan gəldiyini soruşurlar.

O, isə cavabında:

- Bajoğlu, təzə diş doxtoru çıxıb. Xəbəriniz yoxdur?!

Bir yumruğa üç-dördünü çıxarır, - deyib, darvazasından həyəətə daxil olur.

Əhməd, Əhməd, ürəyim partdadı, sən də məni söy

Bir gün Paray kişi səhər tezdən mal-qarasını örüşə ötürmək üçün küçəyə çıxır. Bu zaman o, onunla bir küçədə yaşayan Murad oğlu Əhmədlə rastlaşır. Paray kişi hövsələsiz, özündən çox tez çıxan adam idi. Ağızda bir az yaxşı deyildi. Eyni zamanda burada qonşulardan kimsə ona, guya, Murad oğlu Əhmədin söy-düyünü deyir.

O, buradaca Əhmədə çatıb heç nə soruşmadan, onu söyüb biabır edir. Paray dayanıb toxtadıqdan sonra Əhməd ona:

- Ay Paray qurtardın, Allah atana rəhmət eləsin, - deyir.

Parayı Əhmədin onun söyüşünə laqeydliyi lap özündən çıxarı. Buna görə də:

- Əhməd, Əhməd, sən də məni söy, ürəyim partdadı, - deyir.

Qabyuyannarın lənətini qazanmaq issəmirəm

Paray kişi yaxşı işlədiyi kimi yaxşı da yeməyi sevirdi. O, kənddə qurulan toylarda, məclislərdə, yığıncaqlarda həmişə təkrar-təkrar əlavə yemək istəyirdi. Hər yeni gətirilmiş porsiyaların da boşqabının dibini tikəsi ilə sıyırır, toyda, məclisdə qulluq edənlərə qaytarardı. Yerbəyerdən Paray kişinin boşqabların içini niyə tərtəmiz sıyırdığının səbəbini soruşduqda, Paray kişi cavab verirdi:

- Bajoglu, mən məclisdə qabyuyannarın lənətini qazanmaq issəmirəm.

Bəs süd nə rəngdə olur?

Paray kişinin on bir uşağı vardı. Onların hamısı süfrə arxasına oturduqda, sanki bir taqım yaranardı. Uşaqların hərəsinin yeməyə bir şey istəməsi Paray kişini cinləndirərmiş. Elə ki, səhər gəldi, hamısı süd istəyərmiş. Əlbəttə, on bir uşağı süd əppəklə təmin etmək də asan məsələ deyildi. Buna görə də o, arvadı Minəyə göz basarmış ki, süd əvəzinə onların qabağına ayran qoysun. Minə xanım belə də edərmiş. Uşaqların bir qaşığı götürəni sifətlərini turşaldıb, ağızını büzür və deyir:

- Bu necə süddür? Süd məgər belə olur?

Paray kişi də öz növbəsində uşaqlara sifətini turşaldaraq:

- Bəs süd necə olur, məgər süd başqa rəngdə olur.

TAĞI KİŞİNİN LƏTİFƏLƏRİ

Qde Alibala, tam vseqda paryadok

Şilyanda da digər kəndlərdə olduğu kimi, özünü sədrə, kənd sovet sədrinə, vəzifəliyə yaxın göstərməyə, onlara qulluq etməyə hazır olanlar olmuşdu və elə indi də var. Belələrindən biri də Sabit oğlu Əlibala idi.

Şofer Tağının (ona həm də Rus Tağı deyirlərdi) isə belələrindən əsla xoşu gəlməzdi. Və nə vaxt ki, kənddə danışıqlarını Əlibala belə dedi, elə dedi. O, deyərmiş:

- Qde Alibala, tam vseqda paryadok.

Sən öl, ni qrammu nelzya

Sovet dövründə 60-70-ci illərdə pambıq hektarı və ipək qurdu götürülməsi məsələsi olduqca ciddi idi. Bu dövrdə Şilyanda kolxoz sədri Ata Abdurahmanov idi. O isə onunla hesablaşmayan adamları rayon rəhbərliyi ilə qorxudurdu. Şofer Tağı da Ataya baş əyən, tabe olan adamlardan olmamışdı. Ağayana adam idi. Kiminsə qarşısında heç vaxt əyilməmişdi. Ata bir gün yazda qurd toxumu paylanan vaxt şofer Tağını oraya çağırırdı və deyir ki, onu Rayon Milis Şöbəsinin rəisi işləyən İsrailov gözləyir.

Şofer Tağı gəlir. Salam verib, keçib oturur. İsrailov deyir:

- Tağı kişi, siz də qurd götürməlisiniz.

O isə cavabında:

- Sən öl, ni qrammu nelzya, - deyib, qurd götürmədən, çıxıb gedir.

Məharətinə «afərin» deyirəm

Şofer Tağının el arasında xeyli müdrik kəlamları, dürlü atmacaları dolaşır. Onları bu gün də insanlar xatırlamaqdadırlar. 50-ci illərdə Şofer Tağı ilə Əhmədali oğlu Məhəmməd Bakıya yük maşınları ilə yem aparmaqçün gəlirlər. Hacıqabuldan o tərəfə

Qarasuda görürlər ki, yolun kənarında təzə çıxmış nübar yemiş satırlar. Maşınları saxlayıb yemiş alıb elə oradaca kəsib nübar etmək istəyirlər. Bıçağı vururlar, bıçaq batmır, qurddan yerimdir. Görürlər yeyiləsi bir yeri yoxdur, atıb, gedib birini də alırlar. Onu da kəsə bilmirlər. Qurd yemişin içini elə bürüyüb ki, kəsmək mümkün deyil. Gedib üçüncü yemişi alırlar. Onu da kəsib görürlər elədir. Şofer Tağı yemiş paralarını ağız-ağıza qoyub gətirir satan qadına və deyir:

- Buyur, bax.

Qadın deyir ki, nə olub, aradan nə keçib?

Şofer Tağı deyir:

- Heç... pulunu-zadını geri istəmirəm. Sadəcə olaraq səndəki bacarığa heyranam ki, bu yemişlərin içinə onun qapısı yox, pəncərəsi yox, hansı məharətlə belə-belə etmişən ki, onu heç kim çölündən görə bilmir.

On tsely meşok atrava

50-ci illərdə Həşimli Əhməd oğlu Tofiq Paşa əmimin maşınında köməkçi işləyirmiş. Tofiq olduqca cır adam idi. Kim onu dindirə, o, ona o qədər acı, çılğın cavab verərdi ki, hamı onun belə davranışından narazı olardı. Necə olursa, yenə də camaat arasında Tofiqin özünü pis aparmasından danışırlar. Bu zaman Şofer Tağı özünü saxlaya bilməyib deyir:

- Ayə, ondan danışmayın, on tsely meşok otrava.

LOĞMAN ƏHMƏDİN LƏTİFƏLƏRİ

Bircə dəfə də «kuklasız» deyin, əl çəkib getsin

Yuxarı Şilyanda ayamasız, ləqəbsiz adam, demək olar ki, tapmaq mümkün deyil. Belələrindən biri də «Kukla Kamal»dır. Ona boyca həddən artıq balaca olduğuna görə belə deyirlər. Lakin buna baxmayaraq, «Kukla Kamal» həddən artıq cəld, çevik, həm də bacarıqlı adam idi.

Bir gün ibtidai sinif uşaqları dərstdən çıxıb Güllü oğlu Şəminin evinin tinindən keçəndə onlara qarşı öz atının belində Kukla Kamal dayı gəlirmiş.

Kiçik yaşlılara məktəbdə böyüklərə qarşı nəzakətli olmağı öyrətdiklərindən onlar da az qala hamısı bir ağızdan: Kukla Kamal dayı, salam-əleyküm - deyirlər. Kukla Kamal isə «kukla» sözünü eşitcək qırmançı işə salıb, düşür uşaqların üstünə. Kukla Kamal uşaqları qırmancla döyüb pərən-pərən etdikcə uşaqlar ona:

- Kukla Kamal dayı, qələt elədim, - deyər qışqırırlar.

Elə bu zaman loğman Əhməd uşaqlara sarı gəlirdi. O, Kukla Kamalın uşaqları qırıb çatdığını və onları ağılatdığını görüb qışqırır:

- Ay köpək oğlanları, bircə dəfə də «kuklasız» deyin, Kamal sizdən əl çəkib getsin də.

Düzünü axtarırsızsa, qoyunları yuxusuzluq qırdı

Şilyan böyük kənd olduğundan həm də rayonun olduqca iri təsərrüfatı idi. Təkcə bunu deyək ki, sovet dövründə burada iki qoyun ferması, bir camışçılıq ferması, bir cins qaramal ferması, donuz ferması, iki quşçuluq ferması və s. kimi iri təsərrüfat sahələri inkişaf etdirilmişdi.

50-ci illərdə loğman Əhməd qoyun fermalarının müdiri olmuşdu. Elə olur ki, qoyunlara azar gəlir, milçək kimi qırılmağa başlayır. Bu barədə söhbət nəinki rayon rəhbərliyinə, həm də respublika rəhbərliyinə çatır.

Kənd Təsərrüfatı Nazirliyindən və Ucar rayon partiya komitəsindən səlahiyyətlilər fermalardakı vəziyyəti yoxlamağa gəlirlər və doğrudanda qoyunların kütləvi qırılmasının şahidi olurlar.

Belə olduqda loğman Əhməddən soruşurlar:

- Doluxanov, qoyunlar nə üçün qırılır?

Loğman Əhməd bir az ara verib deyir:

- Düzünü axtarırsızsa, qoyunları yuxusuzluq qırdı.

Necə yəni qoyunları yuxusuzluq qırdı?

Loğman Əhməd cavab verir ki, indi deyim, siz də baxın, görün, doğrudan elədir, yoxsa yox.

Beləliklə, loğman Əhməd yoxlayanlara qoyunların qırılmasının səbəbini izah edir:

- Yoldaş filankəsov, bildiyimiz kimi, gecə nəinki insanlar, həm də heyvanlar üçün dincəlmək, yatmaq vaxtıdır. Seyfi ilə Nəcməddin (fermanın o vaxtkı çobanları) onlara gecələr dinclik vermirlər. Belə ki, çobanlar gecələr növbə ilə dincələndə biri o birindən xəbərsiz yatmış qoyunların yununu yonub doldurur kisələrə. Hər gecə də düz səhərə kimi çobanlar qoyunları yolmaqla məşğul olur, onlar da bütün gecəni yatıb dincəlmir, buna dözməyib, ölürlər.

Adın Fərəməzdi belə edirsən, fərasətli olsaydın, neynərdin?

Şilyanda sözə bədahətən «heykəl qoyanlar»dan biri də loğman Əhməd idi. Bir gün Paşa əmim, loğman Əhməd və Bəşir dayım nə üçünsə səhər tezdən Gəncəyə gedirlər. Evdən naharsız çıxdıqlarından fikirləşirlər ki, tezbazar qəlyanaltı eləyib, sonra işlərinin dalınca olsunlar. Bir qəlyanaltıya girirlər.

- Yeməyə nə var?, - soruşurlar.

Xidmətçi cavab verir:

- Tez qayğanaq eləyə bilərik.

Deyirlər:

- Gətirin.

Xidmətçi qayğanağı gətirir. Yeyib qurtarandan sonra deyirlər ki, gəl pulunu al.

- Borcunuz on manat eləyir.

Loğman Əhməd deyir ki, ayə qardaş, biz kabab yox, qayğanaq yemişik. Nə danışırsan? Get, şikayət və təkliflər kitabını buraya gətir. Sovet dövründə iaşə və ticarət obyektlərində elə bir dəftər vardı ki, o dəftərə nə isə bir tənqid yazılmasından çox qorxurdular. Xidmətçi özünü itirir. Loğman Əhməd soruşur:

- Hələ bir sən də görüm, adın nədir?

Fərəməz, - deyə cavab verir.

Loğman Əhmədsə ona:

- Ayə, sənın adın hələ Fərəməzdür bizim başımıza bu oyunu açırısan, fərasətli olsaydın gör neynəyərdin?

ZAL OĞLU RÜSTƏMİN LƏTİFƏLƏRİ

Sən elə bilirsən Rüstəm araq içəndə kef çəkir?!

Zal oğlu Rüstəm olduqca yeyib-içən adam idi. Evi çox qonaqlı-qaralı olardı. Arvad-uşaq qonaq qəbul edib yola salmaqdan zara-zinhara gələrdi. Çünki az qala yazıqlar hər gün belə əzab-əziyyət çəkərdilər. Bir gün yenə evdə yeyib-içirlər. Şiringül arvad (Rüstəmin arvadı) görür ki, Rüstəm araq içəndə sifətini turşaldır. Rüstəm arvadın ona baxdığını görüb deyir:

- Ay Şiringül, sən elə bilirsən, Rüstəm araq içəndə kef çəkir?! Bax, mən belə zülm çəkirəm.

Mən heç bir balaca dananı saxlaya bilmədim?!

Zal oğlu Rüstəmi fanta-kolanın təzə çıxan vaxtı reklamlar çox qıcıqlandırır. Bir gün həyətlərində balaca bir dana kəndirini qırıb qaçır. Rüstəm kişi isə yaxınlaşıb, onun kəndirindən tutmaq istəyir ki, ətrafa ziyanlıq verməsin, tərəvəz-bostana girməsin. Rüstəm kəndirdən yapışan kimi dana dartınıb elə götürülür ki, kişini sürüyüb yerə çırpır.

Bir azdan sonra özünə gələn Rüstəm deyir:

- Bəs reklamda deyir ki, mən fanta içib motosiklet, minik maşını, yük maşını və nəhayət təyyarə saxladım. Mən də fanta içmişəm. Amma mən heç balaca bir dananı da saxlaya bilmədim.

Söyməsə, qəzet vermİYƏjək

Zal oğlu Rüstəmlə Abuş oğlu Bəşir arasında çox böyük zaraflat vardı. Bəşir dayı çox hazırcavab, zəngin müşahidə, geniş təhkiyəçilik bacarığı ilə seçilən adam idi. Hamı Bəşir dayının şirin danışığının vurğunu idi.

Bəşir dayı poçtalyon işləyəndə Rüstəmgilin doqqazına çatanda hər dəfə Rüstəm, yaxud onun uşaqlarını səsləmək əvəzinə, hələ XX əsrin 40-cı illərində dünyasını dəyişmiş Zal kişinin adını çağırır və kimsə hay verəndə deyərmiş:

- Görbəgora deyin, gəlib qəzetini götürsün.

Təbii ki, babalarına belə münasibət Rüstəm kişinin uşaqlarını əsəbləşdirir. Onlar atalarına bildirirlər ki, bir də Bəşir baba bizim doqqazda sənin adını «Zal» çağırırsa, biz nə cavab verəcəyik, nə də doqqaza gedəcəyik.

Uşaqlar belə də edirlər. Bəşir dayı gəlib nə qədər «Zal» səsləyirsə, heç kim cavab vermir, o da həyəətə qəzet atmayıb gedir. Beləliklə, Rüstəm kişi uzun müddət qəzet oxumaqdan məhrum olur. Uşaqlardan soruşduqda:

- Bəşir qəzet, verməyibmi?

Onlar deyir:

- Hər dəfə gəlib «Zal» səsləyir. Biz cavab vermədiyimizə görə çıxıb gedir.

Rüstəm işin nə yerdə olduğunu bilib deyir:

- A bala, «Zal» deyəndə cavab verin. Onu yaxşı tanıyıram, söyməsə, qəzet vermİYƏjək.

Əlimi qoyuram bura, lazım gələndə vur, gül

Zal oğlu Rüstəm ziyalı, bilikli adamlarla ülfət, ünsiyyət bağlamağa meyilli adam idi. O, müxtəlif ali məktəblərdə, tədqiqat institutlarında çalışanlarla dostluq edərdi. Onlarla gəlişli-gediş edərdi. Yenə də bir gün Rüstəmgilə Gəncədən bir professor gəlir. Onun Rüstəmin təmtəraqlı yeyib-içmə məclislərindən çox xoşu gələrdi. Bu dəfə də evdə yaxşı yeyib-içmək təşkil olunur. Məclis gecədən xeyli keçənə qədər uzanır. Deyirlər, gülürlər, maraqlı söhbətlər edirlər. Nəhayət, yataq otağına keçirlər. Rüstəmlə professorun çarpayısı elə yaxın olur ki, hətta onlar bir-biri ilə əl-ələ tuta bilirlərmiş. Professor bütün gecəni dayanmadan danışır, Rüstəmin isə yuxusu gəlir. Professoru dinləməkdən zara-zinhara gəlmiş Rüstəm görür ki, o, sakitləşən deyil. Belə olduqda deyir:

- Professor, əlimi qoyuram bura, yatıram. Sən danış, maraqlı, gülməli şey olanda vur, gül.

Söyündüyündən öldü

Elə olur ki, Şilyanda kəndin dəlilləri əvvəl Sadəddin, sonra Əvəz, lap axırda da Məmməd bir-birinin ardınca dünyalarını dəyişir.

Namizəd atası Zal oğlu Rüstəmə deyir:

- Ayə, lələ, bunlara nə oldu ki, üçü də öldü:

Rüstəm cavab verir:

- Əvvəlki ikiləri deyə bilmərəm, Məmməd söyündüyündən öldü.

Kamılın da bığı Cəmilin bığına oxşayır

Zal oğlu Rüstəm kolxoz sədri idi. Axşam idarədə naryadda sədr, baş mühasib, baş aqronom, briqadirlər və şoferlər sıra ilə hərə öz yerində əyləşərdi. Elə olur ki, aqronom Səftərin yerində Kamıl oturur. Rüstəmin gözü çox zəif görürdü. Səftərin yerində Kamılın,

yoxsa Səftərin özünün oturduğunu seçmədiyindən ona müraciət edir:

- Səftər qarğıdalını əkdüz?

Kamıl də deyə bilmir ki, mən Səftər deyiləm. Bir az boğazını artlayır ki, bəlkə səsindən tanısın ki, o, Səftər deyil. Rüstəm bir də təkrarlayır:

- Ayə, sənnənəm, deyirəm qarğıdalını əkdüz?

Kimsə kənardan deyir ki, əşi, o, Səftər deyil, Kamıldı.

Rüstəm deyir:

- Ayə, Allah köməyi olsun. Kamılın də bığı Cəmilin bığlarına oxşayır.

Bura gəlməsəm, onu ora kim atar

Əhəd Kərimov Ucarda rayon partiya komitəsinin birinci katibi işləyəndə Şilyan ağır pambıqçılıq təsərrüfatı olduğundan bu kəndin sahələrinə tez-tez baş çəkərmiş. Pambıq sahələri «Küdrü düzü»ndə imiş. O, bir gün yenə gəlir və Rüstəmdən soruşur:

- Ayə, bir de görüm, buraya tez-tez gəlirsən?

Rüstəm cavab verir:

- Yoldaş Kərimov, təkcə bax gör balaca 10 m² yerə neçə siqaret qutusu atılıb. Bura gəlməsəm, onu ora kim atar.

Orda ərəbləri, burda məni öldürürsən

Bir gün İsmayılıdan Şilyana toya bir qonaq gəlir. Rüstəmlə birgə yeyib-içirlər. İsmayılıdan olan qonaq arağı çox içmədiyindən hər dəfə öz stəkanına az, Rüstəmə isə çox süzür. Bir dəfə, iki dəfə - Rüstəm dözə bilməyib deyir:

- Ayə, qardaş, sənin adın nədir?

O da deyir:

- İsrayıl.

Rüstəm cavab verir:

- Orda ərəbləri qırıb-çatırsan, burada da məni, bəs deyil?!

Ölənlərin siyahısına üçünü də əlavə et

Namizəd bir gün oturub fikirləşir ki, görəsən, dünyada arvad çox ölür, yoxsa kişi. Və bunu kəndin timsalında müşahidə etməyə başlayır. Öz məhlələri üzrə sayır. Görür ki, kişilər arvadlardan daha çox ölür və bunun niyə belə olduğunu atası Rüstəmdən soruşur:

- Lələ, saydım, bizim məhlə üzrə 170 kişi ölüb, arvadların sayından qat-qat çox.

Rüstəm deyir:

- A bala, onların siyahısına üçünü də əlavə et:

Budağı, məni, bir də Əmrahi.

BÖYÜKİŞİNİN LƏTİFƏLƏRİ

Bu eyvanın altı ki bizimdi!

Abduləli baməzə olduğu kimi, onun böyük qardaşı Böyükişi də elə idi. Bir gün Böyükişi axşam evdə oturduqları zaman oğlu Afilə deyir:

- Ay bala, çıx bax, hava ayazdı, yoxsa bulud?!

Afil çıxır, xeyli vaxtdan sonra içəri girir. Böyükişi soruşur:

- Bala, baxdınmı? Ayazdı, yoxsa bulud?!

Afil cavab verir:

- Heç yağış imkan verdi ki, baxam, ayazdı, yoxsa bulud? Düz eyvana çırpır.

Böyükişi yağışın yağmasından şikayətlənərək:

- Buna bax ha, yenə də yağır.

Böyükişinin arvadı Çiçək xanım söhbətə qarışaraq deyir:

Əşi, Allahın işinə niyə qarışırsan? Yer özünün, göy özünün.

Böyükişi cavab verir:

- Ay Çiçək, yer də özünün, göy də özünün. Heç nə demirəm.

Bu eyvanın altı ki bizimdi!

Oğlun dana istəyir

Böyükişi it oynadan adam idi. Oğlu Abbasəli əsgərlikdə olarkən ona pul göndərir və kənd poçtuna pulun oğluna çatması haqqında kağız gəlir. Məlum olduğu kimi, sovetlər dövründə rəsmi sənədlər rus dilində olduğundan bu kağız da rus dilində yazılıbmış.

Böyükişi kağızı oxuyub başa düşsə də, özü zarafatla onu götürüb qonşu Qaçay kişigilə gəlir. Qaçay kişi özünü hamının yanında rus dilini yaxşı bildiyi kimi qələmə verdiyindən Böyükişi kağızı oxumağı ondan xahiş edir. Qaçay kişi kağızı alıb baxdıqdan sonra, orada birinci «Dana» sözünü oxuyub deyir:

- Böyükişi, oğlun Abbasəli dana istəyir.

Təbii ki, Böyükişi Qaçayın rus dilini lazımınca bilmədiyini bir daha yəqinləşdirdiyindən:

- Ay Qaçay, mən buradan Rusiyətə dananı necə göndərim?, - deyir.

Nə böyük şeydi ki, hərəyə on iki litrdən bir az çox düşür

Qaçay kişi şişirtmə ilə danışmağı çox sevərdi. Bir gün o bir neçə nəfərlə yeyib-içərkən, lovğalanaraq deyir:

- O gün iki adama əlli putulka arax içdik.

Bu söhbətdə ləzgi Beydulla da olur. O, isə nəinki ləzgilər içində, həm Şilyanda, həm də ətraf kəndlərdə həddən artıq çox araq içən adam kimi tanınırdı. Qaçayın bu sözündən çox təəccüblənən Beydulla deyir:

- Qaçay, bir az azalt, o qədər içə bilməzsiz?!

Böyükişi görür ki, Qaçay doğrudan da çox şişirdir, vəziyyət gərgindir. Belə olduqda Böyükişi yenidən dillənir:

- Beydulla, o putulkayla danışır, sənə də araq çox görünür. Nədi ki, yəni Qaçay deyir ki, hərəyə on iki litrdən bir az artıq araq içmişik.

ABDÜLƏLİ KİŞİNİN LƏTİFƏLƏRİ

Qoyunları oğru aparıb

Şilyanda baməzə, hazırcavab adamlardan biri də Abdüləli kişi idi, daha doğrusu, ona kənddə keçəl Abdüləli deyərlərdi.

Abdüləli kişi oğlanlarının birinin toyu üçün saxladığı qoyunları şadyanalığa bir gün qalmış oğurlayırlar. Bunu eşidən qonum-qonşu, dost-tanış gəlib onlara yığışır, hərə öz mülahizəsini, öz variantını irəli sürür və müzakirə edirlər. Lakin ortaya heç nə çıxmır. Qohum-əqrəba narahatçılıq keçirir. Abdüləlinin qoca bibisi Fitat arvad da onlara təkrar-təkrar gəlib-gedir və soruşur.

- Oğul, şübhələndiyin hər hansı bir adam varmı?

- Abdüləli cavab verir.

- Var, bibi, var. Qoyunları oğru aparıb.

İkimizin üç gözümüz var

Abdüləli kişinin bir kor atı vardı. Bir gün o, atının belində gələrkən, yol ilə gedən Yusif kişi görür ki, Abdüləlinin atı az qalır onun üstünə çıxsın. Bu anda qışqırır:

- Ayə, Abdüləli, görmürsən, at üstümə çıxır?!

- Qorxma, Yusif dayı, qorxma. İkimizin üç gözümüz var. Deyirsən, səni görmürük?!

Qabağımdakını kəsə bilmərəm

Abdüləli kişi bir gün oğlanlarının birinin toyu üçün saxladığı cöngəni qabağına salıb kənd küçəsi ilə arxa sulamağa aparırmış. Küçənin kənarında Dinarla (o, təxminən Abdüləlinin həmyaşıdır, həm də zarafatda ondan geri qalan deyil) rastlaşır. Dinar onun qabağındakı dananı görüb deyir.

- Ə, Abdüləli, qabağımdakını hara aparırsan?

Abdüləli cavab verir:

- Sulamağa.

Dinar yenə də:

- Onu nə qədər böyüdəcəksən, kəs yeyək, könlümə yamanca ət düşüb!

Abduləli:

- Ay qız, könlünə ət düşüb sizin öyünüzdə bunnan Ağasoltanda da bir yeməlisi var, Ağasoltaninkini kəsin yeyin də. Dinar, sənə yenə də deyirəm, kəsə bilmərəm. Onu hələ böyüdəcəm.

Mən dolmanı dovğadan yaxşı yeyirəm

Bir gün Abduləli kişi şilyanlılardan birinin evinə qonaq gedir. Onlar dadlı dolma bişiribləmiş. Nahar vaxtı ortaya yemək gəlir. Abduləli kişi böyük iştahla yeməyə girişir. Ev yiyəsi ona:

- Nə üçün yeməyə belə acgözlüklə soxulursan? – dedikdə.

- Mən dolmanı dovğadan yaxşı yeyirəm, - deyə cavab verir.

Təranə, mənə utancaq qənd ver

Yuxarı Şilyan Ucarın ağır təsərrüfatlarından biri idi. Sovet dövründə pambıq yığımı zamanı buraya tarla işləri ilə məşğul olanlarla birgə, həm də orta məktəblər, texnikumlar, ali tədris müəssisələri də qoşulurdu. Pambıqçılıq briqadalarından birinə məktəb nümayəndəsi kimi mən də təhkim olunmuşdum. Sahə kəndin yaxasında idi. Axşam tərəfləri kənd adamları çəmənliklə əhatə olunmuş dükanın qabağına yığışar, bəziləri alver edər, bəziləri də deyib-gülərdilər.

Dükan satıcısı Təranə adlı bir qız idi. 70-ci illərdə ərzaq məhsulları qıtlığından əhali vaxtılı-vaxtında sabun, yuyucu tozlar, qənd, çay, yağ və s. seyrək tapılırdı. Abduləli də bu dükanın qarşısına çox gəlirdi. Dedikləri bədahətən və maraqlı olduğundan camaat onun duzlu-məzəli deyimlərindən həzz alardı. O birdən üzünü satıcı Təranəyə çevirib:

- Qızım, mənə adam görün kimi utandığından əriyib suya dönən qənddən ver – deyir.

Məbadə adımı uşaqlarınıza qoyasız

Bir gün keçəl Abduləli atın belində Şilyanda Kazımlı tinindən keçəndə eşidir. «Ay gəlin, ay gəlin, tez gəl, Kazım özünü bulayıb, götür apar, onu yu». Abduləli kişi də fikirləşir ki, balam, bu Kazım ağsaqqal adamdı, bu niyə özünü batırır? Bir qədərdən sonra dəqiqələşir ki, özünü bulaşdıran Kazım yox, nəvəsidir.

Evə gəldikdən sonra bunu deyib, arvad-uşağa bərk-bərk tapşırır:

- Məbadə mən öləndən sonra adımı uşaqlarınıza qoyasız.

QORXMAZ MÜƏLLİMİN LƏTİFƏLƏRİ

Mənə sonrakı günlərin də qəzetini ver

Qorxmaz müəllim bir gün Bakıda Semaşko adına xəstəxanada yatarkən köşkdən qəzet almağa düşür. Həmin günün qəzetlərini alır. Sonra satıcıya deyir.

- Bəli, hər gün aşağı düşə bilmirəm. Çox xahiş edirəm, sabahkı qəzetləri də ver.

Satıcı cavab verir ki, qardaş, qəzet gündəlik çıxır. Sabahkı qəzetləri mən sizə hardan verə bilərəm?

Qorxmaz müəllim onun sözünü kəsərək:

- Kənddən gəldiyimi görüb məni ələ salırsan? Guya bilmirəm ki, sizə qəzetləri buraya bir aylığa gətirirlər. Siz də bir ayın qəzetini bir yerə yığıb gündəlik satırsız?!

O qoçu qucağında gətirəndə kəsmişdi

Zal oğlu Rüstəm kişigilin Kürdəmir Şilyanında qohumları çox olduğundan bunlar onlara, onlar da bunlara tez-tez qonaq gedərgələr, deyər-gülər, dərdləşər-şənlənərlər.

Bir gün yenə də Rüstəm, qardaşı Əmrah və bacısı oğlu Qorxmazla Kürdəmir Şilyanına (camaat arasında bu kəndlərin adamları bir-birinə «o kənddi» deyirlər) qonaq gedirlər. Bunlar həyatə çatan kimi, qohumlar əl-ayağa düşür, tez bir qoçu qucaqlarına alıb kəsməyə gətirirlər. Bu an Rüstəm deyir:

- Gətirməyin, kəsməyin, ona ehtiyac yoxdur. Tez gedəcəyik.

Rüstəm bunu deyəndə Qorxmazın dişi bağırsağını kəsir. Nə qədər göz-qaş edir, mümkün olmur. Axı Qorxmazın yeyib-icməkdən çox xoşu gələndir. Nə isə ev yiyəsi «kəsməyin» sözünə məhəl qoymayıb qoçu kəsir, kabab bişirilir, gətir-götür, ley-pey. Məclis qızıdır. Hamı keflənir. Nəhayət, vaxt yetişir, vədə çatır Rüstəmgil maşına oturub kəndə qayıdırlar. Yol gələ-gələ Qorxmaz kefli vəziyyətdə Rüstəmə, – dayısına deyir?

- Ayə dayı, nə təhər dedin? Qoçu kəsməyin?!

Ayə sən öl, o onu qucağında gətirəndə kəsmişdi.

Cizgi filminə baxıram

Qorxmaz müəllimlə Namizəd müəllim dayı oğlu, bibi oğlundurlar. Hər ikisi də olduqca bəmərədirlər. Elə ki, bir yerə düşürlər, birini kəsib, birini calayırlar. Qulaq asanlar da ləzzət alırlar.

Bir gün görüşürlər. Namizəd Qorxmazdan hal-əhval tutur.

Qorxmaz deyir:

- Hər şey yaxşıdır. Amma, deyəsən, bir az aqlım qaçıb.

Namizəd soruşur:

- Nədən bilirsən?

- Son vaxtlar cizgi filminə daha çox baxıram, - deyir.

İndi də Yeltsinin arvadı olajam

Belovejskaya Puşsa sazişindən sonra M.S.Qorbaçovun prezidentliyinə xitam verildi. B.N.Yeltsin Rusiyanın prezidenti oldu. Namizəd Qorxmaz müəllimdən soruşur:

- Görəsən, Qorbaçovun arvadı Raisa Maksimovna indi neynəyir?

Qorxmaz cavab verir:

- Neyniyəjək, Qorbaçova deyir ki, indi də mən sənə yox, Yeltsinin arvadı olajam.

Qaranquşlarımı mənə qaytar

Bir gün Şilyanlılar Ucar rayon İcra hakimiyyətinin başçısına su ilə bağlı şikayətə gedirlər. Şikayətçilərin arasında Qorxmaz müəllim də olur. Hərə bildiyi kimi şikayətlənir və yerbəyerdən Qorxmaza da danışmağı təklif edirlər.

Qorxmaz müəllim şikayətinə belə başlayır:

- Qardaş, qaranquşumu mənə ver.

İcra başçısı nə qədər fikirləşirsə, Qorxmaz müəllimin nə dediyini başa düşmür.

O soruşur ki, siz nə istəyirsiniz, açıq deyin.

Qorxmaz deyir:

- Sənə deyirəm ki, qaranquşumu mənə qaytar.

O gün qaranquşlarımı otaylı Nazim müəllimin doqqazında görmüşəm.

İcra başçısı yenə başa düşmür.

Belə olduqda Şilyanlılar icra başçısına başa salırlar ki, su olmadığına görə qaranquşlar da gəlib yuva tikmir, kənddən perik düşür.

Fərəsətiniz olsun, siz də tapın, yeyin

Qorxmaz müəllim daim yeyib-icən adam olub. Hansı məclisdə, hansı toyda iştirak etsə, orada sapı çıxınca yeyib-icməsəydi, gətir-götür etdirməsəydi, ürəyinə yatmazdı. Gün gəlib çatır Qorx-

maz müəllim də oğluna toy məclisi qurur. Əmoğlu Nazim müəllimlə əmoğlu Nazir də toya dəvətli olurlar.

Əmoğlularımın hər hansı məclisdə iştirakı heç vaxt çərçivədən kənara çıxmayıb. Aza da qane olublar, çox da. Nə isə layiqsiz oduqda belə onu heç bürüzə də verən olmayıblar.

Nə isə. Toyun lap tütəməzində (məqamında) onlar da gəlib oturlar. Görürlər stollarına heç nə gəlmir. Nəhayət, xidmətçilər yemək olmadığına görə Qorxmaz müəllimi çağırırlar. O gəlib deyir:

- Ayə, qardaş, mən neyniyim, yemək-içməyi mən hazırladım vermişəm ki, camaata qulluq eləsinlər. Onlar da heç demə onu aparıb kolluğa töküblər.

Bunu deyən, Qorxmaz bir az ara verdikdən, sonra da əlavə edir:

- Ayə, qardaş, mən neyniyim, kimin fərasəti var, tapıb yesin.

İndi başqa xotəklər də bizim gamışı əmir

Qorxmaz müəllimgilin gamışı (camışı) doğur. Balasını əmməyə qoymur. Üç gün, beş gün keçir... Vəziyyət dəyişmir. Gamışın çanaxdan çıxacağını görə Rəbiyə arvad Qorxmaza deyir ki, a bala, nə olar gedib o, molla Faxrətə (Faxrət isə Qorxmazın həm xalasının əri, həm də qayınatası idi. Dövrümüzün həm sayılıb-seçilən aşığı, həm də ali dini təhsil aldığından sonralar kəndin axundu olmuşdu) bir qələm çaldırasan, həm bu gamış balasını əmməyə qoysun, həm də biz sağıb yeyək.

Qorxmaz anasının sözünə baxıb gedir. Qayınatasına qələm çaldırıb qayıdır. İki dua yazılır, birini gamışın buynuzuna bağlayırlar, birini də gamışın balasının üstünə tikirlər.

Bundan sonra gamış bir qədər sakitləşir, nəhayət, balasını əmməyə qoyur. Qorxmaz gamışa dua yazıldıqdan sonra məktəbə gəlir. Müəllimlər ondan soruşurlar:

- Hə, Qorxmaz müəllim, indi necədir? Gamış balasını əmməyə qoyurmu?

Qorxmaz cavab verir:

- Allah Faxrətin öyünü dağıtsın. Duanı necə yazıbsa, nəinki gamış öz balasını əmizdirir, həm də qonum-qonşunun xotəkləri (balaqları) daraşib gamışın canına marthamart əmirlər.

**O işlərin hamısını sənə umud olmuşam,
ürəyimə heç nə gəlməz**

Qorxmaz müəllimin işdən xoşu gəlməzdi. Daim gimgə (baş qarışdırmağa yer) axtarardı ki, yesin, içsin, vaxt keçirsin. Kənddə yaşamasına baxmayaraq, təsərrüfata, həyət-bacaya, mal-qaraya baxmaz, vaxt sərf etməzdi. Bütün qış boyu bir dəfə də olsun tövləyə baş çəkməzdi. Mal-heyvana ot qoymazdı, altını kürüməzdi. Bu işi daim anası Rəbiyə arvad yerinə yetirərdi.

Gündəlik həyət-baca, mal-heyvan və qış qayğılarından cana doymuş Rəbiyə arvad Qorxmaza deyir:

- Ay bala, Qorxmaz, belə olmaz axı. Nə olar, bircə dəfə sən də başqa kişilər kimi səhər duranda tövləyə baş çəkəsən. Bəlkə hansı heyvansa əvədik düşüb, acdı, qabağına ot qoyasan, altın kürüyəsən?

Qorxmaz cavab verir:

- Cici, narahat olma. Mən bütün mal-qaranı, həyət-bacanı sənə umud olmuşam. Ürəyimə heç nə gəlməz, naharat olma.

Nəyimə lazım - su verəndi, ya su vermiyəndi

Qorxmaz müəllim bir dəfə Bakıdakı Mərkəzi Univermağa gəlir. Şöbələrdən birinə yaxınlaşır. 60-70-ci illərdə Univermaq və mağazalarda yerli suvenir şöbələri çox idi. Qorxmaz müəllim çarix, şəpik suvenirlərdən birini göstərərək, satıcı qızdan istəyir. Qız isə deyir ki, o suvenirdi, özü də qadın üçündü.

Qorxmazsa bir də:

- Ay xanım, su verəndi, su verməyəndi nəyimə lazım, mən səndən mal istəyirəm. Sən deyirsən ki, su verəndi. Cicimə alıram, eyvanda geysin. Su verib-verməməyi orada bilinəcək.

Pulumu da verəjəm, əyiləjəm də

Bir gün Qorxmaz müəllimin qayını Nüsrət Şəkiyə nişanlığına baş çəkməyə gedəndə Qorxmaz da onunla bir yerdə getmək istədiyini bildirir. Razılaşıb evdən çıxırlar. Göyçayın dördyolunda dayanıb Şəkiyə gedən maşın gözləyirlər. Bir «Qaz-53» maşına əl qaldırırlar. O da saxlayır. Soruşurlar:

- Hara gedirsən?

Sürücü deyir:

- Şəkiyə.

Deyirlər:

- Bizi də götür.

Sürücü deyir:

- Qardaş, mən sizin birinizi götürə bilərəm.

Qorxmaz:

- Qardaş, zərər yoxdu, ikimizi də götür. Heç nə olmaz.

Şəkili sürücü bir də deyir:

- İkinizi götürə bilmərəm. Yolda QAI-yə rast gəlsək, ona kim cavab verəcək?

Qorxmaz israrla:

- «Qardaş, götür, harada QAI görünsə, orada mən yataram aşağı, onun da xəbəri olmaz», - deyir.

Razılaşırlar. Qorxmazla Nüsrət «Qaz-53»-ün kabinkasına oturub gedirlər. Xaldanda QAI postuna çathaçatda sürücü deyir.

- Ha indi müəllim, yat aşağı, posta çatırıq, müfəttiş görüb məni cəzalandırmasın.

Sürücü deyir, ancaq Qorxmaz əyilmir. Bir-iki - Qorxmazda tərənəş olmur. Sürücü bir də deyir:

- Ha indi biz siznən şərtləşmədux ki?

Qorxmaz cavab verir:

- Ayə, get işinə, pulumu da verəjəm, əyiləjəm də!

Nə sənnən, nə də otaylı Sabirdən şofer olmaz

Rəhmətlik İsmayıl müəllimlə Qorxmaz müəllim Ucarın dörd-yolunda yeyib-içdikdən sonra elə oradaca minirlər rəhmətlik Nemətin maşınına. Kəndə getmək əvəzinə Qəzyan bazarından sürdürürlər birbaşa Zərdaba və deyirlər ki, orada balıq qızartması yeyib qayıdırıq. Yenə burda da xeyli «ley-pey»dən sonra evə gələsi olurlar. Qayıdanda Qorxmaz asfalt yolla yox, Zərdabdan Şilyana maşını qırdırma yolla sürdürmək istəyir. Nemət deyir ki, qırdırma yol palçıqdır, orayla getmək olmaz.

Qorxmaz deyir:

- Sənə deyirəm sür buraynan, vəssalam, vur suyun, palçığın içiyən, özü də qaz ver, gedəcək.

Nemət elə də edir. Motora su dolur. Maşın tərənmir. Nemət onları - Qorxmazla İsmayılı lənətləyir ki, mənə niyə qoymadız öz yolumla gedəydiniz. Başıma nə oyundu gətirdiniz?!

Qorxmaz deyir:

- Ay bala, nə sənnən, nə də otaylı Sabirdən şofer olan deyil. Bilirsən niyə deyirəm? Sabirə təndir torpağı gətizdirdim. Gətirdi maşını saldı ağacların arasına. Sonrada dedi ki, mən burdan çıxa bilmirəm. Əlacım kəsildi gedib Fikrəti gətirib ağacları kəsdirdim.

Dədənin payı çox olmasın

Qorxmazın tövləsində mallara ot qoymaq üçün axur yox imiş. Təzəcə evlənibmiş ki, qayınatası ona kömək edib axur düzəltmək istəyib. Qızına-Qorxmazın arvadına deyib:

- Mənə bir çəkiç gətir, 5-10 dənə də mismar. Mismarları alıb, iki taxtanı üst-üstə qoyub, axur düzəldib. Sabahı gün səhər tezdən Qorxmaz gəlib tövlənin qapısını açanda görüb ki, hər iki inəyin qıçları göydədir. İneklər bildir ölmüsən, bu il ölmüsən. Hara çatar. Qayıdıb evə gedib arvadı Dilbaziyə deyir:

- Bir çəngə ot qoyurdum qabaqlarına rahat yeyirdilər. Dədənin payı çox olmasın.

Mən lap yorulдум

Qorxmaz müəllim kənddə yaşasa da, işləməkdən heç xoşu gəlməzdi. Bir gün Qorxmazla Namizəd dəryazla ot çalmağa gedirlər. Nə isə gedib işə başlayırlar. Bir dəryaz, iki dəryaz... Namizəd Qorxmaza deyir:

- Amma yaman çətin işdi ha bu?

Qorxmaz deyir:

- Ayə, mən də səni gözləyirəm ki, bunun səsi heç çıxmır, mən lap yorulдум.

Heç kim uşağına dös vermirdi ki, fiquram, formam pozular

Qorxmaz Şilyandakı məktəbdə dərs hissə müdiri işləyəndə daim deyirdi:

- Hamı təlim-tərbiyə ilə məşğul olmalıdır. Bu, təkcə mənim, məktəbin işi deyil. Uşağa nəzarət lazımdır. Bunun isə ciddi kökləri var. Çünki gənc analar uşaq doğulandan sonra heç vaxt körpə uşağına dös vermirdi ki, fiquram, formam pozular. Dös əmməyən uşağınsa tərbiyəsi ilə məşğul olmaq çətindir.

Mən siçanı məhv etməliyəm

Qorxmazgil Gəncədə institutda təhsil alan vaxt bir həyəət evində qalırmişlər. Hamısı da pətə uçuran imiş. Həyətdə yaxşı güllük varmış. Bunlardan biri deyir ki, güllüyə bir siçan girdi. Onu mütləq tapıb öldürmək lazımdı. Axtarırlar. Tapa bilmirlər. Qorxmaz bir bel istəyir və bütün güllüyü qazıyıb tökür. Ev yiyəsi deyir ki, qardaş, sən bu güllüyü məhv elədin.

Qorxmaz cavab verir:

- Kişi, siçan «apasını» şeydi, bizim kənddə birinin qulağını dişdiyib. O da onnan ölüb. Mən buranı qazıyıb siçanı mütləq məhv etməliyəm, - deyib, bütün güllüyün altını üstünə çevirir.

RÜSTƏM OĞLU NAMİZƏDİN LƏTİFƏLƏRİ

Batsaydıq da dinmiyəjəkdim

Şilyanda baməzə adamlardan biri də Namizəd müəllimdi (Namizəd Rüstəm oğlu, o Zal oğlu Rüstəmin oğludu). Sinəsi ibrətamiz hekayətlərlə, dürlü lətifələrlə doludur.

Bir kişi çörək qazanmaq məqsədi ilə iş axtarırmış. Ona öz vilayətində donuz güdməyi təklif edirlər. Onunsa nə donuzdan, nə də onu güdməkdən xoşu gəlmirmiş.

Buna görə də üz tutur başqa vilayətə. Burada da ona donuz güdmək təklif olunur. Belə olduqda bu adam çox fikirləşir. Düşünür ki, yəqin taleyim belədir... Nə isə.... razılaşır.

Bu minvalla yeddi il donuz güdür. Nəhayət, vaxt keçir, vədə yetişir. Geriyə, evə qayıdası olur. Vətənə gəmi ilə dönməli olur. Gəmiyə yaxınlaşanda hamı qışqırır ki, gəminin yükü artıqdır, sən minmə. Çox çək-çevirdən sonra onu da gəmiyə götürəsi olurlar. Dənizin ortasında fırtına qopur. Ağır gəmi, bu da dəryanın ortası, gəmi ləngər vurmağa başlayır. Hamı qışqırır, Allahdan imdad diləyir. Bu adam isə dinmir ki, dinmir. Nəhayət, gəmi gəlib çıxır sahilə. Hamı sağ-salamat sahilə çatdıqdan sonra hərə kişinin başına bir şapalaq vurub deyir:

- Sən niyə dinmirdin? Biz sənə görə az qalırdı ki, məhv olaq. Sən gəmiyə minməsəydin, onun yükü ağır olmasaydı, ləngər vurmazdı, biz də ürək-göbəyimizi yeməzdik.

Kişi deyir:

- Sən öl, lap batsaydıqda, hamımız qırılsaydıq da dinmiyəjəkdim.

Soruşurlar:

- Niyə?

- Deyir ki, çünki bir dəfə Allahın işinə qarışdığımıza görə düz yeddi il donuz güdmüşəm.

Sərgəndar qalan ay canım

Bir kişi özünü yüngül boşaltmaq istəyir. Üzünü çevirir Şərqə, deyirlər o tərəfə olmaz, çevirir Cənuba, deyirlər utanmırsan, çevirir günbatana – deyirlər ayıb olsun. Belə olduqda kişi hər tərəfə səpə-səpə, fırlana-fırlana «sərgəndar qalan ay canım», - deyər, ağlamsınır.

Səninkilərin də gözü yığıldı, məninkilərin də

Namizəd müəllimlə hər dəfə görüşəndə bir lətifə danışmasa ürəyi partlar. Hər bir hal-vəziyyətlə bağlı «boxçasından» nə isə maraqlı bir şey çıxarır. Bu dəfə də görüşəndə bizə yeni bir lətifə söylədi.

Bir gün kişi arvada deyir:

- Arvad, bayramdı, sən də evdən bir iy çıxart.

Arvad cavab verir:

- Evdə nə var ki, nə iy çıxardım. Evə nəsə alıb gətirib qoymusan bəyəm? Bir az da əsəbiləşir. Arvad bilmədən tərənəşirkən bir pis iy çıxarır.

Kişi deyir:

- Arvad, sən həqiqətən elə bir iy çıxartdın ki, sənin övlələrinin də gözü yığıldı, məninkilərin də.

Gürzə belə ağıldan yüngül olmaz

Namizədlə Qorxmaz çaldıqları otu lafetə qalayıb kəndə gətirirlər. Bir də görürlər ki, otun arasından lafetdən bir ilan boylanır. Həyətdə bunu görənlər də deyirlər:

- Allah payımızı çox eləməsin, kişilər ot gətiriblər.

Qorxmaz deyir:

- Mən gətirməmişəm.

Namizəd də deyir:

- Mən gətirməmişəm. O necəsə qotmana ilişib gəlib.

Qorxmaz ilana baxıb əlavə edir:

- Özü də bu gürzədir.

Namizəd deyir:

- Gürzə belə ağıldan yüngül olmaz, bu, zəhrimardı.

Onu durğuzmayın, o, bilməyəjək

Yuxarı Şilyan məktəbinə gələn yoxlama komissiya şagirdlərin bilik səviyyəsi ilə tanış olmaq məqsədi ilə siniflərdən birinə girir. Şagirdlərə müraciət eləyir ki, kim gəlib bu misalı edə bilər. Qabaq tərəfdə oturanlar hamısı əlini qaldırır. Arxadakılar susurlar. Yoxlama arxadan Zauru qaldırmaq istədikdə Namizəd müəllim deyir:

- Elxan müəllim, ona dəyməyin, onu durğuzmayın, o, bilməyəcək.

Elxan müəllim təəccüblə soruşur:

- Niyə?

Namizəd cavab verir:

- Elxan müəllim, burada onun qardaşları da oxuyub, atası da oxuyub, onlar da bilməyib. O da bilməyəcək.

SEYİD OĞLU SÜLEYMANIN LƏTİFƏLƏRİ

Mən 1000 manat gətirmişəm səsim çıxmır, bunun qaqqıltısı aləmi götürüb

Seyid oğlu Süleyman Rusiyətə nar aparıb satıb qayıdır. Evdə, həyətdə o yan bu yana göz qoyur, baş çəkir ki, görsün ev-eşiyin, həyət-bacanın vəziyyəti necədir. Qapılarındakı bir toyuq isə elə hey qaqqıldaıyır. Süleymanı boğaza yığır. Süleyman da arvadı Gəlinqıza deyir:

- A Gəlinqız, bax, görürsən, mən Rusiyətdən 1000 manat gətirmişəm, heç səsım çıxmır, bu toyuq bir yumurta yumurtlayıb, ya yumurtlamayıb, qaçqılıtı aləmi götürüb.

Mənim payımı nəlbəkiyə qoy, gətir

Süleyman başqa bir Şilyanlıgilə qonaq gedir. Nəyisə az keçmir ki, ortaya çay gəlir. Ev yiyəsi qızına:

- A bala, o konfetlərdən «konfetnisaya» (qənddana) qoy, gətir bura.

Süleyman o dəqiqəcə dillənir:

- Bala, mənim konfet payımı nəlbəkiyə qoy, gətir, qəbulumdu.

Allah da bilir arağı kimə göndərir

Süleyman arağa meyilli adamdı. Arvadisa ona mümkün qədər arağ içmək imkanı verməməyə çalışardı. Bir gün Süleyman həyətdə bağ-bağçanı suvarır. Yenə də könlünə vurmaq düşür. Bilmir necə etsin ki, Gəlinqız onunla dalaşmasın. Fikirləşir, götür-qoy edir. Nəhayət yol tapır. Dükandan bir arağ aldırır. Gətirib gizlədir suyun yuxarısında. Məqam düşən tək Gəlinqızı çağırtdırır və arağı yuxarıdan buraxdırır bərəyə. Gəlinqız yaxınlaşanda görür ki, su ilə bir butulka axır. Bunu Süleyman görmürmüş kimi dayanıb durur. Gəlinqız deyir:

- Süleyman, suyun üzündə üzə-üzə gələn butulkaya bax ey!

Süleyman yaxınlaşıb butulkamı sudan götürür və sevincək deyir:

- Ay Gəlinqız, Allah da bilir ki, arağı kimin bərəsinə axıdır, kimə göndərir. Onu Qarakişiyə niyə göndərmir?!

... VƏ BAŞQA ŞİLYANLILARIN LƏTİFƏLƏRİ

İyindən bilmədin, dadına nə?!

Məmmədrəhim oğlu Ağəli (Nizami Tağısoyun əmisi) müharibə dövründə kolxoz idarəsində (ona 30-40-cı illərdə «birlik» deyirdilər) qarovulçu işləyirmiş. Çox işgüzar, ayıq, sayıq, məsuliyyətli, çərəyini halallıqla qazanan, heç kimin qarşısında alçalmayan kişi idi.

Bir dəfə Ağəli əmi kolxoz idarəsində ikən oğlu Məhəmmədəli uşaq olan vaxtı ora gəlir. Ora-bura, görür dolu bir şüşə, götürüb çəkir başına. Gəlib görürlər ki, uşaq şüşədəki nöyütü içib. Əmim də gəlir. Görür uşaq ləbəh-ləbəh edir. Əmim sanki sözü qurtarmış kimi deyir:

- Ay bala, bu şüşəni başına çəkəndə iyindən bilmədin-bilmədin, dadına nə.

Razmerinnən yekə danışırısan

Başqa kəndlərdə olduğu kimi Şilyanda da yekə danışmağı, lovğalanmağı sevən adamlar az deyildi. Belə danışanlardan biri də Zal oğlu Rüstəm idi. Bir gün necə olursa, kənddə idarənin qabağında yığılıb hərə bildiyindən, eşitdiyindən, elədiyindən qürrələ-nə-qürrələyə danışır. Zal oğlu Rüstəm də yekə danışır.

Ağəli əmim görür ki, Rüstəm elə danışdı ki, bütün hədləri keçdi, onda kişi buna dözə bilməyib, deyir:

- Ay bala Rüstəm, elə danış ki, dediklərin özünün Ölçülərinlə, boy-buxununla uzlaşsın. Sən razmerinnən yekə danışırısan.

Yaralı buraxammaram

Şilyanlı Nəcməddinlə Seyfi kolxozdakı qoyun fermasında çobanlıq edirləmiş. Çobanlıqdan lap cana doyuqlarmış.

Bir gün Nəcməddin deyir ki, ay Seyfi, heç belə də gün-güzəran olar. Bundansa ucuz bir ölüm yaxşıdır.

Elə olur ki, yaz vaxtı sürü göy otlara, tərəliyə yayılıb göz-dən uzaqlaşır. Seyfi Nəcməddinə deyir ki, get sürünü qaytar. Nəcməddin gedir.

Bu heynidə Seyfi çiyində olan tufəngin ağzından dolu patronları götürüb boşaldır, əvəzində onlara barılla birgə torpaq doldurur, yoldaşının qayıdıb gəlməsini gözləyir.

Nəhayət, Nəcməddin sürünü qaytarıb Seyfiyə yaxınlaşır və yenə də gileylənir.

Seyfi bir də soruşur:

- Sən doğrudan deyirsən ki, cana doymusan?

O da cavab verir:

- Bəyəm, mən sənənlə zarafat edirəm?

Nəcməddin elə bunu demişdi, Seyfi tufəngin tətiiyini çəkib: «Kəlmeyi-şəhadətini gətir, səni güllələyib canını bu əzabdan qurtaracam», - deyir.

Seyfinin ciddi danışdığını görən Nəcməddin deyir ki, zarafat eləyirdim.

Elə bu anda atəş açılır. Nəcməddin yerə sərilir.

Seyfi deyir:

- Nəcməddin, tez ol kəlmeyi-şəhadətini gətir.

Nəcməddinsə guya güllədən pətə-pətə olub deyə, ağlaya-ağlaya yalvarır:

- Seyfi, mən bu güllədən ölən deyiləm, ikincini vurma, xahiş eləyirəm, qurban olum.

Seyfi cavabında:

- Yaralı buraxammaram. İkinci gülləni də vurub, sənənin canını bu əzabdan qurtarmalıyam, - deyir.

Xayalarınızı prokuror yedi

Sovet illərində pambıqçılığın kəshakəs vaxtında raykom katibi sahələri gəzməyə çıxır. Yol üstündəki restoranlardan birinə çə-

tanda sürücüyə maşını əyləməyi əmr edir. Sürücü saxlayır. Raykom sürücü ilə birgə birbaşa restorana yox, mətbəxə daxil olur. Kababçı bunları görüb özünü xeyli itirir.

Raykom soruşur:

- Ayə, yeməyə nəyin var?

Elə bu heynidə kababçı yarı doğranmış, yarı doranmamış ətlərlə məşğul imiş. Cavab verir ki, yeməyə gördüyünüz kimi təzə xayalar var.

Katib deyir:

- Ayə, bu xayaları saxla, mən qayıdanda çəkərsən şişə.

Kababçı «baş üstə» bildirir.

Bundan sonra raykom katibi maşına oturub pambıq sahələrini gəzir. Raykom gedəndən az keçmir ki, buraya rayonun prokuroru gəlir. O, da raykom kimi restoranın zalına yox, mətbəxə daxil olur, kababçının xayaları şişə çəkib qoyduğunu görür.

Heç nə soruşmadan:

- Bu xayaları qoy manqala, gətir mənə, - deyib, keçib oturur küləfrəngidə.

Kababçısı qorxusundan prokurora heç nə deyə bilməyib, xayaları bişirib gətirib qoyur prokurorun qabağına, o da bəh-bəhlə yeyib-içib, durub çıxıb gedir.

Bir müddətdən sonra raykom yenə geri qayıdanda restorana dönüb, kababçıya:

- Xayaları qoy manqala, gətir buraya, - deyir.

Kababçısı qorxa-qorxa raykom katibinə:

- Sizin xayalarınızı prokuror yedi, – deyir.

Mənim xəttim pisdi, al, özün yaz

XX əsrin 50-ci illərində Yuxarı Şilyana rayonun o biri Şilyanından Qəni kişi adlı birini kolxoza sədr göndərirlər. Bundan xəbər tutanlar Qəni kişiyyə Yuxarı Şilyanlıların bəmzə olduqlarından, ora getməməyi məsləhət bilirlər:

- Qəni dayı, getməyin, orada sizə işləmək çətin olacaq. Onlarla bacarmazsınız.

Qəni kişi isə lovğalanaraq deyir.

- Görün, mən onların başına nə oyun açacam!

Beləliklə, Qəni kişi gəlib Şilyanda sədrlik vəzifəsinə yiyələnir. Bir gün qışda onu Ucara raykoma çağırırlar. O da şofer Şirinin (ona Qədir oğlu Şirin də deyirlər) QAZ-51 maşınına minib raykoma gedir. Qayıdanda Qəni kişi Şirinə deyir:

- A bala, maşını saxla, bu çöllükdə su başına gedək.

Yaxşı qar yağmış. Şirin saxlayır. Qəni kişi ağ örpəyə bürünmüş çölə baxa-baxa, Şirinə deyir.

- A bala, Şirin, qoy, baxım görüm qarın üstündə adımı yazsa biləcəmmi.

Qəni kişi başlayır yazmağa «Q», «Ə», «N» hərfi qurtardıqda, o da qurtarır və Şirini çağırır:

- Ay Şirin, mən yazdım. «İ» hərfinə çatmamış qurtardı. Gəl sən də «İ» hərfini yaz.

Şirin düşüb Qəni kişinin yanına gələrək, deyir:

- Qəni dayı, vallah, xəttim pisdə, al, özün yaz.

Mən də Xəlilov Yelmaram

Şilyanlı Maz Məhəmməd uzun müddət şofer işləmişdi. Sürdüyü maşın «MAZ» markalı olduğundan da elə ona «Maz Məhəmməd» deyirdilər. Bir gün «Maz Məhəmməd» Ucarın dördyolundan baş yola dönərkən Dövlət Avtomobil Müfəttişi nümayəndəsi onun qaydanı pozduğunu hesab edib, maşınını saxladır. Yaxınlaşıb özünü təqdim edərək, sənədlərini tələb etməsini bildirir:

- Dövlət Avtomobil Müfəttişliyinin inspektoru Əliyev Şahmar!

Nədənsə «Şahmar» adı «Maz Məhəmməd»də daxili bir gülüş doğurur, o, tez özünü ələ alıb, sənədləri təqdim edə-edə, cavab verir:

- Xəlilov Yelmar!

İnspektor öz adını ilan adı ilə «Şahmar» kimi təqdim etdiyi üçün «Maz Məhəmməd»də öz adını ilan adı ilə «Yelmar» kimi təqdim edir. İnspektora sənədlərə baxa-baxa «Yelmar» sözünü tapa bilməyib, onları «Maz Məhəmməd»ə qaytarır.

Azdırılmağa aparılan it ləkliyə necə satıldı

Əvvəllər Şilyandan Ucara getmək üçün gərək lək kəndindən keçib gedəydin. Şilyanlılar ləkliləri görəndə onları dolayırlarmış.

Bir gün bir Şilyanlı bir iti yük maşınının kuzovuna qoyub azdırılmağa aparırmış. Yolda ləklilər də maşına minirlər. Onlardan biri soruşur:

- Bu iti hara aparırsan?

Şilyanlı cavab verir:

- Bu it cins itdir, aparıram satmağa.

Ləkli deyir:

- Nə olar, onu elə mənə sat da.

Şilyanlı da azdırılmağa apardığı iti ləkliyə baha qiymətə satın geri qayıdır.

Bu tısbağaları Bakıda götürməzlər

Ləklilər çox öyünərlərmiş ki, bizi Şilyanlılar dolaya bilməzlər. Bir gün Ucarın dördyolunda üç Şilyanlı guya bir-biri ilə söhbət edir (demə, onlar ləkliləri dolamaq üçün belə edirlərmiş). Ləklilərdən biri yaxınlaşır ki, qardaş, nədən danışırız? Onlarsa guya ləkliyə məhəl qoymadan söhbətlərini davam etdirirlər. Ləklilərdən biri bir də soruşur ki, nə olar, nədən danışdığınızı deyın, biz də bilək.

Şilyanlılardan biri deyir:

- Qardaş, düzünü axtarırsansa, Bakıda bir yerdən tısbağa verib yaxşı pul qazanmaq olar.

Ləkli bir də soruşur:

-Qardaş, de görək, onu necə, haradan tutub aparmaq, kimə vermək olar?

Şilyanlı deyir:

- Mən Bakıda hara verməyi deyə bilmərəm. Amma səni özümə yoldaş edə bilərəm. Birgə işləyib fərmidallı (yaxşı) pul qazanarıq. Bunun üçün kənddən keçən Şirvan kanalının belindən yayın istisində qırağa çıxan tısağaaldan tutub gətirərsən. Dördyolda səninlə görüşərik, aparıb bir yerdən verib gələrik. Amma bunu heç kimə demə, boğazımıza ortağ olmasınlar.

Sabahı gün ləkli bir kisə tısağa ilə Şilyanlı ilə şərtləşdikləri yerdə olur. Sevincək Şilyanlıya baqajı qaldırıb göstərir. Şilyanlı cavabında:

- Qardaş, bunlar erkək tısağadır, onları Bakıda götürməzlər,- deyir.

Etə çox fikir vermə, sümüyünən meşğul ol

Şilyanlı Ramiz bədəncə cantaraq, kürəkli-biləkli bir adam idi. Bir gün Bakıdan Ramizin bibisiylə - Fəxrət müəllimylə bir «ZİL» şoferi gəlir. May ayı çolpanının təzə çıxdığı vaxt imiş. Fəxrət müəllim çolpa qovurması bəşirtirir. Qonaqla birgə Ramiz də burada imiş. Qonaq görür ki, Ramiz çolpa qızartmasının birini götürüb, birini qoyur, ona isə yeməyə heç bir imkan belə vermir. Qonaq görür ki, belə getsə, ona süfrədən heç nə düşməyəcək. Belə olduqda «Zil» şoferi üzünü Ramizə tutub deyir:

- Qardaş, etə çox fikir vermə, sümüyünən meşğul ol.

İndi neyniyirəmsə ayaqlarımın üstə tökülür

Kişinin yaşı doxsanı haqlamışdı. Lakin özü o qədər də pis görünmürdü. Gümrah, qıvrıq idi. Özünü yaxşı idarə edə bilirdi. Ümumiyyətlə, vəziyyətindən şikayətçi deyildi. Dünya görmüşdü, həyatını da pis keçirməmişdi. Yeyib-içən, deyib-gülən, zarafatçıl, bəmərə adam olmuşdu. Keçirdiyi günlərinə nəzər saldıqca özünə təmkinlik də vermişdi, qürrelənmişdi də. Lakin bir gün o, başqa bir ixtiyar qoca ilə kənddə həyətin qabağından keçən arxın üstündə

ötürüb şırıltı ilə axan suya baxa-baxa, həmsöhbətinə müraciətlə deyir:

- Ayə, yaman qocalmışam, əvvəlki vəziyyətimlə indikində müqayisəsiz dərəcədə fərq var.

- Vallah, cavanlığımda başımı sıxıb üzünü yuxarı tutanda düz iki mərtəbəli evin hündürlüyünü vururdu.

O biri soruşur:

Bəs indi?

İndi neyniyirəmsə, nə qədər sıxırımsa, yenə düz ayağımın üstə tökülür.

Ya tebe skazal: pa-russki ne qavari

Qardaş Maarif əmoğlu Əsgərgildə ev tikirmiş. Əsgərin kiçik oğlu Səbuhinin cüvəllağılığından Maarif Əsgər dayıya şikayət edərək deyir:

- Əsgər dayı, Səbuhi mənimlə rus dilində danışır.

Bu şikayətdən sonra Əsgər dayı Səbuhini yanına çağıraraq acıqlı-acıqlı deyir:

- Ayə, ya skolko raz tebe skazal, şto pa-russki ne qavari.

Məgər bilmirəm ki, bütün rezin təkərli maşınlar benzinlə işləyir?!

Bir gün şilyanlılardan biri öz «Jiquli» markalı maşını ilə Bakıdan gəlirmiş. Yolda benzini qurtarır. O, ötən maşınlarla işarə edərək, benzin istəyir. Heç kim saxlamır. Nəhayət, o, bir «KAMAZ» maşını saxlada bilir. KAMAZ-ın şoferi Şilyanlının nə istədiyini soruşur.

Şilyanlı ona:

- Qardaş, nə olar, mənə bir az benzin ver, zapravkaya çatanda alıb qaytararam.

«KAMAZ» şoferi:

- Qardaş, mənim maşınım salyarka ilə işləyir. Bunu «Jıquli»yə tökmək olmaz.

Şilyanlı deyir:

- Qardaş, mənə bax ey, mən sənə uşaq-zad deyiləm. Məgər bilmirəm ki, SSRİ düzəltdiyi bütün rezin təkərli maşınlar Benzinlə işləyir?!

Haqverdi baba mənə baş qoşacaq?!

İsmayıl müəllim bir gün yaxınlarının toyunda çox içib özünü itirir. Xoşa gəlməz hərəkətlər edir. Yuyunub-dərinib, gedir Şilyandakı «Haqverdi baba» ocağına. And içir ki, əgər bir də içki içsəm, mənə qənim ol.

Nə isə... Xeyli müddət içmir. Bir gün dayısıoğlu Ramiz Məhəddinlə Astraxana nar aparırlar satmağa. Gündüzlər, yanvar ayında bazarda mal satırlar. Axşam da əllərinə düşəndən, gözlərinə görünəndən götürüb gəlirlər xozyaykagilə. Toyuq qızartdırırlar, yaxşı yeyib-içmək təşkil edirlər. Hər axşam beləcə davam edir. Ramizlə Məhəddin yeyib-içirlər, İsmayılsa içmədiyindən bir loxma götürüb geri çəkilir. Onlar deyəndə ki, İsmayıl, sən də iç. O, cavab verir:

- Siz bilirsiniz axı mən «Haqverdi baba» ocağına gedib and içmişəm. Mənə olmaz.

Nə isə Ramizlə Məhəddin də sanki İsmayıla yanmışdıq verən kimi arağı onun gözünün qabağında xüsusi iştahla içir və yenə də tez-tez ona təklif edirlər.

Nəhayət, bir gün İsmayıl iri bir yonma stəkanı götürüb, ortaya qoyub deyir:

- Mənə də arağ süzün.

Ramizlə Məhəddin deyirlər ki, sən «Haqverdi baba»ya and içmişən, sənə olmaz!.

İsmayıl deyir:

- Deyirsiniz ki, Haqverdi baba mən ağıldadır - mənə baş qoşacaq.

Aqakişi, tı mne skazal?

Ağakişi ilə Mirzalı əmiuşağıdırlar və evləri çəpər-çəpərədir. Bir gün nəyin üstündəsə Ağakişi ilə Mirzalıının sözləri çəpləşir. Ağakişi deyir, Mirzalı deyir. Mümkün olmur. Nəhayət, Ağakişi cana doyub Mirzalıya deyir:

- Ayə Mirzalı, sən voopşe idi....

Bunu eşidən Mirzalı Ağakişinin söyüşünü cavabsız qoymayaraq:

- Aqakişi, Aqakişi, tı mne skazal, tı sam idi....

Sənə dedimmi, mənə yağış lazım deyil

Bir il yay kənddə quraqlıq keçir. Ağakişinin yoldaşı Firəngiz əl götürüb Allaha dua edir: «Nə olar, bir az yağdırasan, ay Gözəgörünməz, bu havanın da hovunu alasan».

Ağakişi isə Firəngiz hər dəfə Allaha əl götürəndə deyir ki, arvad mənə yağış lazım deyil. Elə olur ki, Firəngizin Bakıda yaşayan qardaşı Kərim maşını ilə kəndə gedir. Kənddə Haqverdi babanın tuşunda yer yağışlı, sürüşkən olduğundan Kərim maşını aşır. Kəndə səs düşür. Bunu eşidən Ağakişi Firəngizə deyir:

- Firəngiz, kopoyoğlu, (o, bəzən onu elə söyür) sənə dedimmi mənə yağış lazım deyil, sənə mənə qəzəl oxuyurdun.

Sənin başınnan çırna dənniyirəm

Dəllək İmaməddin arıq, kürən adamdı. Hər konkret vəziyyətlə bağlı mollaının hazır duası olan kimi hazır cavabları olur.

Bir dəfə Abdulla kişinin oğlu Bəhlul İmaməddinə başını qırxdırmağa gedir. Başını qırxdıraraq kreslodan qalxanda Bəhlul deyir:

- İmaməddin, mənim başımda üç cüt bir tək tük yoxdur. Amma Bəşirin oğlu Abuşun başındakı tükün, saçın sıxlığından maşınka

girmir. Onun da başını bir manata qırxırsan, mənimkini də. Axı bu insafdan deyil.

İmaməddin halın dəyişmədən deyir:

- Ayə, Bəhlul, Bəşirin oğlu Abuşun başını mən ot vərլəyən kimi düşüb bir tərəfindən, çıxaram o tərəfindən. Sənin başını qırxanda tükün birini oradan tapıb kəsirəm, birini burdan. Sanki pambıqyığan maşından sonra çırna dənniyirəm.

Qardaş, bu nardan ye!

Bir gün Yahuzər müəllim Bakıya nar gətirir satmağa. Bazarda nar bol olduğundan alver ağır gedirmiş. Yahuzər müəllim iri-iri narları pardaxlayıb qoyur satdıqlarının üstünə. Az keçmiş bir kişi belində bir kisə gəlib qoyur Yahuzər müəllimin tuşunda, deyir:

- Ha indi mən də burda dayanıb alver edə bilərəmmi?

Yahuzər müəllim bir kişiyə baxır, bir də onun yerə qoyduğu kisəyə, sonra dillənir:

- Niyə olmur, buyur, qoy, sat.

Kişi kisənin boğazını çırmayır. Yahuzər görür ki, kisə qoz ləpəsi ilə doludur. Ləpəyə baxdıqca iştahası artır. Ləpədən necə edim yeyim deyə, pardaxlanmış narları kişiye göstərib deyir:

- Qardaş, bu nardan ye.

Kişi həyalı adam olduğundan astaca cavab verir:

- Yaxşı, qardaş, yeyərik. Aradan azca keçmir, Yahuzər yenə deyir:

- Qardaş, bu nardan ye!

Kişi yenə də əvvəlki cavabı verir.

Yahuzər görür ki, kişi nəsə nardan yemir. Bir də təkrarlayır:

- Ayə, qardaş, demədim bu nardan ye, - deyib, gülöyşə narın irisindən birini pardaxlayıb kişiye uzadır. O da nardan şirin-şirin yeyir, xoşuna gəlir.

Az keçməmiş bu dəfə kişi Yahuzər müəllimə deyir:

- Qardaş, sən də bu ləpədən ye.

Yahuzər də «tələsmə, qardaş, yeyərik», - deyir.

Kişi Yahuzərə bir də deyir ki, qardaş, bu ləpədən sən də ye. Yahuzər elə utancaqlıq göstərir ki, kişi onu dəfələrlə ləpə yeməyə məcbur edir.

Sonuncu dəfə deyəndən sonra Yahuzər qolunu çırmayıb ləpəyə elə bir pampaça vurur ki, az qala bir dəfəyə yarım kilo ləpə götürür. Kişi təəccüblənir, amma heç nə demir.

Yahuzər müəllim ona bir də, iki də: «Qardaş, bu nardan niyə yemirsən?» deyib, bir də ləpədən satıcı xalatının ciblərinə doldurur

və ləpə yeməkdə davam edir. İşi belə görün Şəkili kişi kisenin ağzını bağlayıb dalına alıb dabanına tüpürüb qaçır bazarın başqa tərəfinə, Yahuzərin gözündən uzağa. Əmin olduqda ki, Yahuzər onu daha tapmayacaq, tamamilə başqa bir tərəfdə kisenin ağzını çirmalayıb yenə də başlayır satmağa. Yahuzər isə onun gözündən oğrun yenə də kişiyə yaxınlaşıb arxadan çiyinə vurub deyir:

- Qardaş, bəs neyçün nardan yemədin?

Kişi bu sözü eşitcək, çevrilib bir Yahuzərə, bir də ləpə kisəsinə baxır, yenə də heç nə demədən kisəni çiyinə alıb, başlayır qaçmağa. Yahuzərsə kişi qaça-qaça yenə də onun ardınca qışqırmaqda davam edir:

- Qardaş, nardan niyə yemədin?

Bir azdan paxla çıxacaq

Gəray kişinin oğlu Məbul «8 km» bazarından keçəndə bir alça satan ona müraciət edir.

- Qardaş, yeməli alçadır, dadına bax, al.
- Məbul dillənmir. Alça satan yenə də deyir:
- Qardaş, yeməli alçadır, buyur, al.

Məbul dillənir:

- Ayə, qardaş, mənə ilişmə, qanımlı tökərəm üstünə.

Alça satan soruşur.

- Qardaş, mən sənə nə dedim ki?

- Ayə, sən mənə nə deməlisən? Bazara baxıram, götürəm xiyar çıxıb, pəmidor çıxıb, badımcan çıxıb. Məgər bu mənə bəs deyil?! Bunlardan uşaqlara necə alıb yedizdirim, bilmirəm. Bir azdan da deyəcəksən ki, paxla çıxıb. Daha mənə nə deməlisən?

Nizamiyə verib gəldim

Şilyanlı Mirzalinın oğlu Kamandar gedib Sabirabaddan bir maşın qarpız gətirir. Özü yorğun olduğundan qardaşına deyir:

- Səməndər, götür qarpızı apar Ucarda sat. Gördün ağır gedir, orada kəndçimiz Nizamiyə ver, gəl.

Səməndər qarpızı götürüb aparır. Ucarda qarpız 20 qəpikdən ucuz satılmadığı halda, o, qarpızı qardaşı ona dediyi kimi kəndçi Nizamiyə yox, əvvəlki pul vahidi «500» manatlığa, yəni xalq arasında «Nizami» deyilənə verib, tezliklə evə qayıdır. Kamandar soruşur:

- Qarpızı satdınmı?

Səməndər cavab verir:

- Satdım.

Neçiyə verdin?

Səməndər deyir:

- Sən demədin, ver Nizamiyə, mən də «Nizami»yə, yəni on qəpiyə verdim, gəldim.

Başlıcası içi təmiz olsun

Şilyanlı Rəhman müəllimin Bağmanlı qayınatası Əzizalı kişi küçə ilə kürəkənilə gedir. Kimsə kənardan deyir ki, ayə, bu kişinin qulaqlarına bax ey, gör nə boydadır?!

Qardaşoğlu Tağı bu təəccübə soyuqqanlılıqla:

- Qulağın yekə, balaca olması əsas deyil, başlıcası odur ki, içi təmiz olsun, - deyir.

Pişik də Kərimin, aş da Kərimin, üstəlik gamış da Kərimin

Bir Alpoutlu Şilyana camış almağa gəlir. Gəlib bir nəfərin satdığı camışa baxır, qiymətləşib, xeyirləşirlər, pulunu verir. Şavaxt qarışdığından camış alan bu günü Şilyanda gecələməli olur. Şilyanlı onu aşa qonaq edir. Səhər açılır. Allah verdiyindən yeyib-içdikdən sonra Alpoutlu camışı götürüb aparmaq istəyir.

-Hə, qardaş, de sağ olun, camışı gətirin, mən gedim.

Mal yiyəsi deyir:

- Yox, vermiyəjəm.

Alpoutlu soruşur:

- Camışın pulunu da axşamdan sənə vermişəm, niyə vermirsən?

Şilyanlı deyir:

- Kişi, biz hələ axşam şam eliyəndə mən yəqin etdim ki, gamışı daha sənə satmayım. Axşam dizinin dibində mənim pişiyim nə qədər miyoldadısa, sən aşdan ona vermədin. Aş da Kərimin, pişik də Kərimin, üstəlik gamış da Kərimin. Sən əgər mənim aşımдан qıyıb ona vermədinsə, deməli, sabah gamışı da elə ac saxlayacaqsan. Satmıram, vəssalam.

ŞİLYAN ŞİVƏSİ – AZƏRİ TÜRKCƏSİ
(dialektoloji lüğət)

A

Ağbədyə - zayı çıxmaq	Alalaxşək-yarımcan, yarımçıq
Ağuşkə-pəncərə	Alaməndil-seyrək, ordan-burdan
Ağıza-buğız-ağzına qədər dolmuş	Andır-köhnə, ölümdən sonra qalmış paltar
Axvayı-ağziayırıq	Arası dəynidi-arası pozuldu
Alajoox-alacağıq	Ayın-öyün-xəstə, evə alınmış ərzaq məhsulu
Alagarbıd-başdan sovdu	

B

Bafılı-vafli	Bılaşix-çirkli
Başşaq-başaq	Bışqax-bucaq
Basarati bağlanmaq-bəxti gətirməmək	Bızo-buzov
Beylə-bu qədər	Bərni-balon
Beylək-bu qədər	Bir samat-bir azdan
Beyqəfil-birdən	Bir hool-bir az
Bədəzal-bədəsil	Birbelək-bir bu qədər
Bəhli-gilas	Bissi-bissi-yavaş-yavaş
Bılacərmə-fürsətdən istifadə	Böysana-boşa, heç nə, urvatsız
Bıynız-buynuz	Bunnan əfsər-bundan əvvəl
	Bola-bossan-çoxlu

C

Çajix - cəld	Çıppılı-balaca, xırda
Çaramana çar eləmək - hamıya yaymaq, çatdırmaq	Çırtqoz-lovğa, dağar
Çamtay-çanta	Cülgi-corab
Çəbəxodan-şkaf	

Ç

Çapool-at çapma	Çıpçıp - az axan, duran su
Çapoola çıxmaq-at çapmağa çıxmaq	Çırna-qozada qalmış az, cüzi hissə (əsasən pambıqda)

Çəbəldək-balaca	Çızqırma-təzyiqlə üfürmə, vurma
Çəpəntayı-əyri-üyrü	Çılğa-bütöv
Çınax-cinah	Çüyüt-şüyüt
D	
Dalamırd-ələ gətirmək	Dingilinfis-ağıldan bəla
Daldalancıq-daldalanmaq	üçün Ditdili-ağcaqanad
yer	
Dalmınmaq-bir az dadmaq	Dilo-dilaf
Daralka-tarelka, boşqab	Domax - donmaq
Davaldaq-diribaş	Dorba-truba, boru
Dəhətləmək - eşitmək, dinləmək	Dopu-qoşa nağara
Dəjinə dəyməmək - duruşuna, kefinə dəyməmək	Dooz-donuz
Dələngəvaz-səliqəsiz	Döllək-bolluq
Dəhmərləmək-tərpətmək	Dölləyindən yemək-bol yerindən yemək
Dəbərtmək-tərpətmək	Düəcər-didərgin
Dıppanax-balaca	Düəcər eləmək-didərgin eləmək
Dıppılı-balaca	Düt deyincə yemək-tam doyunca yemək
Dingil-yüngül	
E	
Ejgahanlıq-sakitlik, asudəlik	Eyzan-dolu, çoxlu
Ə	
Əyaxlıq-pilləkən	Əltək-zəif
Əyrəmçə-üzük	Əngəlhoza-əngəlli iş
Əlbəsöyün-görməmiş	Əvədik-kürəyi üstə düşmə
Ələngə sümük-quru sümük	Əvədəlik-əbədi, həmişəlik
Əlləm-qəlləm-qarış-quruş	Əzvayış-vəziyyət, hal
F	
Fərəzən günə çıxmaq-ağ günə çıxmaq	Fərəş-erkən, tez
Fərmidallı-gözə gəlimli, sanballı	Fəssua-oyun çıxarma

G	
Gamış-camış	Gələjök-gələcəyik
Geşt etmək-gəzinmək	Gobit-kobud
Gedəjök-gedəcəyik	
H	
Harçıği çıxmaq-kökəlmək	Həşə-sümmə-heç vaxt, əlhəzər
Haray-həşir-səs-küy	Həştadi-püşt-əsil-nəsil
Havtaa-avtaba	Həşrə düşmək-narahat olmaq
Haymı-eləmi	Həşə-heybər - yaxın durmamaq, üz verməmək, yaxa ələ verməmək.
Haymılı-eləmi	Həşpəş-özünə aid yük
Heyni-dəm, məqam	Himpatala-bir təhər
Hədrəcuab-hazırcavab	Həlləm-qəlləm - qarış-quruş
Həməyir - dəymə-düşər	Hooz-hovuz
Həmyət eləmək-kömək eləmək	Hotələs-tələsik
Həmzad-üstüdüalı, murdar	Hövləbala-iri, çox iri
Həmzadlı- üstüdüalı, murdarlı	Hüəbəhüə-ardınca, izləyə-izləyə
Hərrə-hooş-bir təhər	
X	
Xaladennik-soyuducu	Xırt-mırt - xırda-xuruş
Xaşıllamaq-işi pis yerinə yetirmək	Xırda-mırda- xırda-xuruş
Xıl-çox, dolu	Xötək-balaq (camış balası)
Xımı-xımı-yavaş-yavaş	Xurrey-xuf - ləzzətli yatmaq
Xıxmaq-yöndəmə düşmək, yola gəlmək	Xulasey-kələm-sözün kəsəsi, yek kəlmə
Xıxmamaq-yola gəlməmək	
İ	
İlkindi-axşam çağı	İrızın-rezin
İrahat-rahat	İssəkan-stəkan
İrişqand-rişxənd	İşin fırxıdı-işin yaxşı deyil
İrahatlaşmaq-rahatlaşmaq	İşqab-şkaf, cəbəxodan
İncafara-nə əcəb ki	

Q

Qaldıman-qal	Qətrəhim-rəhimsiz
Qalğa-saxsı qab	Qırtmığı qızıl-qiymətli
Qanal-kanal	Qırtmıx-kıçık hissə
Qardıǵalı-qarǵıdalı	Qındı-sıyıq
Qədrəqüvvə-güç çatan qədər	Qıra-qarmaq
Qəhəl-aǵıl	Qoon-qovun
Qəbəl-qaval	Quxna-mətbəx
Qəməlti - böyük bıçaq	Qurcuxmaq-qurdalanmaq
Qəsdum-kostyum	Qufli-qıflı
Qənfit-konfet	Qütəbbər-səliqəli
Qənət-qanad	

L

Ladara-açıq	Ləmpə-lampa
Ladara qoymaq-açıq qoymaq	Lıǵır-lıǵır – yavaş-yavaş
Lampışqa-lampoçka, lampa	Lırit-palçıq
Lapet-lafet	Lilamar-palçıq
Ləbəh-ləbəh-dopdolu	Lorumlort-geniş
Ləlbəyi-nəlbəki	

M

Mağribi-məğrib	Midilənmək-yavaş-yavaş	hərəkət
Mağdur-əmlak	Mikatıl-zəhər	etmək
Masqura-kasa	Möhrə-qala	
Mayxallanmaq-xoşallanmaq	Muxəlif-zəif	
Mərcibayı-məcməyi	Mürgənə-pas	
Mısqırma-işin getməsi		

N

Naxısını danışmaq-pisini danışmaq	Nıxta gəlmək-dilə gəlmək
Names-çardağ, talvar	Nırxın kəsmək-nəfəsin kəsmək
Namlı-canlı, iri	Noor-nohur
Nərdiyan-nərdivan	Nöyüt-neft
Nə gunə-bir təhər	Nöydaramat-kobud, yəndəmsiz
Nıxt-nıtq	Nüdrətən-nadir hallarda

Nıxtım tutuldu-nıxtım tutuldu Nüybar-nübar

O

Oçur-növbə Oturdunan-otur
Oyux-uyuq

Ö

Öy-ev Öynəyə çıxmaq-günorta, nahar
yeməyinə çıxmaq
Öyünnər - o günlər Örüş-örkən qırmaq-kəndiri qırmaq,
ipə-sapa yatmamaq
Öynə-günorta

P

Pampaça-şapalaq Pilik-pilik-çilik-çilik
Pasanuşqa-yay ayaqqabısı Pırkar-səliqəli
Parırtı-ələlti, qarazaltı Pitrax-pıtraq
Pərpiş-səliqəsiz Pirmə-yarpız
Pərpiləmək-tənbeh eləmək, danla-
maq Pişovru-axırı, sonu
Pəl vurmaq-pozmaq Pontavaylıq-qarışılıq
Pəsox-qənd tozu Podnis-podnos
Pəə-pəyə Pontarmaq-tutulmaq (hava, insan)
Pıldımlı-səliqəli Potıx-botı (rezindən) uzun boğazlı
çəkmə
Pıldımsız-səliqəsiz

S

Samsun-saman altdan su yeridən Siyə-siyə-yavaş-yavaş
Sapıtqalamaq-fürsətdən istifadə Siyə-siyə bişmək - yavaş-yavaş
edib aradan çıxmaq bişmək
Saruşqa-köynək Simsar-yaxın
Sappa-sappa-yekə-yekə Sitmək-yağmaq (narın)
Səfəran-zəfəran Sirpinc-sirr
Səmritmək-rahatlamaq Sintaran-əziyyət
Şərbəndə-üzü yerə düşmə, utanma Soncuqlamaq-şillaqlamaq
Sərgəndar-sərgərdan Sortaxlamaq-sormağ, əmmək

Səfik-səfeh	Süleysin-görməmiş
Sərəkləmək-gicləmək	Sürünçmək-sürüşmək
Ş	
Şahvallaq-lovğalanmaq, ruhlanmaq	Şəbədə qoşmaq-vedrə bağlamaq
Şaltay-baltay-qarışıq	Şəngülüm-düşük adam
Şaldurum-şuldurum – səliqəsiz	Şərəşur - dəcəl, şər, cığal adam, araqarışdıran
Şax-şirniyyat xonçası	Şıqalat-şokalad
Şavaxt vaxtı-qaranlıq düşən vaxt	Şınaxtı sındırmaq-həvəsini öldürmək
Şaket-jaket	Şınaxtı sındırmamaq-həvəsini öldürmə-mək
	Şilvər-yağmurluq
T	
Tadım-taki	Təmiz-tarix-tər-təmiz
Tamsınmaq-dadmaq	Təpitmə-yağ və unla sınığa qoyulan məlhəm
Tayqulaq-yaba (ağacdan)	Tıncıxmaq-nəfəsi dayanmaq
Teyxa-bütöv	Tingə-tin
Teyfix-Tofiq	Tola-tövlə
Təər-tör-yöndəm	Totıx-motıx—görməli, gözə yatan, gözə gəlmiş (qız üçün, qadın üçün)
Təpmə-ayırma (balasını ayırma)	Təpələşdirmək-yeritmək (zorla)
Təpmə-tıxma-dopdolu	Tolamıx-heyvanın ipinə bağlanmış şiş dəmir
Təpmək-dürtmək, ayırmaq	Tüəng-tüfəng
Təhbənd-toqqa	Tünbətün-yeri cəhənnəmlik, gorbagor
Təməsih-ləzzət, zövq	
U	
Ufax-zəif	Umsux-əlindən çıxma, ağzından çıxma
Ufa-şiş, kiçik yara	Urışqa-ruçka
Uyucu-ufuldayan	Ussufca-ehmalca
Ussol-stol	Uştux-düşük
Ussul-stul	

Ü	
Üzbəsurat-üzbəsurət	Ürüş eləmək-doluşmaq
Ürcəh eləmək-tanımaq, tuşlamaq	

	V	
Vıyzix-vızov, çağırış Vələhu-ələhəzər		Vərmək-vermək Vərməşil-vermişel
	Y	
Yamın verməmək-tərəfin saxlamaq Yamın vermək-tərəfin saxlamamaq Yalıntaraq-yəhərsiz-yüyənsiz Yasalayıb-pasalamaq-ört-basdır eləmək Yava-yaba, yaman		Yelçək-ləçək, yaylıq Yelyepələk-cəld Yengiyə qalmaq-gələnlə ilə qalmaq Yengisi-gələnlənlə il Yüürük-yüürük
	Z	
Zamat-yumurta ilə unu qarışdırıb sınığa qoymaq üçün düzəldilən məhlul Zıbirtiş-lar iri Zıppıltı-iri, nəhəng		Zırbazır-gorbagor Zur düdüyü çalmaq (vurmaq) - bəyan etmək, hamıya bildirmək

ŞİLYANIN EL ŞAİRLƏRİ

Şair Adıgözəl

(XVIII əsrin sonu XIX əsrin əvvəlləri)

Şilyanda orijinal söz sərrafları, söz ustaları olduğunu qeyd etmişdik. Onlardan biri XVIII əsrin sonu XIX əsrin əvvəllərində yaşamış şair Adıgözəl idi. Onun Şilyanlıların dilində, ağzında xeyli şeirləri əzbər olmuşdur. Şilyanlılar bu nümunələri nəsilədən nəslə ötürə-ötürə yaşatsa da, onları əzbər bilənlər getdikcə aramızdan seyrəlir, haqq dünyasına qovuşurlar.

Söyləyirlər ki, şair Adıgözəlin xeyli sayda dastanları, qoşmaları, bayatıları var imiş. Onlar vaxtı ilə yazıya alınmaması ucbatından, demək olar ki, tamamilə itib-batmışdır.

Şair Adıgözəlin Şamaxının Kolanı kəndindən Salah Sevdilər və Alı Soltan adlı dostları varmış. Qırxdan artıq dövəyə sahib olan bu adamlar çarvadarlıqla məşğul olurlarmış. Onlar Bakıdan gilabını, qırı və digər məhsul, mal və s. əşyaları alar, dövələrə yükləyib gətirib bizim ərazilərdə, kənddə sata-sata, keçib gedərləmiş Qarabağa, oradan da Naxçıvana, Tiflisə, yenə də Naxçıvandan, Tiflisdən dövələrə duz yükləyib sata-sata qayıdarmış geriye.

Şilyanda Salah Sevdilər Alı Soltan daha çox gilabı və qır satarlarmış. Qeyd edək ki, Şilyan elləri, Şilyan obalarının qadınları xana ilə daha çox məşğul olar, yun darayar, cəhrə əyirər, corab, xalça, gəbə, kilim toxuyardılar. Gilabı və qır cəhrə əyirənlərə daim lazım olan şey idi. Təsədüfi deyildir ki, Şilyan xalçalarının sədəsi milli hədləri, türk sərhədlərini çoxdan aşaraq dünyada məşhur olmaqla, bu gün qərb ölkələrinin muzeylərində Şirvan xalçası adı altında saxlanılmaqdadır.

...Bir gün yenə də Salah Sevdilər Alı Soltanla birgə aldıkları malı dövələrə yükləyib Şilyan ellərinə üz tuturlar. Şilyana çathaçatda dövələrdən biri yolda yorulub əldən düşdüyündən yatır.

...Şilyan o vaxtlar heç də bu günkü Şilyan deyildi. Şilyanlılar o vaxt tərəkmə həyatı yaşayar, çoxsaylı mal-qoyun, camış-inək

saxlamaqla məşğul olmuşlar. Buna görə də Şilyan elləri geniş otlaqlar, nohurlar, çalalar, göllər olan ərazilərdə məskunlaşmış, yayılmışdılar. Şilyanlılar mal-heyvan saxlamaqda daha böyük ad çıxarmışdılar. Şilyanlılara ətraf ərazilərdə, kəndlərdə malavan adamlar deyirdilər. Qışda aran yerlərdə, yayda isə dağlarda, xüsusən Şamaxının Şəkəm yaylağında olarmışlar. Şilyanlıların Şəkəm yaylağında olmaları o qədər davamlı və ardıcıl olmuşdur ki, sonralar Şəkəm yaylağını həm də Hacı Abdurəhman yaylağı adlandırmışlar.

Nə isə... Alı Soltanla Salah Sevdilər yatmış dövəni durğuzub aldada-aldada gətirirlər Şilyana, şair Adıgözəl ilə. Burada bir qədər dincəldikdən sonra səhər yollarına davam etmək istəyirlər. Karvanın hamısı yola hazır olduğu halda, dövənin biri, yolda yorulub əldən düşmüşü, ayağa durmur ki, durmur. Dövə durmadıqda Alı Soltan şair Adıgözəl deyir:

- Şair, nə qədər ediriksə dövəni ayağa qaldıra bilmirik. Buna görə də səni tapşırıq Allaha, bu dövəni də sənə. Biz gedib Naxçıvandan qayıdana qədər onun navalını çox eləginən, bol eləginən. Qalar bizim, ölər yerin payı olar.

Bunlar gedəndən sonra qəhqəşərdən ayılan dövə intizardan qəm-qüssəyə düşər olur. Bir gün, iki gün, üç gün... Adıgözəl dövənin navalını bol etsə də, görür ki, çənəsi yerə dirənib, gözündən yaş axır. Bunu görən şair Adıgözəl dözmür. Əlinə qələm alıb dövənin adından Alı Soltana «Ağlasın» adlı bir namə yazır.

...Azərbaycanda lap keçmiş dövrlərdən ipək qurdu bəslənilməmiş. Şilyanda da bu təsərrüfatla məşğul olanlar az deyilmiş. Onlardan biri də Adıgözəl kişi imiş. İpək qurduna tut yarpağı yığmaq üçün budaqları kəsəndə birdən necə olursa dəhrə ağaca dəyərkən bir bülbül top kimi yerə düşür. Bülbülün yerə dəyməsindən, onun yaralanmasından təsirlənən şair “Bülbülün” adlı misraları söyləyir.

Adıgözəlin evlərinin barısını (divarını) su uçurubmuş. Qonşu Bəşadlı (Ucarda Bağman Bərgüşad kəndi – N.T) Rəhim kişi barının yanından keçərkən onun uçduğunu görüb gülür. Bu barədə Adıgözələ bildirirlər. Elə olur ki, bir gün yenə də Rəhim kişi

buradan keçir. Şair onu saxlayıb barıya güldüyünü düz etmədiyini bildirib “Söz olmuşam” sətirlərini deyir.

Əlimizdə yarımçıq olan adlarını çəkdiyimiz bu nümunələri oxuculara təqdim edirik:

AĞLASIN

Başına mən dönüm Şilyan obası,
Qul olana sitəm etməz ağası,
Gallahlar göyçəyi, nərlər mayası,
İşlədib qədrimi bilən ağlasın.

Mənzil tutub biz də gəldik Şilyana,
İliyim, sümüyüm dönübdü qana,
Güman yoxdu sağalmağa bu cana,
Belimdəki keyfər, palan ağlasın.

Yetmədim qatara-gəlmədi heyim,
Dal üstə, zal üstənlər əlifim, beyim,
Bir dərdə düşmüşəm yıxılıb öyüm,
Məni belə dərdə salan ağlasın.

Hamı bilir mən də bura gəlmişəm,
Az yaşımdan çox yaşım dolmuşam,
Xəbər çatsın-Alı Soltan ölmüşəm,
Şəhri Tiflis, bir də Kolan ağlasın.

BÜLBÜLÜN

Bülbülüm, de hamı o göyçək dilin,
Əzilib qanadın, bükülüb belin,
Bilə-bilə vurdumsa, qırılısın əlim,
Haqq salıb başına daşı bülbülün.

Yaz olanda bülbül yuva eyləyər,
Cəh-cəh vurub bağçalarda söyləyər,
Adıgözələ haqdan dua eyləyər,
Əgər varsa başyoldaşı bülbülün.

SÖZ OLMUŞAM

Su gəlib uçurdu bizdən bir barı,
Özümüz götürmüşdük, yoxdu çıxarı,
Özü göygöz olan, saqqalı sarı,
Gör kimin ağzına mən söz olmuşam?!

SƏFTƏR HƏSƏNZADƏ (1915-1948)

Səftər Həsənzadə 1915-ci ildə Azərbaycanın Şirvan mahalındakı Göyçay qəzasının (indiki Ucar rayonunun) Yuxarı Şilvan kəndində dünyaya göz açmışdır. Atasını erkən itirmiş, əzab dolu günlər yaşamışdır. Ögey ata ocağının başında keçən günlərinin də sayı çox olmamışdır. Tezliklə ögey atası da dünyasını dəyişmişdir. Ögey baba onlarla qəddarcasına davrandığından, o, on beş yaşından bir ana, dörd bacı, iki qardaşın yükünü çiyində çəkə-çəkə min bir zəhmətə qatlaşa-qatlaşa onları dolandırmışdır. Səftər Həsənzadə dövrünə görə müvafiq təhsil almaqla, müəllimlik ixtisasına yiyələnərək, Zərdabın, Ucarın, Göyçayın müxtəlif kəndlərində müəllim, dərns hissə müdiri, direktor vəzifələrində çalışmışdır. Kiçik yaşlarından şeirlə, poeziya ilə nəfəs almış, zövqünü ovxarlamışdır.

Poeziya aləmində belə zəngin müşahidəli sənətkarın, təəssüf ki, yaradıcılığının mühüm hissəsi onun qohum-əqrəbaları tərəfindən itirilmişdir. Əlimizdə olan isə yalnız 1941-1944-cü illər arasında şairin cəbhədə səngərlərdə qələmə aldığı natamam bloknotundan (çünki bloknotun səhifələrinin xeyli hissəsi cırılıb götürülmüşdür) və müxtəlif dövrlərdə doğmalarına ünvanladığı əsgər məktublarından ortaya çıxardığımız nümunələrdir. Bu nümunələr uzun müddət anam tərəfindən onun sandığında qorunmuşdur. Onların geniş oxucu kütləsinə çatdırılmasını biz vətəndaşlıq və ədəbiyyatımızın qarşısında borcumuz hesab edirik.

Səftər Həsənzadənin müharibə dövrü yaradıcılığının xarakterik xüsusiyyətini, onun şeirlərinin mayasını, ana xəttini Vətənə, dostla məhəbbət, müharibəyə, düşmənlərə nifrət, qələbəyə inam təşkil edir. Bu baxımdan onun «Ana», «Xəbər ver», «Kağız səni», «İmdad

eylə», «A mənim Qafqazım, Azərbaycanım», «Dnepr», «Yurdumun», «Bu yerdə», «Qafqaz dağları», «Durnalar», «Salam» və digər şeirləri daha təsirli və maraqlıdır.

Səftər Həsənzadə türk ruhunu duyan, etnik-milli yaddaşımızı «itiləyən», dini-əxlaqi dəyərlərimizi dərindən bilən sənətkar kimi şeirlərində xalqımızın, cəmiyyətimizin insanların əbədi, mənəvi, etik-estetik dünyasına özünəməxsus ekskurslar etdikdə biz bu dəyərlərin doğrudanda bəşər övladı üçün olduqca gərəkli olduğunun şahidi oluruq.

Səftər Həsənzadə şeirlərində əksər hallarda və məqamlarda – səngərdə döyüşəndə də, piyada yüzlərlə kilometrə yol gedəndə də, bəzən rus, Ukrayna, Belarus qızları ilə görüşmək imkanı tapanda da müharibə onun «obyektivində» bütün miqyası, təlatümləri, faciələri, məhrumiyyətləri ilə doğru-dürüst, adekvat yaradılır. Bu şeirləri oxuyarkən sanki şairin vəsf elədiyi yerlərə gəzər edirsən, müharibənin «canlı» şahidi olursan...

Səftər Həsənzadə şeirlərindən birində Allahdan düşmən gülləsindən himn olunub, Vətənə sağ-salamat qayıtmasını arzulayır və bu, ona qismət olur. Lakin qanlı-qadalı illərin odundan, alovundan evə salamat qayıdıb gələn bu mətin insan heç üç il keçmir ki, dünyasını dəyişir. Səftər Həsənzadə bu gün cismən aramızda olmasa da, ondan bizə yadigar qalan şeirləridir.

ANA

Salam sənə məndən, mehriban ana!
Xeyli zamanlardı həsrətəm sana.

Görmürəm bir neçə ildirki səni,
Qocaldıb biləsən, dərdin ha məni.

Dərdini çəkməkdən ağarıb başım,
Sərasər tökülür elə göz yaşım.

Yoxdu bir xəbərim - heç ana səndən,
Beşinci ildir ki, bilmirəm nədən.
Ayrılalı səndən ana! Nə zaman,
Həsrətin çəkirəm biləsən haman.

Nə deyək yazılmış qəzadır belə,
Səbirdən başqa ki, nə gəlir ələ.

Anacan, lazımdır səbr eyləmək.
Yəqin, belə qalmaz - bir düzələcək,

Böyütmüsən bizi zəhmət çəkərək.
Bir şəfa görəndən yenə qaldım tək.

Salam sənə məndən, mehriban ana,
Həsrətəm biləsən elə mən sana.

Həsrətin qaynayır hər zaman məndə,
Dərdini çəkirəm elə bədəndə.

Nə qədər yazıram sizə namələr,
Gözləyirəm sizdən bir cavab gələr.

Yoxdu elə bir şey - gəlməyir cavab,
Nə könül dincəlik, nə göz edir xab.

Gözüm qalıb yolda, ana, biləsən,
Mənə öz halından xəbər verəsən.

Ana salam söylə bacılarıma,
Fatmaya, Tavada, həm Sərdarıma.

Yetir salamımı mənim kimim var,
Bilsinlər ki, sağam qohum, qonşular.

Bu salamı qəbul etsinlər məndən
Öz övladınızdən, adı Səftərdən.

XƏBƏR VER

Başına mən dönüm sahibi Şilyan,
Doğmaca vətəndən, eldən xəbər ver.
Nə namə yazan var, nə bir hal soran,
Bu dərqli könlümə dərdən xəbər ver.

Ayrıyam vətəndən bir xeyli zaman,
Düşüb çöldən-çölə mən oldum girman.
İndi məkanımız bu düz, xiyaban,
Doğma ləhçə, doğma dildən xəbər ver.

Xəbər ver, könlümü elə bir halı,
Söylə görüm neçə Şilyan mahalı.
And verirəm sənə böyük Allahı,
Qoca anam, o Sərdərdən xəbər ver.

Qınıyır qınasın qoyun el məni,
Qəmli sözlər şair edib sinəmi,
Arzularam bacıları, həmdəmi,
Utanıram xəcalətdən xəbər ver.

Ərz edirəm sizə sahibi Şilyan,
Yazıban sırımı edirəm bəyan,
Məyər tapılmayır bir namə yazan,
Ey əzizim, mənə haldan xəbər ver.

Nə yaxşıdır məlul könlüm şad etsən,
Hal əhlisən könüldən xəbər bilsən,

Gözləyirəm mənə namə göndərsən,
Həm əhvaldan, həmi haldan xəbər ver.

Yamanca dərdliyəm, belədir halım,
Nə müddətdir mən vətəndən çıxalım,
Adım Səftər Azərbaycan mahalım,
Həsərtiyəm, barı eldən xəbər ver.

KAĞIZ SƏNİ

Yazmaqdan cana gəlmişəm,
Hara yazım, kağız səni?
Hirsimdən oda yanımışam,
Niyə yazım, kağız səni?!

Sən ki gedib çıxmayırsan,
Əhvalıma baxmayırsan,
Bilmirəm harda qalırsan,
Kim götürür, kağız səni?!

Necəsin yazıram birdən,
Ağlı, huşu alır sərdən,
Bu dağılmış qərib eldən,
Hara yazım, kağız səni?!

Bilirəm çətindir yolun,
Yazıram sizi mən qalın,
Gözləyirəm cavab alım,
Kimlər cırır, kağız səni?!

Gətir cavab mənə eldən,

Süsəndən, sünbüldən, güldən,
Məni soruşan hər dildən,
Mən öpürəm, kağız səni?!

Söylə salamımı mənim,
Anama, bacıma həmin,
Necədir halı Vətənin,
Kim alacaq, kağız səni?!

Gətir mənə şadlı xəbər,
Necədir bizim ölkələr,
Anam, bacılarım, Sərdər,
Qucaqlayar, kağız səni?!

Dərdli Səftər salam eylər,
Hər sözünü dastan eylər,
Dərdini hər zaman söylər,
Neçə elər, kağız səni?!

AY QIŞ

Nə gəlirsən ayı kimi qabaqdan,
Sanki gözləmişən illəri, ay qış,
Qalmışığı çöllərdə, yurdsuz, binasız,
Göstərmə bizə sərt üzləri, ay qış.

Quru çanıq, yoxdu bir daldanacaq,
Nə əyində pencək, nə də yatacaq,
Qış günü əsgərlər harda qalacaq,
Bağışla Allaha bizləri, ay qış.

Hardan alaq isti paltar, parağı,
Necə taraq quru yeri, yatağı,
Kimdən öyrənmişən zalım olmağı,
Tökmə üstümüzə bitləri, ay qış.

Düşmən kəsib indi hər yerdən yolum,
Əsir buzlu külək, eyləyir coğun,
Kəsir tökür tamam əlin, ayağın,
Burunu, qulağı, dizləri, ay qış.

Bu il tez gəlmisən bilmirəm nədən,
Gətirdin şaxtanı, soyuğu birdən,
Buz bağlayıb, daha getməz bu yerdən,
Artırdın kədəri, dərdləri, ay qış.

İMDAD EYLƏ

Yoxdu isti paltar, nə də bir papaq,
Elimiz, obamız deyil ki torpaq,
Kimə deyək, dərdə bir əlac qılaq,
Aman Allah, özün gəl imdad eylə.

Soyuq kəsir əli, həm də ayağı,
Qalmayıb ürəkdə bilmərrə yağı,
Ey gözə görünməz eylə dayağı,
Aman Allah, özün gəl imdad eylə.

Gecə yarı qövr eləyir yaramız,
Sarıtmaqdan təngə gəlir canımız,
Necə olar bundan sonra halımız,
Aman Allah, özün gəl imdad eylə.

Hamısı xaçpərəst-arasında mən,
İncidirlər məni, tab etmir bədən,
Kimdir mənə bu gündə kömək edən,
Aman Allah, özün gəl imdad eylə.

Külək əsir, buz tək kəsir şaxta, qar,
Harda, nə vaxt yazıq canlar dincələr,
Sənə sığınıbdı bu yazıq Səftər,

Aman Allah, özün gəl imdad eylə.

YURDUMUN

Gəldi bahar fəsli, yetişdik yaza,
Nə gözəldir hal-əhvalı yurdumun,
Həsərətəm nə vaxtdır kamana, saza,
Pərişan edir məni halı yurdumun.

Gözəl olur həm dağı, həm aranı,
Görməyənlər necə tanır oranı,
Ona tay bir ölkə dünyada hanı?!
Var hər şeyi bolca malı yurdumun.

Sırıldar çayları, ırmaqlar axar,
Köhlən atlar kişnər, yeri dırnaqlar,
Atlı, piyadalı gələn qonaqlar,
Qonaqlı-qaralı eli yurdumun.

Gözəllər baharda çıxarlar düzə,
Marallar, ceyranlar hər yerdə gəzə,
Çəmən, çiçək, otlar çıxanda dizə,
Olmaz heç vaxt qeylü-qalı yurdumun.

Sağın vaxtı gəlir sürü sərdənə,
Sağır arvad, kişi əldə dəngərə,
Qırxılıb yunları sərilər günə,
Vardır böyük gəlhagəli yurdumun.

Bir neçə şəhərlər ona sürəhli,
Quba, Bakı, Göyçay, Dərbənd, Şamaxı,
Gəncəqala, Göygöl, Şəki yaylağı,
Var ipək, kətanı, alı yurdumun.

Gözəl olur yayda bağ meyvələri,
Sarı buğda, həm də çəltik yerləri,

Qutqaşın, Lənkəran, Bərdə, Tərtəri,
Var Səftər tək əhli-halı yurudumun.

QAFQAZ DAĞLARI

Tiflisdən uzanıb Bakıya qolum,
Alçaqlı, hündürlü Qafqaz dağları,
Tərhanlı atları, qoyunu, malı,
Dövlətli, sərvətli Qafqaz dağları.

Yayda oba köçüb səndə əylənir,
Səfalı yerlərin dildə söylənir,
Dağ kəliylə Quba qazı ovlanır,
Marallı, ceyranlı Qafqaz dağları.

Gözəl olur yayda səfər eyləmək,
Gəzib düzlərində, qonaq əylənmək,
Çöllərdə yaşılbaş, evlərdə mələk,
Sonalı, durnalı Qafqaz dağları.

Darağı, cəhrəsi, naxış xanası,
Ağ əllərin belə əlvən hənası,
Bənzəyir qulara qızı, anası,
Belədir hər zaman Qafqaz dağları.

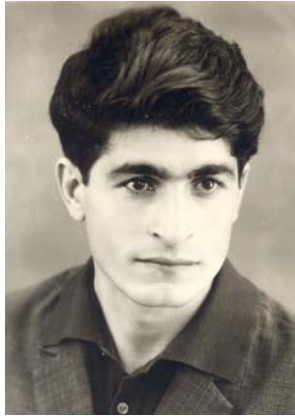
Sürülər otlayır yüksəklərində,
Gözəllər seyr edir ətəklərində,
Puşkin də vəsf edib öz əsərində,
Hüsnü-görkəmini Qafqaz dağları,

Neçə vaxtdır düşdüm səndən aralı,
Dərd əlində yazıq canım saralı,
Ulu Tanrım özü olsun caralı,
Mən də gəlim sənə Qafqaz dağları.

Vətən dərdi məni edib divanə,
Kimim var dərdimi söyləyim ona?
Doğmaca Vətənim Azərbaycanca,
Kəsilib yollarım Qafqaz dağları.

Ayrılıb həmdəmdən yaman qaldım tək,
Dərd-kədər güc gəlir tuğyan edərək,
Bu ərşin ləngəri, qocaman fələk,
Yetişsin dadıma Qafqaz dağları.

Yağı düşmən kəsib tamam hər yanım,
Qaranlıq səngərlər olub məkanım,
Mənə əziz olan Küdrüm, Şilyanım,
Səftərim, Vətənim Qafqaz dağları.

RƏHİM RƏVAN
(1941-1992)

Şilyanın hikmət boxçasında, söz gülşənində bir şair də vardı. Onu sizlərin çoxları yaxşı tanıyırdı. O, tez-tez sizlər poeziya aləminə, hiss dünyasına «səyahətə» çıxmaq istədikdə qonağınız olardı. Onun sözlərini, deyimlərini əzbərliyərdiniz, ya da nəğməyə yatan bu şeirləri hərəniz özünüz üçün zümzümə edərdiniz. Yəqin bildiniz – ünlü, bənzərsiz, intəhasız Rəhim Rəvanı deyirəm.

Ovzarlı, naxışlı sözü ilə qəlbinizə hakim kəsilən Rəhim Rəvanı. O da sıralarımızdan vaxtsız getdi. Şilyan elinin poetik təbini də yalqızlaşdırdı, yetimləşdirdi.

Rəhim Rəvan hələ orta məktəbdə təhsil aldığı dövrlərdən poeziyaya çox alışdığından təbi onu «rahat» buraxmazdı. Məktəbdə oxuyarkən yazırdı. Sonralar... rayon qəzeti, respublikada nəşr olunan dövrü mətbuat, ədəbi-bədii dərgilərdə çıxışlar... hamısı da allı-güllü, bərli-bəzəkli oxucunun hiss və duyğularını rıqqətə gətirən şeirlər, kövrək misralar, xallı, cığalı, kəkilli, çalın-çarpaz göy qurşağı rahiyyəsi yaradan Aşa-Fatimə nənəinin xanasındakı rənglər. Hansı rəngi sevsən, hansını seçsən, yenə də ürəyindən Rəhim Rəvan «tikanı» çıxara bilməyəcəksən.

Rəhim Rəvan mahiyyəti, özü ilə sözü, sözü ilə Rəhim Rəvan idi. Onun sözə ülgü vurmaq bacarığı fərdi, öz içindən qaynayan idi. Hər yazdığı sətir oxucuları düşüncələr dəryasına qərq edirdi. Bu istər onun fəlsəfi istiqamətli «Ağlı-qaralı dünya», «Dünya», «Dünya səndən keçməliyəm», istər tarixi-qəhrəmanlıq mövzusunda yazdığı «Qəbələ», «Şəki xan sarayı», «Arpa çayı», «Kırım etüdləri», «Qaya yaşı-su çiçəyi», «Durna teli düşən yerə», istərsə də lirik-intim notlarla köklənmiş «Qu quşları», «Gecikmiş göz yaşları», «Necə yozaq», «Bilmirəm», «Kəkliyi», «Bənövşə», «Meşənin»,

«Cinayətindir», «Güllücə» kimi mənzumələri – təzadlı - hamıya nostalji, kövrək hisslər gətirən, qürur yaradan, həyat haqqında götür-qoy etməyə, insanın bu maddi-mənəvi aləmdə yerini göstərməyə istiqamətləndirən nümunələrdir.

Rəhim Rəvan sözə, poetik sözə zor etməzdi, əksinə, poetik söz ona zor edərki ki, mən oxuculara sən biçdiyən paltarda görünmək istəyirəm, məni sən de. Rəhim Rəvan da poetik sözün sözünü sındırmazdı, yerə salmazdı. Onu o deyərki, - Rəhim Rəvan.

Monumental epik – lirik planda qələmə aldığı «Baxçasaray fontanı» poemasında, Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın «Heydər baba»sına cavab olaraq yazdığı əsərlərində, Şilyanın tarixi-etnoqrafik yaddaşını «qurdalayan» şeirlərində Rəhim daim bənzərsiz, şəriksiz görünürdü.

Böyük Qafqaz oğlu Şeyx Şamil haqqında tarixi roman-epopeya yazmaq üçün uzun müddət müxtəlif arxivlərdən, kitabxanalardan topladığı materiallar acal-macal vermədiyindən Rəhim Rəvan tərəfindən yazılmamış qaldı... Elə sənəsindəki şeir dəftəri kimi... Rəhimin istəyincə yazılmamış şeir dəftəri kimi. Bu dəftərin vərəqləri son zamanlar yamanca saralıb. Artıq neçə vaxtdır ki, Rəhim oxucularla «söhbətə» gəlmir. Elə bu tələb üzündən də biz Rəhimi oxucularla yenidən «söhbətə dəvət» etməyə çalışdıq.

QU QUŞLARI

Göydə nəğmə deyə-deyə
Qanadını döyə-döyə
Göy çəmənə, çölə düşər,
Göl görəndə gölə düşər.
Qamışlıqda dən axtarar,
Öz əksinə baxıb durar,
Üzüb gedər göy suları
Qu quşları.

Su üstündə xumarlanar,
Sığallanar, tumarlanar,
Nəğmələri kaman səsi,
Geyimləri - tül pərdəsi,
Gün buluddan görünəndə,
Göl şəfəqə bürünəndə,
Andırlar dümağ qarı,
Qu quşları.

Qar ələnər,
Yer bələnər,
Bir ağ dona,
Kinli, qara buludlardan,
Zülmət çökər asimana,
İtməyincə qışın izi,
Atıb getməz onlar bizi,
Qarşılayar ilk baharı
Qu quşları.

Bir vaxt vurdum o quşların,
İkisini bir gülləyə,
Durğun sular bircə anda,
Boyanmışdı al lələyə,
Uçub getdi göy qızları - ağ sonalar
Su üstündə qaldı yalnız,
Al sonalar,
Tökülsələr yenə gölə,
Biz onları vursaq belə,
Payız, bahar
Yenə nəğmə deyə-deyə,
Bizə lələk salacaqlar.
Unutmazlar etibarı,

Qu quşları, qu quşları...

GÜLLÜCƏ

(təcnis)

Anan səni nə bəxtəvər yaratmış,
Geyinmisən yaşıl, Sarı, Güllücə.
Baxtı yatıb hansı yarı yar atmış,
Can atırsan hara Sarı, Güllücə?

Tətik əsdi, lələ səpdi qara qan,
Eyni açmaz, üz güldürməz qara qan.
Gül bitirməz nə bir yovşan, qarağan,
Yanıq bağrım oxşa, Sarı, Güllücə,

Tuş gəlməsin hürküb baxan tur aca,
Kim qıyar ki, cüyür yana, tur aca.
Nə yaraşır yaşıl zəmi turaca,
Yaraşdırma gülə Sarı, Güllücə.

Dola çoban, yana tütək hey çala,
Leysan gedə, ayna taxa ağ çala.
Mən sevdiyim qismət oldu bir çala,
Getdi Yaxşı, qaldı Sarı, Güllücə.

DÜNYA

Söylə: oddur, sudur mayan?
Tarılmışımı səndən doyan?
Ey ruhuma layla çalan,-
De, atamsan, anam, dünya?
Qoyma məni sınaq, dünya.

Qohum verdin, yad nə üçün?
Su vermişdin, od nə üçün?

Bal vermişdin, öd nə üçün?
Ver sorğuma cavab, dünya!
Günah dünya, savab dünya...

Geyilməzsən, biçilməzsən.
Yeyilməzsən, içilməzsən.
Sən keçsən də, keçilməzsən,
Şəkər dünya, nabat dünya,
Nurlu, aydın, abad dünya.

Sən dağmısan, külüngmüsən?
Sərt buzmusan, çiçəkmisən?
Sümükmüsən, ilikmisən?
De, başına dönüm dünya,
Ruhum, duyğum, qanım dünya.

Bir sevdasan, - doymalmazsan,
Bir sərxoşsan, - ayılmazsan,
Bir gözəlsən, - qıyılmazsan,
Səndən necə doyum, dünya?
Qoy qoynunda uyum, dünya.

Günlər günə calaq-calaq,
Hər baxışda sevinc, maraq,
O qımışan körpəyə bax,-
Yatır mışıl-mışıl, dünya.
Yaşıl dünya, yaşıl dünya.

Nədir bu od, nədir bu su?
Cismin od, gözün dolu su.

Qoy sənə gözüm dolusu,
Dönüb bir də baxım, dünya.
Gül beşiyim, yuxum dünya.

De, balmısan, pətəkmisən?
Görən gözmü, ürəkmisən?
De, udmusan, tütəkmisən?-
Həzin-həzin ötən dünya,
Xumarlanıb yatan, dünya.

Əz qəddarı, haqqı tanı,
Qaldır yerdən bağı qanı,
Sən «Atom»u, «Neytron»u,
Yandır, - dönsün külə, dünya.
Yaşa gülə-gülə, dünya.

Sərt qışınla, yayınla qal,
Sıx meşənlə, çayınla qal,
Günəşinlə, Ayınla qal.
Çal-çağırın, toyunla qal,-
Bizə yoxdur aman, dünya.
Verir hökmün zaman, dünya.

Sevincimiz, qəmimizsən,
İlk eşqimiz, mehrimizsən,
Bir düyünlü sehrimizsən,
İnsanları qoru, dünya.
Verir hökmün zaman, dünya.

KƏKLİYİ

Ay gələn, ay gedən qulaq kəsilin,

Yenə söz götürüb sona kəkliyi.
Heç kəs hürkütməsin, perikdirməsin
Yuvada kürt yatan ana kəkliyi.

Sığınıb qışlayar bir daş oyuqda,
Aclıq əldən salar, kəsər soyuq da.
Görəydik hər zaman parğı duvaqda
Əl-ayağı qızıl xına kəkliyi.

Taleyi qalıbdır naşı əlində,
Bir sınıq gəlindi, - yaşı əlində...
Nədəndi namərdin daşı əlində
Qoymur qala bir nişana kəkliyi?!

Tamah güc gəlsə də, ötək, uymayaq,
O zərif məxlüqa yanaq, qıymayaq.
Ay Rəvan, amandı gəlin qoymayaq
«Qırmızı kitab»a qona kəkliyi.

BÖNƏVŞƏ

Yenə gördüm, qanım sənə qaynadı,
Qurbaninin yadigarı bənövşə.
Oğrun-oğrun boylanırsan günəşə
Gözlərinlə oyub qarı, bənövşə.

Bənövşəyi gözlərinin sehri nə?
Bizi saldın gözlərinin sehrinə.
Söylə görüm, kim salıbdı mehrinə
Bahar səni, sən baharı, bənövşə?

Sən var ikən başqa bir gül bitmədi,
Qaranquşlar civildəşib ötmədi,
Ömür boyu vüsəlinə yetmədi
Nə kəpənək, nə də arı, bənövşə!

Kimi sevdin, sirri kimə saxladın?
Mürgülədin, - ayılmamış yuxladın...
Qızlar səni, sən torpağı qoxladın
Qova-qova qəm-qubarı, bənövşə!

MEŞƏNİN

Talada baharın izi naxışlı,
Çiçəklər hər biri cüyür baxışlı,
Mehriban qucağı qarlı, yağışlı,
Şəlalə mahnısın yazar meşənin.

Bir maral diksinib durar yerində,
Bir ovçu dayanar fikri dərində,
Təşviş birindədi, qorxu birində,
Bir güllə fikrini pozar meşənin.

Bir budaq gözünün yaşını tökər,
Bir çiçək boynunu elə hey bükər,
Bir maral fəryadı min qəlbi sökər,
Fikri bulud olub azar meşənin.

Bu yala-yamaca baxan doyammmaz,
Bircə çiçəyinə ürək qıyammmaz,
Yatar kəpənəklər gündə – oyanmmaz,
Arılar gülünü üzər meşənin.

Elə hey gedərəm, məni yol yorar.
Fikrini zirvələr alıb uçurar,
Önümdə keçilməz yoxuşlar durar...
Üstündə qartallar süzər meşənin...

ŞAHMAT

Bir taxta üstündə otuz iki daş,
Bənzəyər təzadlı gecə-gündüzə.
Başlayar ortada qanlı bir savaq;
Ordular cəng edib gələr üz-üzə.

İki dəfə piyada çıxar qabağa,
Ya da bədöv atlar çapar irəli.
Vəzir əjdaha tək qalxıb ayağa,
Dağıdıb talayar bütün sədləri.

Fillərin hücumu diaqonalca,
Atlar xasiyyətə buqələmundur.
Şah sahib olsa da qiymətli taca,
Bir xana yerimək imkanı vardır.

Bir ülvi şerdi, nəğmədi şahmat,
Hikməti, sehri var həddən ziyada.
Hər daşın nüfuzu olsa da, heyhat -
Geriyə gedəmmir yazıq piyada.

Açıq mübarizə başlanar burda;
Qalalar qurulub, şahlar gizlənər.
Səkkizinci xəttə çatan piyada,
İstənilən daşa, füqura dönər.

Oyunun sonunda yüz fənd, hiylə var;
Qoşun qırılsa da mittelspildə.
Bəzən yeddi topdan qüvvətli olar,
Adicə piyada, sadəcə fil də...

Düşmən orduları gəlcək üz-üzə,
Sanki tufan qopar, sanki qan düşər.
Adamın yadına bu vaxt nədənsə,
Vaterloo, Qurinvald, Çaldıran düşər.

Neçə başlanğıcı, neçə qambiti;
Sonu ya heç-heç, ya da mat gəlir.
Bu gözəl oyunun var bir dəhşəti:
Vaxtın azaldıqca seytnot gəlir.

Üfqi, şaquli vuran iopları,
Döndərib bəbirə, zirehli tank,
Şahmat tacı oldu bir zaman
Sərt, mətin Alyoxin, Kapablanka.

Min dahi yetirmiş bu müdrik oyun;
Deyim, - dolaşsa da şerimi dili.
Cəng eləmiş Xacə Əli Təbrizi,
Yenilməmiş Əbubəkir Əssuli.

Steynis müjdəçi, Lasker davamçı,
Kim olub əbədi şahmat hakimi:
Morfinin həyatı acıdan-acı...
Tərk etmiş dünyanı sərsəri kimi.

Eyvenin qüdrəti, Adı, nüfuzu
Şöhrət göylərində bir xəyal oldu.
Qoşun sərkərdəsi, şahmat ulduzu
Botvinnik, Spasski, gah da Tal oldu.

Çiqorin ruhunda əzəmət, vüqar;
Arzusu köksündə qaldı qor kimi.
Fişer ürəyində bir niskil, Qubar

Axdı bu meydandan meteor kimi.

Bu oyun ruhundur bəlkə həyatın?-
Fikrin cövhəridir, aqlın ziyası.
Bu gün bu əvəzsiz, ulu şahmatın
Polad Karpovu var, çiçək Mayyası.

Silək yer üzündən vəziri, xanı,
Neytron bəbir tək qalsın qəfəsdə.
Dünyanın ən qanlı vuruşanlarını,
Keçirək həyadan taxtanın üstə.

Kim deyər, hansı yol aparır mata?
Kim açar bu sehri, düyünü görək?
Deyirəm cəbr tək bu gün şahmata,
Bəlkə bir Evarist Qalua gərək?!

Şahmat-təfəkkürün zərif çiçəym,-
İdeya döyüşü, əqidə marşı.
Yox, şahmat sadəcə əyləncə deyil,-
Yürüşdü sevincə, hiddətə qarşı!

NİZAMİ TAĞISOY

Nizami Tağıyoy Azərbaycan filoloji məkanında gözəl araşdırmaçı-alim, ədəbiyyatşünas kimi tanınır. Onun qədim türk abidələrindən tutmuş, ta günümüzəqədər ən müxtəlif ədəbiyyat nümunələri haqqında qələmə aldığı çoxsaylı monoqrafiyaları, məqalələri, mətnləri sosial-tarixi, kulturoloji aspektdə incələməsi yetənəyi, nəhayət,

bənzərsiz üslubu və təhkiyəsi bizim bir çox alimlərimiz üçün örnək rolunu oynaya bilər.

Bunlar gəlişigözəl, nəyinsə xatirinə deyilmiş sözlər deyil – filologiya elmləri doktoru, professor Nizami Tağısoyun elmi yaradıcılığı ilə yaxından tanış olan insanların üçün bu adı gerçəklikdir.

Sözün düzü, mən Nizami müəllimin elmi fəaliyyəti, xüsusən də, onun son əsərləri «Qaraqalpaq ədəbiyyatı», «Nəsrin axarı: zaman və məkan konteksti» və s. haqqında neçə vaxtdır ki, bir yazı qələmə almaq fikrindəydim. Yuxarıdakı sözləri isə yeri gəlmişkən dedim, çünki indiki söhbətimiz onun elmi deyil, bədii yaradıcılığı ilə bağlıdır.

Çox zaman ədəbiyyat tənqidçilərinə, ümumiyyətlə, ədəbiyyatşünaslara irad tutulur ki, onların özləri bədii mətn yazmadıqları və yaxud yazma bilmədikləri halda başqalarının yazdıqları barədə mühakimə yürüdürlər. Gizlətmirəm, mən özüm də bu fikirdəyəm – insan yaxşı nəzəriyyəçi ola bilər, lakin, zənnimcə, başqa müəlliflərin mətnlərinə adekvat münasibət sərgiləməsi üçün alimin öz şəxsi əsasları olmalıdır. Nizami Tağısoyun belə bir əsası var, mən bunu birmənalı olaraq qeyd etmək istəyirəm. Onun özəl yazı manerası, istər şeir, istərsə də nəsr əsərlərinin bədii səviyyəsi bizə bunu əminliklə söyləməyə imkan verir:

Biri tülkü kimi quyruq bulayır,
Biri çaqqal kimi uzun ulayır,
Biri gictikan tək ürək dalayır,
Hərə bu dünyaya bir cürə baxır,
Hərənin çörəyi bir şeydən çıxır...

Nizami Tağısoyun öz şeirlərində istifadə etdiyi bütün ədəbi-bədii vasitələr bu və ya digər dərəcədə xalq poeziyası ənənələri ilə bağlıdır. «Çaqqal kimi uzun ulamaq» - adi nitqdə çaqqalın uzun-uzadı ulamasını biz yəqin ki, başqa cür ifadə eləyərdik, amma poetik deyim kimi bu, çox uğurludur və bizə çoxdan unutduğumuz nəsnələri, ifadə tərzlərini xatırladır.

Səmum aşar dağları,
Titrədən budaqları,
Mən ki, sizdən ayrıldım-
Ovudun balaları...

Fələk durdu qəsdimə,
Qılınc çəkdi üstümə,
Naləm göylərə qalxdı-
Hamı baxdı tüstümə...

Bu sətirlər Nizami Tağısoyun «Epitafiya» adlı silsilə şeirlərindən götürülmüşdür. Epitafiya, bilindi ki, bir ədəbi janr kimi min illərdir ki, mövcuddur, bir çox ədəbiyyatlar, o cümlədən də qədim, zəngin ənənələri olan türk ədəbiyyatı öz başlanğıcını məhz buradan götürmüşdür. Təsadüfi deyildir ki, tanınmış türk alimi professor Mühərrəm Ergin «Orxon-Yenisey abidələri»ni «məzar poeziyası» adlandırmışdır. Nizami Tağısoyun bu gələni yaşatmaq istəyi, həm də bu, onun ümumiləşdirmələrinin stilistik

funksiyası kimi səmimi ifadə olunduğundan, oxucuda nostalji-lirik ovqat yaratmaya bilmir.

Nizami Tağısoy tərədən-dırnağa milli, öz xalqının keşməkeşli taleyini canında, qanında yaşadan yazardır. Səmimi, qayğıkeş dostluğu bacaran, ünsiyyətdə olduğu adamlara, çalışdığı mühitə xoş ovqat bağışlayan insandır. Məncə, o, başqa cür ola da bilməz – onun mayası bu cür yoğrulub. Bu, sadəcə, onun həyat tərzidir. O üzdən, bir qədər trivial səslənsə də deməliyəm ki, onun yazdıqları da elə özünə oxşayır.

Etimad Başkeçid

BİLMƏM NEYÇÜN YAŞAYIRAM?!

Həyat məni çəkir dara,
Ürəyimə vurur yara,
Günümü eyləyir qara,
Bilməm neyçün yaşayıram?!

Namərdlər çox, mərd azalır,
Günlər gözümdə qaralır,
Rəngim heyvətək saralır,
Bilməm neyçün yaşayıram?!

Arzu-kamım ümman boyda,
Nəyin deyim, neçə sayda,
Fikrim o tayda, bu tayda,
Bilməm neyçün yaşayıram?!

Araz vurub mənə dağı,
Yaddan çıxıb solu, sağı,
O yan Nağı, bu yan Tağı,
Bilməm neyçün yaşayıram?!

Kimlər böldü vətənim?!

Verdi mənə dərdir, qəmi?!
İtirmişəm həmdəmimi,
Bilməm neyçün yaşayıram?!

Dostum kimdir, düşmənim kim?!
Gələn kimdir, gedənim kim?!
Hey qovrulur, yanır içim,
Bilməm neyçün yaşayıram?!

Yurduma çoxu göz dikdi,
Azərimi viran etdi,
Baycanımda əldən getdi,
Bilməm neyçün yaşayıram?!

Düşmən yaman durur üzə,
Gəlmir sülhə, baxmır sözə,
Deyir: «Torpaq yoxdur sizə»,
Bilməm neyçün yaşayıram?!

İgidlər səf düzülməsə,
İxtilaflar çözülməsə,
Vətən bütöv edilməsə,
Bilməm neyçün yaşayıram?!
Bilməm neyçün yaşayıram?!

ŞİLYANIM

Sən çoxdan ulusan, uzaq qədimdən,
Adın yadigardır Ptolomeydən,
Mənə çox şirinsən, baldan, şəkərdən,
Al məni qoynuna, ana Şilyanı!
Heyranam adına, sana, Şilyanı!

Neçə fəthləri, sərkərdələri,

Makedoniyalı qoç İsgəndəri,
İstərəm öyrənmək bu səbəbləri,
Nədən cəlb etmişən ora, Şilyanı?!
Sən belə gedirsən hara, Şilyanı?!

Min barlı, bəhrəli bağların vardır,
Hər igid oğulun bir qəhrəmandır,
Onların eşqinə ocaq çat, yandır,
Qoy mən səndən alım ilham, Şilyanı!
Doğmalar halına yanan, Şilyanı!

Müdrük qocaların dağ vüqarlıdır,
Qızların vəfalı, etibarlıdır,
Hər birisi gözəllik timsalıdır,
Mən hüsnünə qoşum dastan, Şilyanı!
Hüsnündən doyaram haçan, Şilyanı?!

Qonaq-qaralısən, çox hörmətlişən,
Sanki zər axtarır, inci seçirsən,
Dost kimi gələni - dostdur sevirşən,
Düşməyə xəncər tək batan, Şilyanı!
Xalqımın dadına çatan, Şilyanı!

Yaşa sən bu adda, bu təmtəraqda,
Yaxşılar biləcək bunu da haqda,
Qoynunu tərki edib səni atsaq da,
Ürəyimin nəbzi, hissi, Şilyanı!
Nəfəsim sənənlə isti, Şilyanı!

ANAMA MƏKTUB

Xeyli vaxtdır yoxdur səndən xəbərim,
De, kefin, əhvalın necədir, anam?

Sənsiz qaranlıqdır, zülmətdir dünyam,
Sonu görünməyən gecədir, anam!
De, kefin əhvalın necədir, anam?

Sənin qəlbindəki o məşəl ki var,
Günəşdən, ulduzdan çox parlaq yanar,
Qafqaz dağlarından uca dayanar,
O uca adına qurbanam, anam!
Mənim eşqim, ruhum, mehriban, anam!

Adınla bağlıdır bütün kainat,
Sənsiz zəhər olar mənə bu həyat,
Sən vermişən övladına qol-qanad,
Sənsən mənim arzu-diləyim, anam!
Sinəmdə doyünün ürəyim, anam!

Bu sözlər deyilib qədim zamandan,
Ömrümə şahsansa, başıma tacsan,
İnan, sən bunlardan çox-çox ucasan,
Zamana, məkana sığmayan anam!
O uca adına qurbanam, anam!

Nə qədər narahat günlər keçirdin,
Bizi böyüktməkcün oddan keçirdin,
Layla demək üçün sözlər seçirdin,
Əvəzsiz şairim, bəstəçim anam!
Hər zaman yanına kaş uçum, anam!

Hər vaxt düşünəndə haqqında sənin,
Ağrıyı ürəyim, kövrəlir qəlbim,
Sənə laylay deyil, ana, sözlərim
Ömrüm boyu sənə borcluyam, anam!
Mehriban çiyinə baş qoyam, anam!

Ay ana! Nə zaman adını çəkdim,
Titrədi bədənim, çaş oldu nitqim,
Bilməm mən sözlərdən nə çələng tutum?
Sən ol müqəddəslik heykəlim, anam!
Vətənim, ulusum, öz elim, anam!

Ay ana! Sualım, nıdam da sənsən,
Gündəlik yediyim qıdam da sənsən,
Bunu bil, Allahım, peyğəmbərimdən,
Mənimlə hər zaman, müdamsan, anam!
Mənim mələk üzünü anamsan, anam!

Sən ey ali məxluq, ey böyük insan,
Mənim qibləgahım - öndə durmusan,
Bütün sınaqlardan qalib çıxmısan,
Yenilməz sərkərdəm, başqanı, anam!
Ürəyim, diləyim, həm canım, anam!

Nə qədər ülvüsən, nə qədər təmiz,
Sənə tükənməzdir məhəbbətimiz,
Səhər də, axşam da ibadətimiz,
Günəşim, atəşim, ey qibləm, anam!
Ey Məkkəm, Mədinəm, ey Kəbəm, anam!

HƏRƏ BU DÜNYAYA BİR CÜRƏ BAXIR

Biri tülkü kimi quyruq bulayır,
Biri çaqqal kimi uzun ulayır,
Biri gicikantək ürək dalayır-
Hərə bu dünyaya bir cürə baxır,
Hərənin çörəyi bir şeydən çıxır.

Biri buqələmun - hər dona girir,

Biri ac yalquzaq - min qoyun yeyir,
Biri şlyapada kişiyəm deyir -
Hərə bu dünyaya bir cürə baxır,
Hərənin çörəyi bir şeydən çıxır.

Biri görkəmlidir - guya kişidir,
Birinin əyilmək - köhnə işidir,
Birində alçalmaq - öz vərdisidir,
Hərə bu dünyaya bir cürə baxır,
Hərənin çörəyi bir şeydən çıxır.

Biri qanlar tökür, xoşbəxt yaşayır,
Biri ayaq silir, nitqə başlayır,
Biri xəncər ilə baş sığallayır,
Hərə bu dünyaya bir cürə baxır,
Hərənin çörəyi bir şeydən çıxır.

Biri gədəliklə qazanır dövlət,
Biri məddahlıqla tez tapır şöhrət,
Biri çox axtarır, tapmır ədalət,
Hərə bu dünyaya bir cürə baxır,
Hərənin çörəyi bir şeydən çıxır.

Biri dərdədən uzaq - kefini çəkir,
Biri bu torpağa dərd, ələm əkir,
Biri qanad çalıb, quş kimi səkir,
Hərə bu dünyaya bir cürə baxır,
Hərənin çörəyi bir şeydən çıxır.

Biri bu dünyanın təsəllisidir,
Biri bu dünyanın təntənəsidir,
Biri bu dünyanın ulu səsidir,
Hərə dünyaya bir cürə baxır,
Hərənin çörəyi bir şeydən çıxır.

Bəs niyə belədir yazıq insanlar?
Çoxunun içində iblis, şeytanlar,
Bürüyüb bəşəri hər cür yalanlar,
Hərə bu dünyaya bir cürə baxır,

Hərənin çörəyi bir şeydən çıxır.

AXTARACAQSAN MƏNİ

Qərənfillər açacaq,
Kərənəklər uçacaq,
Gedənlər qayıdacaq-
Axtaracaqsan məni.

Çaylar şır-şır axacaq,
Güllər ətir saçacaq,
Kənddə toy qurulacaq-
Axtaracaqsan məni.

İl, ay da ötüşəcək,
Yaralar bitişəcək,
Sevənlər öpüşəcək-
Axtaracaqsan məni.

Məni çox anacaqsan,
Həsrətdən donacaqsan,
Ürəkdə yanacaqsan-
Axtaracaqsan məni.

Baxacaqsan yollara,
Yollar hara, mən hara?!
Az qalacaq bahara -
Axtaracaqsan məni.

Çəkərsən həsrətimi,
İtirdin qismətini,
Boynubükük yetimi -
Axtaracaqsan məni.

Baş vurarsan dərinə,
Keçər neçə qərinə,

Qan düşər gözlərinə-
Axtaracaqsan məni.

Eşqimi verdin bada,
Xar oldum el-obada,
Həmişə bu dünyada -
Axtaracaqsan məni,
Axtaracaqsan məni...

EPİTAFİYALAR

Məzarımı burda qaz,
Bülbüllər etsin avaz,
Fələk, belin qırılısın -
Görmədim ətirli yaz.

Bu nə idi ax, fələk?
Sinəmdə var ox, fələk,
Başqasıyla işin yox -
Mənə çəkdi dağ, fələk!

Balalar! Gül üstəyəm,
Bülbüləm gül üstəyəm,
Gəlin bir halallaşaq -
Gedirəm yol üstəyəm.

Sellər qalmaz axmaqdan,
İldırımlar çaxmaqdan,
Ömrüm boyu doymadım -
Balalara baxmaqdan.

Əzəldən oda yandım,
Tikə-tikə doğrandım,

Mənzilim zülmət məzar -
Sınıb qolum-qanadım.

Qəlbim dərdən sızlayır,
Oğlum, qızım ağlayır,
Kənar düşdüm onlardan -
Bax, bu sinəm dağlayır.

Oğulum, qızım ağlar,
Kamanım, sazım ağlar,
Bəxtim daşlara dəydi -
Baharım, yazım ağlar.

Fələk durdu qəsdimə,
Qılınc çəkdi üstümə,
Naləm göylərə qalxdı -
Hamı baxdı tüstümə.

Taleyim qara gəldi,
Əzəldən qara gəldi,
Nakam torpağa düşdüm -
Dostlar məzara gəldi.

Nə bəxti kəməm, Allah,
Kədərəm, qəməm, Allah,
Dünya boyda dərdim var -
Bilmirəm kiməm, Allah.

Əzəblə keçdi günüm,
Yas oldu toy, düyünüm,
Fələk məni qarğıdı -
Göylərə qalxdı ünüm.

Səmum aşar dağları,
Titrədən budaqları,
Mən ki sizdən ayrıldım -
Ovudun balaları.

RƏFİ HAQŞƏS ŞİLYANLI

Rəfi Haqşəs Şilyanlı (Rəfi Tağı oğlu Məmmədov) 14 mart 1954-cü ildə Ucar rayonunun Yuxarı Şilyan kəndində anadan olmuşdur. M.F.Axundov adına Azərbaycan Pedaqoji Rus dili və Ədəbiyyatı İnstitutunu bitirdikdən sonra doğma kənddə rus dili müəllimi işləmişdir. Hazırda Yuxarı Şilyan kənd məktəblərindən birində direktor vəzifəsində çalışır.

Rəfi müəllim hələ lap erkən yaşlarından şeirə, sözə, sənətə, musiqiyə olduqca bağlı olmuşdur. Belə ki, dayısı Muxtar neçə onilliklər ərzində el şənliklərində, kənd toylarında, müxtəlif məclislərdə məlahətli səsi ilə insanların ürəklərini oxşayardı. Dayıları Səftər müəllim və Paşa müəllim də şair idilər. Dayılarındakı bədii təfəkkür Rəfi müəllimdə də özünü tezliklə büruzə vermişdir. O, toy şənliklərini apararkən bədahətən şeirlər deməyə, bəylə gəlinin tərifində özü qoşduğu nəغمə parçalarından istifadə etməyə üstünlük verən sənətkarlardandır. Rəfi müəllim yazdıqlarında insanları, vətənimizi, cəmiyyətimizi, dövlətimizi narahat edən problemlərə toxunur. Mənəvi-əxlaqi dəyərlərimizin qorunmasını, vətənpərvərlik hissimizin yüksəlməsini, artmasını arzulayan şair yağılara qarşı daim amansız olmağımızı ön plana çəkir. Rəfi müəllimin şeirlərində bir duruluq, paklıq, saflıq, incəlik var. Şair-müəllim nədən yazırsa yazsın, diqqət mərkəzində mütləq xalq, vətən, insanların gündü-güzaranı durur, həyatımızın əkslikləri, təzadları təfərrüatları, tərəfləri ilə qələmə alınır.

Söz ustasının yaradıcılığı haqqında çox danışmağa ehtiyac duymuruq. Hesab edirik ki, onun şeirlərindən bəzilərini oxuculara təqdim etmək şairin sözünün bitkinliyi, ifadələrinin tutarlılığı, hiss və dyğularının itiliyi, poetik obrazları, mövzu palitrası haqqında daha ətraflı təsəvvür yaradar.

SÖZ ALƏMİNDƏ

Dərk edib kəlamı düşün, ey insan!
Öyrən, bil, nələr var söz aləmində,
Əsl həqiqətə deyənlər yalan,
Görsünlər nələr var düz aləmində.

Atadan canında yoxsa mayası,
Anadan üzündə abır, həyası,
Günəşin nurundan gözdə ziyası,
Yoxdursa-nə görər göz aləmində.

Bu dünyada nəsihətdən xəbərsiz,
Arsız olar, yaşar qəmsiz, kədərsiz,
El üçün, vətənçün olar dəyərsiz,
Bihudə dolanar öz aləmində.

Hər kəlmə sözünü ananın olsa,
Şeirdən, qəzəldən qananın olsa,
Dərdinə ürəkdən yananın olsa,
Onda bilər nə var köz aləmində.

Ay Rəfi, bağının bəhrəsi olsa,
Xain qara geyər adın ucalsa,
Hər kəlmən xəzinə-dünya qocalsa,
Qiymətin versələr söz aləmində.

DÖZƏ BİLMİRƏM

Qəm üstə köklənib sinəmdə sazım,
Əlim simlərində gəzə bilmirəm.
Zimistana dönüb baharım, yazım,
Şaxtaya, borana dözə bilmirəm.

Alanda əlimə kağız, qələmi,
Dərdi-sər ox kimi deşir sinəmi.
Vətənimin şəhli, güllü çəməni,
Qalıbdır düşmənə, dözə bilmirəm.

Dərbənddən Təbrizə uzana qolum,
Göyçədən, Şuşadan salına yolum,
Ellər yanındadır fikrim, xəyalım,
Qəlb evim viranə - dözə bilmirəm.

Rəfiyəm, böyükdür arzum, diləyim,
Vətənin nəbzilə vurur ürəyim.
Düşməni doyurub duzum, çörəyim.
Dönübdür zamanə, dözə bilmirəm.

ŞİLYANIN

Vəsf eyləyib, söyləyirəm ellərə,
Gəlibdir baharı, yazı Şilyanın.
Baxırsan hər yana toydu, düyündü,
Çalınır kamanı, sazı Şilyanın.

Bəy ilə gəlinin yanıbdır şamı,
Oynayır, şənlənir, gülüşür hamı,
Çin olur ürəkdə arzusu, kamı,
Şadlanır oğlanı, qızı Şilyanın.

Heyran olar gəlib görənlər hamı,
Hər bir təmtərağı, hər bir sahmanı,
Yaxından, uzaqdan gələn mehmanı,
Halalca çörəyi, duzu Şilyanın.

Bağında yetişir heyvası, narı,
Nə qədər istəsən dövləti-varı,
Bol məhsul yetirir gen tarlaları,
Mələr otlağında quzu Şilyanın.

Olub məskənimiz əzəl binadan,
Doğulmuşuq bu yerlərdə anadan,
Bir tərəf «İtqıran», bir yan «Xanadan»,
Güllü çölü, geniş düzü Şilyanın.

Ovçuların oylağıdı «Qaraçı»,
Köl-kosunda qırqovulu, turacı,
«Mağribidə» uçar quşların tacı,
Qu quşu, ördəyi, qazı Şilyanın.

Rəfi, kəndimizin mərd insanı var,
Vətənçün şəhidi, həm qurbanı var,
Məftunu, Teymuru, Buludxanı var,
Elzamini, Təhmirazı Şilyanın.

YAZIM

Ay dostlarım, ələ qələm alanda,
Bilmirəm ki, hansı yalandan yazım?!
Millət əldən gedir, zülm ərşə dirək,
Ayaqlar altında qalandan yazım?!

Yadlar soxulublar ana yurduma,
Elə bil ki, susayıblar qanıma,
Kim çatacaq bu millətin dadına,
Dağılan evlərdən, talandan yazım?!

Vədə verib, vədə xilaf çıxandan,
İnsanlara əşya kimi baxandan,
Orasına, burasına yaxandan,

Millətin evini yıxandan yazım?!

Namusunu, qeyrətini atandan,
Yaltaqlıqla məqsədinə çatandan,
Heyvan kimi yeyib, içib, yatandan,
Vətən torpağını satandan yazım?!

Hədyana verilib çox geniş meydan.
Biri zurnaçalan, mini züü tutan.
Gör nə çoxdur məzlumlara toy tutan,
Hər hava oynayıb, çalandan yazım?!

Rəfyəm, çıxsam da min cür oyundan,
Mən dönmərəm öz kökümdən-soyumdan,
Millət bir gün ox tək çıxar yayından,
Qurulan nizamdan, divandan yazım?!

NƏ DEYİM?!

Öz xoşbəxtliyi üçün özgəni bədbəxt,
Edən alçaq, nadanlara, nə deyim?!
Heç nədən söz-söhbət salıb araya,
Ara vuran şeytanlara, nə deyim?!

Yağlı yeyib, yaxalarda gəzənə,
Fağıra, kasıba, dodaq büzənə,
Vətəndi, torpaqdı, ondan bizə nə?!
Deyən, torpaq satanlara, nə deyim?!

Çox gəlmiş dünyaya xanlar xaqanı,
Tutub dura bilməmişlər dünyanı,
Qul eyləyib, alıb, satan insanı,
Görən quduz heyvanlara nə deyim?!

Şərqdən Qərbə tutanlar bu cahanı,
Oyunlar qurdular gizlin, pünhanı,

Kimlər oldu oyunların qurbanı,
Bu oyunu quranlara nə deyim?!

Rəfi, hay - erməni döyür daşını,
Qoymayır yeyəsən halal aşını,
Yersiz yerə, hara gəldi başını,
Utanmayıb soxanlara nə deyim?!

NOVRUZ BAYRAMI

Bahar həvəsliyəm, yaz qayğılıyam,
Gəl, ay gözəl günüm, Novruz bayramı!
Nəcib düşüncəli, el sayğılıyam,
Gəl, ay gözəl günüm, Novruz bayramı!

Vurulaq dünyaya, ömrə, həyata,
Yetişək arzuya, çataq murada,
Şair şeir yazsa, rəssam yarada,
Gəl, ay gözəl günüm, Novruz bayramı!

İllərim qovuşsun qoy illərimə,
Təzə sevinc gəlsin bu ellərimə,
Ağır zərbə dəysin düşmənlərimə,
Gəl, ay gözəl günüm, Novruz bayramı!

Sevinib ürəyim dönərdi dağa,
Bir qonaq getsəydim mən Qarabağa,
Qonağa deyərlər «Xoş gəldin, qağa»,
Gəl, ay gözəl günüm, Novruz bayramı!

Gəlsin ətri bənövşənin, yarpızın,
Eşidilsin səsi tar, kaman, sazın.
Rəfiyəm, məclisdə xoşdur avazım.

Gəl, ay gözəl günüm, Novruz bayramı!

KİTABIN İÇİNDƏKİLƏR

<i>Şilyanın etnik-folklor obrazı. (Rüstəm Kamal)</i>	4
Şilyan və şilyanlılar haqqında tarixi-etnoqrafik qeydlər.....	6
Alqışlar və qarğışlar.....	13
Andlar, sınımalar.....	20
And, inam yerləri: Haqverdi baba ocağı.....	26
Ayamalar, ləqəblər.....	31
Şilyan, səndə kimlər vardı...	
Hacı Abdurəhman olduğu kimi	37
Nətiqlə qara zurnanın nağılı və ya hər ikisinə elegiya (<i>povest</i>)....	41
Uşaq oyunları.....	55
Əziziyəm Şilyana (<i>Müəllifli bayatılar</i>)	59
Şilyan bayatıları.....	61
Laylalar.....	62

ŞİLYAN LƏTİFƏLƏRİ

Paray kişinin lətifələri

Qarpız Allahındırsa, qoy arxın o biri tayında da bitsin.....	66
Mən danaynan tarelkada dossam.....	66
Ac olum, quruda olum.....	67
Gorun çatdasın, mənə ad qoyan.....	67
Cini diri tutmalıydım.....	68
Gətirdiklərinizə görə lap müvəqqəti ölərəm də.....	69
Oradakı Allah da buradakı Allahdandı.....	70
Qəbristanlığa istidən gedən tapmazsınız.....	70
Məndən çox bilən adamnan xoşum gəlmir.....	71
Təzə diş doxtoru çıxıb.....	71
Əhməd, Əhməd, ürəyim partladı, sən də məni söy.....	71
Qabyuyannarın lənətini qazanmaq issəmirəm.....	72
Bəs süd nə rəngdə olur?	72

Tağı kişinin lətifələri

Qde Alibala, tam vseqda paryadok.....	73
Sən öl, ne qrammu nelzya.....	73
Məharətinə «afərin» deyirəm.....	73

Ot tsely meşok atrava..... 74

Loğman Əhmədin lətifələri

Bircə dəfə kuklasız deyin, əl çəkib getsin..... 75

Düzünü axtarırsızsa, qoyunları yuxusuzluq qırdı..... 75

Adın Fərəməzdi belə edirsən, Fərəsətli olsaydı neynərdin..... 76

Zal oğlu Rüstəmin lətifələri

Sən elə bilirsən Rüstəm araq içəndə kef çəkir..... 77

Mən heç bir balaca dananı saxlaya bilmədim..... 77

Söyməsə, qəzet vermiyəjək..... 78

Əlimi qoyuram bura lazım gələndə vur, gül! 79

Söyündüyündən öldü..... 79

Kamilin da bığı Cəmilin bığına oxşayır..... 79

Bura gəlməsəm, onu ora kim atar..... 80

Orada ərəbləri, burada məni öldürürsən..... 80

Ölənlərin siyahısına üçünü də əlavə et..... 81

Böyükşinin lətifələri

Bu eyvanın altı ki bizimdi..... 81

Oğlun dana istəyir..... 82

Nə böyük şeydi ki, hərəyə on iki litrdən bir az çox düşür..... 82

Abdüləli kişinin lətifələri

Qoyunları oğru aparıb..... 83

İkimizin üç gözümüz var..... 83

Qabağımdakını kəsə bilmərəm..... 83

Mən dolmanı dovğadan yaxşı yeyirəm..... 84

Təranə, mənə utancaq qənd ver..... 84

Məbadə adımlı uşaqlarınıza qoyasız..... 85

Qorxmaz müəllimin lətifələri

Mənə sonrakı günlərin də qəzetini ver..... 85

O qoçu qucağında gətirəndə kəsmişdi..... 85

Cizgi filminə baxıram..... 86

İndi də Yeltsinin arvadı olajam..... 86

Qaranquşlarımı mənə qaytar..... 87

Fərəsətiniz olsun, siz də tapın yeyin..... 87

İndi başqa xotəklər də bizim gamışı əmir..... 88

O işlərin hamısını sənə umud olmuşam, ürəyimə heç nə gəlməz... 89

Nəyimə lazım - su verəndi, ya su verməyəndi..... 89

Pulumu da verəjəm, əyiləjəm də..... 90

Nə sənən, nə də otaylı Sabirdən şofer olmaz..... 91

Dədənin payı çox olmasın..... 91

Mən lap yoruldu..... 92

Heç kim uşağına döş vermirdi ki, fiquram, formam pozular..... 92

Mən siçanı məhv etməliyəm..... 92

Rüstəm oğlu Namizədin lətifələri

Batsaydıq da dinmiyəjəkdim..... 93

Sərgəndar qalan ay canım..... 94

Səninkilərin də gözü yığıldı, məninkilərin də..... 94

Gürzə belə ağıldan yüngül olmaz..... 94

Onu durğuzmayın, o, bilməyəjək..... 95

Seyid oğlu Süleymanın lətifələri

Mən 1000 manat gətirmişəm səsim çıxmır, bunun qaqqıltısı bütün
aləmi götürüb..... 95

Mənim payımı nəlbəkiyə qoy gətir..... 96

Allah da bilir araqı kimə göndərir..... 96

... və başqa Şilyanlıların lətifələri

İyindən bilmədin, dadına nə? 97

Razmerinnən yekə danışırsan..... 97

Yaralı buraxammaram..... 97

Xayalarınızı prokuror yedi..... 98

Mənim xəttim pısdı, al, özün yaz..... 99

Mən də Xəlilov Yelmaram..... 100

Azdırılmağa aparılan it ləkiliyə necə satıldı..... 101

Bu tısağaları Bakıda götürməzlər..... 101

Etə çox fikir vermə, sümüyünən meşğul ol..... 102

İndi neyniyirəmsə ayaqlarımın üstə tökülür..... 102

Ya tebe skazal: pa-russki ne qavari..... 103

Məgər bilmirəm ki, bütün rezin təkərli maşınlar benzində işləyir?..... 103

Haqverdi baba mənə baş qoşacaq?..... 104

Aqakişi, tı mne skazal? 104

Sənə dedimmi, mənə yağış lazım deyil.....	105
Sənin başınnan çırna dənniyirəm.....	105
Qardaş, bu nardan ye!.....	106
Bir azdan paxla çıxacaq.....	107
Nizamiyə verib gəldim.....	107
Başlıcası içi təmiz olsun.....	108
Pişik də Kərimin, aş da Kərimin, üstəlik gamış da Kərimin.....	108
Şilyan şivəsi – azəri türkcəsi (dialektoloji lüğət).....	110

ŞİLYANIN EL ŞAİRLƏRİ**Şair Adıgözəl**

Ağlasın.....	119
Bülbülün	119
Söz olmuşam.....	120

Səftər Həsənzadə

Ana.....	122
Xəbər ver.....	124
Kağız səni.....	125
Ay qış.....	126
İmdad eylə.....	127
Yurdumun.....	128
Qafqaz dağları.....	129

Rəhim Rəvan

Qu quşları.....	132
Güllücə (<i>Təcnis</i>).....	134
Dünya.....	134
Kəkliyi.....	136
Bənövşə.....	137
Meşənin.....	138
Şahmat.....	139

Nizami Tağısoy

Bilməm neyçün yaşayıram.....	144
Şilyanım.....	145

Anama məktub.....	146
Hərə bu dünyaya bir cürə baxır.....	148
Axtaracaqsan məni.....	150
Epitafiyalar.....	151

Rəfi Haqsəs Şilyanlı

Söz aləmində.....	154
Dözə bilmirəm.....	154
Şilyanın.....	155
Yazım.....	156
Nə deyim.....	157
Novruz bayramı.....	158

Nəşriyyatın direktoru
Telman Vəlixanlı

Nəşriyyat redaktoru
Əliş Ağamirzəyev

Kompüter tərtibatı
Vəfa Əhmədova

Operator
Şəfa Məmmədova

*Kitabla bağlı irad və təkliflərini oxucular
bu ünvanə göndərə bilərlər*

*Telefon: 99 450 522 46 80
E-mail: nizami.mamedov@mail.ru*

Çapa imzalanıb: 04.02.09
Format: 60x84 1/16. Qarnitur: Times.
Ofset kağızı: əla növ. Həcmi: 10.25 s.ç.v. Tiraj: 500
Sifariş №10. Qiyməti müqavilə ilə.

“Mütərcim” Nəşriyyat-Poliqrafiya Mərkəzi
Bakı, Rəsul Rza küç., 125
Tel./faks 596 21 44
e-mail: mutarjim@mail.ru